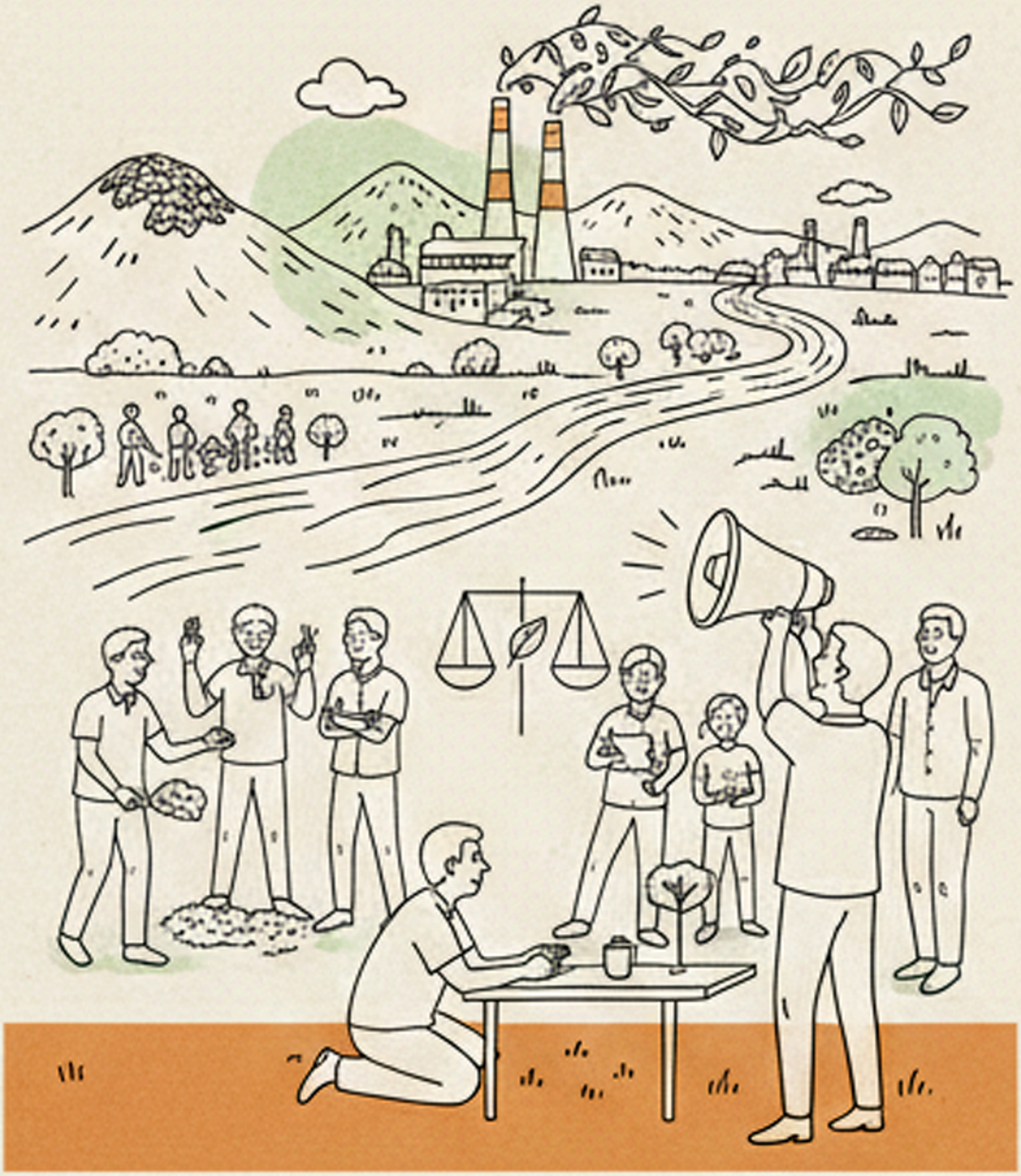
รายงาน บทวิเคราะห์สถานการณ์และข้อเสนอเชิงนโยบาย ความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมจากประชาสังคม

เป็นส่วนหนึ่งของรายงาน “สมุดปกขาว” Policy Watch

ประมวลโดย

กฤษฎา บุญชัย
Thai Climate Justice for All
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

โดยความร่วมมือกับ

คณะกรรมาธิการการพัฒนาการเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชน สิทธิมนุษยชน สิทธิ เสรีภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา
The Active ThaiPBS
และภาคีองค์กรประชาสังคมและชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความมั่นคงอาหาร

รายงาน

บทวิเคราะห์สถานการณ์และข้อเสนอเชิงนโยบาย ความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อม จากประชาสังคม

ประมวลโดย
กฤษฎา บุญชัย
Thai Climate Justice for All
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

เป็นส่วนหนึ่งของรายงาน “สมุดปกขาว” Policy Watch

โดยความร่วมมือกับ
คณะกรรมาธิการการพัฒนาการเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชน สิทธิมนุษยชน สิทธิ เสรีภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา
The Active ThaiPBS
และภาคีองค์กรประชาสังคมและชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความมั่นคงอาหาร

บทสรุปผู้บริหาร

1 รากปัญหานโยบายสิ่งแวดล้อมของไทย

ปัญหาสิ่งแวดล้อมของไทยเป็นผลสะสมจากโครงสร้างการพัฒนาที่เอาเศรษฐกิจนำหน้า และผลักต้นทุนให้ประชาชนและระบบนิเวศต้องแบกรับ สร้างความเสียหายต่อนิเวศและสังคม โดยเฉพาะคนชายขอบที่เผชิญความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมในการพัฒนาตลอดมา

หลังรัฐธรรมนูญ 2560 กลไกคุ้มครองสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนอ่อนลงอย่างชัดเจน สิทธิสาธารณะในการตรวจสอบถูกลดทอนลง ขณะที่ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีล็อกประเทศให้เดินตามโมเดลเศรษฐกิจนำโดยขาดการคำนึงถึงความยั่งยืนและความเป็นธรรมเชิงสิ่งแวดล้อม

ระบบกำกับสิ่งแวดล้อม เช่น EIA/EHIA ไม่สามารถหยุดโครงการที่สร้างความเสียหายได้จริง ข้อมูลมลพิษและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมถูกปิดกั้นภายใต้ข้ออ้าง “ความลับทางธุรกิจ” ทำให้ประชาชนไม่อาจล่วงรู้คุณภาพอากาศ น้ำ หรือสารพิษที่ตนเองกำลังสัมผัส ขณะเดียวกัน กลุ่มทุนสีเทา การบิดเบือนข้อมูล และการฟ้องปิดปากยังคงเป็นอุปสรรคต่อการคุ้มครองสิทธิของประชาชนอย่างเป็นระบบ

ความเหลื่อมล้ำด้านที่ดิน ทรัพยากร และอำนาจตัดสินใจยิ่งทำให้สถานการณ์รุนแรงขึ้น คนส่วนน้อยถือครองที่ดินมหาศาลและเข้าถึงทรัพยากรได้มากกว่า ส่วนชุมชนส่วนใหญ่กลับถูกจำกัดสิทธิในการบริหารจัดการแม้แต่ทรัพยากรพื้นฐานของตัวเอง อีกทั้งยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างรุ่น คนยุคปัจจุบันใช้ทรัพยากรอย่างหนักโดยไม่สร้างหลักประกันความยั่งยืนให้ลูกหลานในอนาคต และกระทบถึงสิทธิของธรรมชาติที่จะเป็นฐานความอยู่รอดของมนุษย์และสรรพชีวิตทั้งมวลในการดำรงชีพให้อยู่รอดและมีสุขภาวะ

ข้อจำกัดเหล่านี้ยังสะท้อนอยู่ในนโยบายของพรรคการเมือง นโยบายจำนวนมากยังตั้งอยู่ในกรอบ “เศรษฐกิจนำ สิ่งแวดล้อมตาม” ไม่เปลี่ยนโครงสร้างปัญหา เช่น การผูกขาดพลังงาน การถือครองที่ดินขนาดใหญ่ การตรวจสอบกลุ่มทุน หรือการปฏิรูประบบราชการที่รวมศูนย์ อีกทั้งนโยบายบางส่วนยังอิงกลไกฟอกเขียว เช่น คาร์บอนเครดิต มากกว่าการลดมลพิษจริง เมื่อโครงสร้างอำนาจยังถูกครอบงำโดยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ นโยบายก็ยากจะเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ในระดับที่ประชาชนสัมผัสได้จริง

2 แนวคิด หลักการ และข้อเสนอของภาคประชาชน

ภาคประชาชนเสนอให้เปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาใหม่ ตั้งประเทศไทยอยู่บนฐานของ สิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน สิทธิของคนรุ่นต่อไป และสิทธิของธรรมชาติ

จากหลักการนี้ ก่อเกิดข้อเสนอสำคัญ ได้แก่

1) คืนอำนาจการจัดการทรัพยากรให้ชุมชน ปฏิรูประบบที่ดิน ฟื้นฟูระบบนิเวศ และยุติความไม่เป็นธรรมเชิงโครงสร้าง

2) ปรับรัฐธรรมนูญและกฎหมายสิ่งแวดล้อมใหม่ ให้รับรองสิทธิของประชาชน สิทธิการมีส่วนร่วม และกลไกตรวจสอบอิสระ
3) ยึดหลักผู้ก่อมลพิษต้องเป็นผู้จ่าย ไม่ใช่ผู้ที่มีอิทธิพลกำหนดนโยบายเอง
4) ปฏิรูป EIA/EHIA ให้เป็นสถาบันอิสระ เพิ่มระดับการประเมินเชิงยุทธศาสตร์ (SEA)เปิดเผยข้อมูลมลพิษทุกประเภท ให้ประชาชนสามารถตรวจสอบได้
5) สร้างระบบการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองด้านสิ่งแวดล้อม ให้เยาวชนสัมผัสธรรมชาติจริง และเติบโตด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม
6) คุ้มครองกลุ่มแนวหน้า เช่น ชุมชนชาติพันธุ์ เกษตรกรรายย่อย และประมงพื้นบ้าน
7) ปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจ–พลังงาน ให้ยั่งยืน เป็นธรรม และให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นเจ้าของ
8) ผลักดันกฎหมายใหม่ เช่น ศาลสิ่งแวดล้อม พรบ.อากาศสะอาด พรบ.PRTE และกฎหมาย Human Rights Due Diligence

3 เรื่องเร่งด่วนที่รัฐบาลและพรรคการเมืองควรดำเนินการ

1) เปิดกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ ที่คุ้มครองสิทธิในสิ่งแวดล้อมของประชาชน สิทธิชุมชน และสิทธิระหว่างรุ่น และสิทธิของธรรมชาติ
2) ผลักดันร่างกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ค้างอยู่เข้าสภา โดยเฉพาะ พรบ.อากาศสะอาด พรบ.PRTR เป็นต้น
3) ยกเลิกยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่บังคับประเทศให้เดินตามโมเดลเศรษฐกิจนำ
4) ปฏิรูประบบ EIA/EHIA และเริ่มใช้ SEA สำหรับโครงการเชิงยุทธศาสตร์
5) เปิดเผยข้อมูลมลพิษ 100% ให้ประชาชนเข้าถึงได้อย่างโปร่งใส
6) ยุติการฟ้องปิดปาก (SLAPP) และคุ้มครองผู้เปิดโปงข้อมูล
7) ฟื้นฟูสิทธิของชุมชน ในการจัดการป่า น้ำ ที่ดิน และระบบอาหาร
8) ปฏิรูประบบการศึกษา ให้มีหลักสูตรสิ่งแวดล้อมทั่วประเทศที่เชื่อมโยงกับนิเวศจริง
9) ตั้งคณะทำงานแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมข้ามพรมแดน เช่น ฝุ่นควันหรือน้ำลุ่มน้ำชายแดน
10) ส่งเสริมพลังงานสะอาดที่เป็นธรรม ไม่ผูกขาด ไม่ฟอกเขียวผ่านคาร์บอนเครดิต

4 ปัจจัยที่จะทำให้นโยบายสำเร็จในทางปฏิบัติ

1) การปฏิรูปโครงสร้างกฎหมายและรัฐธรรมนูญ นโยบายใด ๆ จะเดินหน้าได้จริง ต้องมีรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่ยืนอยู่บนหลักสิทธิ ความเท่าเทียม และความยั่งยืน
2) การสร้างกลไกอิสระ หน่วยงานกำกับต้องไม่อยู่ภายใต้ผลประโยชน์ทางการเมืองหรือกลุ่มทุน เช่น ศาลสิ่งแวดล้อม หน่วยงานข้อมูลมลพิษ และระบบตรวจสอบสาธารณะ
3) การกระจายอำนาจ ให้ท้องถิ่นและชุมชนมีอำนาจบริหารจัดการทรัพยากรตามความเป็นจริงของพื้นที่

4) การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและเยาวชน นโยบายสำเร็จได้เมื่อประชาชนเป็นเจ้าของกระบวนการ ไม่ใช่เพียงผู้รับผลกระทบ
5) การลดอิทธิพลของทุนขนาดใหญ่ต้องมีมาตรการป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน และปิดช่องทางที่ทำให้นโยบายถูกบิดเบือน
6) ความโปร่งใสด้านข้อมูล การเปิดเผยข้อมูลสิ่งแวดล้อมทั้งหมดเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการตรวจสอบและความไว้วางใจ
7) การเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ความยั่งยืน พลังงานสะอาด ระบบอาหารยั่งยืน และเศรษฐกิจท้องถิ่นคือรากฐานของการเปลี่ยนผ่านในระยะยาว

5.ข้อเสนอนโยบายรายประเด็น

1. ทางเลือกทางนโยบายและข้อเสนอเชิงบัญญัติ

<u>หมวดที่ดิน ทะเล และทรัพยากรธรรมชาติ</u>

• **การปฏิรูปสิทธิที่ดินและป่าไม้:** บัญญัติสิทธิการเข้าถึงที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยเป็นสิทธิพื้นฐานในรัฐธรรมนูญ ควบคู่กับการ “ปิดช่องทุน” ที่ทำให้เกิดการสะสมถือครองที่ดินกระจุกตัว และลดการฟอกเขียวด้วยกฎหมายที่ชัดเจน ไม่กำกวม เพิ่มกลไกปรับปรุงกฎหมายที่ดิน–ป่าไม้ พร้อมผลักดันภาษีที่ดินอัตราก้าวหน้าและ พ.ร.บ.นิรโทษกรรมให้ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐสามารถกลับมาฟื้นฟูพื้นที่ตนเองอย่างมั่นคง

• **การประมงพื้นบ้านยั่งยืน:** ปรับระบบจัดสรรโควตาสัตว์น้ำจาก “จำนวนวัน” เป็น “ปริมาณจริง” โดยสงวนสัดส่วนขั้นต่ำ 50% ให้ประมงพื้นบ้านอย่างเป็นธรรม ยกเลิกอวนลากคู่เพื่อลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ และกำหนดเขตประมงไกลจากฝั่ง ไม่น้อยกว่า 12 ไมล์ทะเล พร้อมตั้ง “ศูนย์ตรวจเรือชุมชน” เพื่อให้ชาวบ้านเข้าถึงระบบจดทะเบียนและตรวจสอบได้ง่าย ลดต้นทุน และลดอิทธิพลอุตสาหกรรมประมงรายใหญ่

• **การคุ้มครองชายหาดและนิเวศ:** กำหนด “ระยะถอยร่นชายหาด” เป็นมาตรฐานเดียวทั่วประเทศตาม พ.ร.บ.ทรัพยากรทางทะเลฯ พ.ศ. 2558 และเพิ่มกลไกคุ้มครองระบบนิเวศชายฝั่ง ขณะเดียวกันยุติโครงการขนาดใหญ่ที่มีความเสี่ยงสูง เช่น แลนด์บริดจ์/ท่าเรือน้ำลึก ที่อาจกระทบต่อสิทธิชุมชนชายฝั่ง ระบบประมงพื้นบ้าน และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในพื้นที่

• **ยกระดับสิทธิชุมชนเป็นกลไกตัดสินใจร่วม:** ชุมชนต้องได้รับข้อมูลครบถ้วน โปร่งใส และสามารถใช้สิทธิยับยั้งหรือให้ความยินยอมก่อนเริ่มโครงการ ผ่านระบบ “ความยินยอมโดยแจ้งข้อมูลล่วงหน้า” (FPIC) เสริมกลไกมีส่วนร่วมที่เป็นระบบและต่อเนื่อง ไม่ใช่เวทีเชิงสัญลักษณ์ พร้อมยอมรับว่าผลกระทบสิ่งแวดล้อมมีข้ามพรมแดน ต้องสร้างกลไกความร่วมมือระหว่างจังหวัดและประเทศเพื่อนบ้าน

<u>หมวดอากาศสะอาด สภาพภูมิอากาศ และพลังงาน</u>

• **สิทธิในอากาศสะอาด:** ผลักดัน พ.ร.บ.อากาศสะอาด ฉบับประชาชน บัญญัติ “สิทธิในการหายใจอากาศสะอาด” เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของทุกคน และเชื่อมโยงหลัก “ผู้ก่อมลพิษต้องจ่าย” เข้ากับระบบตรวจสอบข้ามพรมแดน เช่น การเผาในประเทศเพื่อนบ้านที่มีความเกี่ยวพันกับห่วงโซ่อุปทานของไทย พร้อมวางระบบข้อมูลเปิดให้สาธารณะตรวจสอบได้

• **ความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ:** เร่งผลักดัน พ.ร.บ.การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ยึดหลักสิทธิมนุษยชน ควบคู่การตรวจสอบและยุติกลไกคาร์บอนเครดิตที่ไม่โปร่งใส เพื่อลดการฟอกเขียวจากอุตสาหกรรมรายใหญ่ พร้อมจัดตั้ง “กองทุนความสูญเสียและเสียหาย (Loss & Damage Fund)” โดยบังคับเก็บเงินประกันตามระดับการปล่อยก๊าซจริงจากภาคธุรกิจ

• **ประชาธิปไตยพลังงาน:** ทบทวนแผน PDP ให้สอดคล้องกับศักยภาพพลังงานหมุนเวียนในชุมชน ส่งเสริมมาตรการ Net Metering ให้ประชาชนผลิต–ใช้–ขายไฟฟ้าในราคาที่เป็นธรรม ปฏิรูปกฎหมายยุติการผูกขาดสายส่งไฟฟ้า เปิดทางให้เกิดระบบพลังงานกระจายศูนย์ (Decentralized Energy) ซึ่งเพิ่มความมั่นคงและลดต้นทุนให้ครัวเรือน

<u>หมวดมลพิษอุตสาหกรรม สารเคมี และอาหาร</u>

• **การจัดการมลพิษเชิงโครงสร้าง:** ผลักดันกฎหมาย PRTR ให้ภาคธุรกิจต้องเปิดเผยข้อมูลการปล่อยมลพิษและการจัดการกากอุตสาหกรรมอย่างโปร่งใส ปรับปรุง พ.ร.บ.โรงงานฯ และ พ.ร.บ.สิ่งแวดล้อมฯ ให้มีกลไกลงโทษที่เข้มงวดยิ่งขึ้นสำหรับ “อาชญากรรมสิ่งแวดล้อม” พร้อมออกกฎหมาย Anti-SLAPP เพื่อคุ้มครองนักปกป้องสิ่งแวดล้อมจากการถูกคุกคาม

• **ความปลอดภัยอาหารและสารเคมี:** เก็บภาษีสารเคมีตามระดับความอันตราย (HHPs) ตั้งเป้าลดใช้สารเคมี 50% ภายในปี 2573 และเร่งสร้างระบบเตือนภัยอาหารปนเปื้อนแบบ Thai RASFS ให้ทำงานร่วมกับฐานข้อมูลของกระทรวงสาธารณสุขและท้องถิ่นแบบทันเวลา ลดความเสี่ยงสู่ผู้บริโภคและแรงงานเกษตร

• **อธิปไตยทางอาหาร:** ยกระดับการกำกับดูแลความปลอดภัยทางชีวภาพ ทั้งในระดับฟาร์ม โรงงาน และผู้นำเข้าสินค้าเกษตร ปรับโครงสร้างคณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง เพิ่มที่นั่งเกษตรกรรายย่อย สร้างกองทุนชดเชยในกรณีเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ พร้อมกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการเสี่ยงสูง

<u>หมวดการศึกษาด้านนิเวศ สภาพภูมิอากาศ และสิ่งแวดล้อม</u>

• **ยกระดับ Nature-based Experiential Learning เป็นกลไกหลักของระบบการศึกษา**ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงในชุมชน ระบบนิเวศ และพื้นที่ธรรมชาติ ทำให้ผู้เรียนเข้าใจมิติของการอนุรักษ์ ทรัพยากร และผลกระทบสภาพภูมิอากาศได้อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าเน้นท่องจำ

• **ปฏิรูปการเรียนรู้ Climate Change สู่การเรียนรู้ข้ามศาสตร์และลงมือทำจริง** เชื่อมโยงความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ นิเวศ เศรษฐกิจ และสิทธิมนุษยชน ให้ผู้เรียนเข้าใจความซับซ้อนของปัญหาและสามารถพัฒนานวัตกรรมชุมชนหรือโครงการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้จริง

• **ส่งเสริมสุขภาวะผู้เรียนผ่านสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ** สร้างโรงเรียนและพื้นที่เรียนรู้ที่เป็นมิตรต่อสุขภาพ เช่น คุณภาพอากาศ น้ำสะอาด พื้นที่สีเขียว และระบบคัดแยกขยะ เพื่อให้ผู้เรียนมีสุขภาวะที่ดีทั้งกายและใจ

• **เสริมระบบสนับสนุนครูผ่านภาคีและการพัฒนาศักยภาพเชิงประสบการณ์** ยกระดับศักยภาพครูด้วยการอบรมด้านนิเวศ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และอาชีพสีเขียวใหม่ สนับสนุนการเชื่อมโยงมหาวิทยาลัย ภาคประชาสังคม อปท. และภาคธุรกิจเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในพื้นที่จริง

• **เสริมบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนา Climate Citizens** มอบอำนาจให้ อปท. สร้างโครงการให้เยาวชนมีบทบาทกำหนดนโยบายท้องถิ่นด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการขยะ พลังงาน หมุนเวียน น้ำ และการฟื้นฟูระบบนิเวศ พร้อมเปิดพื้นที่ให้เยาวชนร่วมตัดสินใจและออกแบบนโยบาย

2. บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

• **คณะรัฐมนตรี และรัฐสภา:** กำหนดทิศทางนโยบายเปลี่ยนผ่านพลังงานและที่ดินเป็นวาระแห่งชาติ และจัดตั้งคณะกรรมาธิการรัฐสภาว่าด้วยความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ

• **คณะกรรมการบริหารจัดการอากาศสะอาด (โครงสร้างใหม่):** บูรณาการอำนาจข้ามกระทรวงเพื่อจัดการมลพิษทางอากาศทั้งระบบ (Thailand CAN)

• **กรมประมง และ คทช.:** ปรับปรุงโครงสร้างคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดให้มีส่วนร่วมจริง และ คทช. ออกเกณฑ์กระจายที่ดินและรับรองโฉนดชุมชน

• **กระทรวงสาธารณสุข และ อย.:** บริหารจัดการระบบเฝ้าเระวัง Thai-RASFS และขยายสิทธิบัตรทองครอบคลุมการตรวจมะเร็งปอดด้วย Low-dose CT scan ในพื้นที่มลพิษสูง

• **ก.ล.ต. และ หน่วยงานด้านคลัง:** กำกับดูแลความรับผิดชอบของอุตสาหกรรมเกษตรต่อมลพิษข้ามพรมแดนตลอดห่วงโซ่อุปทาน และบริหารจัดการภาษีสารเคมีอันตราย

• **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.):** รับอำนาจจัดการน้ำ ภัยพิบัติ งบประมาณดับไฟป่า และบริหารจัดการ "เขตเพาะเลี้ยงทางทะเลระดับหมู่บ้าน"

3. ปัจจัยความสำเร็จและข้อพึงระวัง

• **ปัจจัยความสำเร็จ:**

  • **ความโปร่งใสของข้อมูล (Open Data):** การเข้าถึงข้อมูลมลพิษ (PRTR), ข้อมูลพลังงาน และการเปิดเผยข้อมูลการตรวจสอบย้อนกลับ (Traceability) ในภาคเกษตร

  • **การบูรณาการมิติ GEDSI (Gender equality, Disability and Social Inclusion) :** นำมิติความเท่าเทียมทางเพศ ผู้พิการ และกลุ่มชาติพันธุ์ มาใช้คัดกรองนโยบายและงบประมาณ (GEDSI Impact Assessment)

- **การมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย:** การจัดตั้งสภาเยาวชนด้านภูมิอากาศและพลังงานที่มีอำนาจตัดสินใจร่วมจริง

- **ข้อพึงระวัง:**
  - **อิทธิพลกลุ่มทุนผูกขาด:** โครงสร้างกฎหมายปัจจุบันยังเน้นการเอื้ออำนวยต่ออุตสาหกรรมมากกว่าการควบคุมมลพิษ และการผูกขาดในระบบพลังงานและประมงพาณิชย์
  - **การฟอกเขียว (Greenwashing):** การใช้กลไกตลาดคาร์บอนหรือเทคโนโลยีที่ไม่ลดการปล่อยก๊าซจริง ซึ่งซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำ
  - **วงจรหนี้สินเกษตรกร:** หากจัดที่ดินโดยไม่แก้ปัญหาหนี้สินเฉลี่ย 450,000 บาทต่อครัวเรือน เกษตรกรอาจสูญเสียที่ดินซ้ำซ้อน
  - **ประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย:** หากหน่วยงานรัฐยังขาดความคล่องตัวหรือทำงานแยกส่วน ปัญหาเชิงโครงสร้างอย่าง PM 2.5 หรือการลักลอบทิ้งกากพิษจะไม่ได้รับการแก้ไข

บริบทแสถานการณ์ปัจจุบัน
การวิเคราะห์ปัญหา

วิกฤติสิ่งแวดล้อมไทยที่สั่งสมยาวนานหลายทศวรรษ และกำลังกระจายตัวเป็นวิกฤติทางสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพ ประชาธิปไตย และความมั่นคงของประเทศ ความไม่เป็นธรรมสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ปัญหาเฉพาะพื้นที่ แต่เป็นโครงสร้างที่ฝังลึกในแบบแผนการพัฒนาของรัฐไทย ซึ่งสร้างความเหลื่อมล้ำ เชิงทรัพยากร ความเสี่ยง และอำนาจการตัดสินใจอย่างกว้างขวางจนถึงระดับรุ่นสู่รุ่น

1. พัฒนาการรัฐทุนนิยมไทยและการเปลี่ยนระบบนิเวศเป็นทรัพยากร–สินค้า

ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา การพัฒนารัฐทุนนิยมได้เปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง จากเดิมที่ธรรมชาติเป็นฐานชีวา ความหมายทางวัฒนธรรม และความมั่นคงทางอาหาร กลับถูกทำให้เป็น “ทรัพยากร–สินค้า” เพื่อสร้างการเติบโตและรองรับการแข่งขันทางเศรษฐกิจโลก นับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 ประเทศไทยเข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์อย่างเต็มรูปแบบ ระบบนิเวศที่ไม่เคยรู้จักพรมแดนต้องเผชิญการรุกคืบของโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ เหมือง เขื่อน พลังงานฟอสซิล และการใช้ที่ดินที่ตัดขาดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการนี้ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมที่เคยเป็นจุดแข็งของประเทศเสื่อมโทรมลงอย่างต่อเนื่อง

2. อุตสาหกรรมหนัก การลงทุนข้ามชาติ และมลพิษเชิงโครงสร้าง

ประเทศไทยมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่กว่า 65,000 แห่ง และอีกหลายหมื่นแห่งที่เป็นโรงงานขนาดเล็ก โดยเฉพาะภาคกลางและตะวันออกที่เป็นฐานปิโตรเคมี เคมีภัณฑ์ เหมือง โรงไฟฟ้า และรีไซเคิลอุตสาหกรรม พื้นที่เหล่านี้เป็นแหล่งกำเนิดมลพิษต่ออากาศ น้ำ ดิน โลหะหนัก และฝุ่นพิษ PM2.5 ในระดับสูงต่อเนื่อง ทั้งยังได้รับผลกระทบจากการนำเข้าขยะอุตสาหกรรมและขยะพลาสติก รวมถึงการลงทุนผิดกฎหมาย ซึ่งทำให้บางพื้นที่ต้องประกาศเป็นเขตควบคุมมลพิษ มลพิษเหล่านี้ไม่เพียงทำลายสุขภาพประชาชน แต่ยังสร้างภาระเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่และชนชั้นอย่างลึกซึ้ง

3. วิกฤติภูมิอากาศ: ประเทศไทยในตำแหน่งทั้ง “ผู้กระทำ” และ “ผู้ถูกกระทำ”

ไทยปล่อยก๊าซเรือนกระจกประมาณ 370 ล้านตันคาร์บอนฯ ต่อปี อยู่ในอันดับ 20 ของโลก โดย 60% มาจากภาคพลังงานฟอสซิล และ 20% จากเกษตรอุตสาหกรรม ประเทศไทยยังเป็นประเทศที่มีความเสี่ยงจากผลกระทบการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นอันดับ 17 ของโลก ภัยแล้ง น้ำท่วม พายุ และฝุ่นควันข้ามพรมแดนกำลังสร้างแรงกระแทกต่อเศรษฐกิจฐานรากและความมั่นคงอาหารอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ความรุนแรงของผลกระทบสะท้อนความเปราะบางระบบนิเวศที่ถูกทำลายจากภายในและภายนอกพร้อมกัน

4. ความล่มสลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นและมรดกทางนิเวศวัฒนธรรม

การใช้ที่ดินและทรัพยากรแบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกผลักออกจากฐานการตัดสินใจ ทั้งวิถีป่า วิถีลุ่มน้ำ ระบบอาหารดั้งเดิม การจัดการไฟป่า การดูแลพื้นที่ชุ่มน้ำ ไปจนถึงระบบหมุนเวียนเมล็ดพันธุ์ หากวัฒนธรรมท้องถิ่นเคยเป็น “ระบบนิเวศความรู้” ที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ การพัฒนารัฐรวมศูนย์ทำให้ระบบความรู้เหล่านี้ถูกลบเลือนจนแทบไม่เหลือบทบาท เมื่อโลกาภิวัตน์และระบบอุตสาหกรรมเข้ามาแทนที่ ชุมชนจึงสูญเสียทั้งที่ดิน อัตลักษณ์ และความสามารถในการกำกับอนาคตของตนเอง

5. ระบบอาหารอุตสาหกรรมกับความไม่เป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อม

ภาคเกษตรไทยเปลี่ยนจากเกษตรวิถีสู่การผลิตเชิงเดี่ยว ปศุสัตว์เข้มข้น และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่ใช้ยาปฏิชีวนะสูง ทำให้มลพิษดิน น้ำ และความเสี่ยงสุขภาพเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายพื้นที่ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในลุ่มน้ำอาเซียนเกิดฝุ่นควันข้ามพรมแดนจนไทยเผชิญปัญหา PM2.5 ต่อเนื่อง หลายจังหวัดต้องเข้าสู่ภาวะวิกฤติ ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างทำให้เกษตรกรรายย่อยไม่มีทางเลือก ต้องพึ่งพาตลาดเดียว ปัจจัยการผลิตเดียว และกลายเป็นหนี้ครัวเรือนสูงถึงร้อยละ 90 ของเกษตรกรไทย

6. ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นรุกรานและความเปราะบางของระบบนิเวศสมัยใหม่

ระบบการค้าและเพาะเลี้ยงที่ขยายตัวรวดเร็ว รวมกับภาวะโลกรวน ทำให้ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นรุกรานเพิ่มขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ตั้งแต่ปลาหมอคางดำ หอยเชอรี่ ไปจนถึงพืชและแมงศัตรูพืชต่างถิ่น จำนวนมากกลายเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงอาหาร แหล่งน้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ กระบวนการแพร่กระจายเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าระบบนิเวศไทยเปราะบางกว่าที่สังคมรับรู้ และรัฐยังไม่มีกลไกการตอบสนองที่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

7. โครงสร้างลุ่มน้ำ พื้นที่อ่อนไหว และโครงการพัฒนาขนาดใหญ่

ลุ่มน้ำไทยจำนวนมากถูกแทรกแซงด้วยเขื่อนขนาดใหญ่ ระบบผันน้ำ เขตเศรษฐกิจพิเศษ การท่องเที่ยวมวลรวม และโครงสร้างพื้นฐานเชิงยุทธศาสตร์ เช่น แลนด์บริดจ์ ท่าเรือน้ำลึก และนิคมอุตสาหกรรม การดำเนินโครงการในพื้นที่อ่อนไหว เช่น ป่าอนุรักษ์ ลุ่มน้ำชั้นหนึ่ง และพื้นที่ต้นน้ำ ทำให้ระบบนิเวศเสื่อมโทรมและชุมชนขาดความมั่นคงอาหารและน้ำ พร้อมกับเพิ่มความเสี่ยงภัยพิบัติอย่างมาก ตัวอย่างเช่น เขตป่าทับชุมชน 4,042 หมู่บ้านที่ยังไม่มีทางออกในเชิงโครงสร้างจนถึงปัจจุบัน

8. โครงสร้างรัฐรวมศูนย์ การเอื้อทุน และข้อจำกัดทางประชาธิปไตย

นับจากปี 2530 วิธีคิดรัฐรวมศูนย์กำหนดทรัพยากรเป็นของรัฐและทุนมากกว่าของชุมชน การประกาศพื้นที่ป่าโดยไม่รับฟังชุมชน ทำให้สิทธิชุมชนถูกจำกัด ขณะเดียวกัน รัฐธรรมนูญ 2560 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีทำให้ระบบกำกับทุนอ่อนแอลง เปิดทางทุนเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะ ทั้งในป่า ดิน น้ำ และทะเล

โดยไม่มีระบบตรวจสอบสมดุล รัฐไม่มีเจตจำนงทางการเมืองเพียงพอที่จะกำกับบริษัทขนาดใหญ่ และบางครั้งยังร่วมมือกับทุนในการผลักโครงการที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

9. ความเหลื่อมล้ำการถือครองทรัพยากรและสิทธิในการอยู่รอด

ความเหลื่อมล้ำด้านที่ดินสูงกว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้เกือบสองเท่า กลุ่ม Top 1% ถือครองที่ดินเฉลี่ย 81 ไร่ต่อคน และครอบครองที่ดินรวมระดับจังหวัด ขณะที่ครึ่งหนึ่งของครัวเรือนเกษตรกรไม่มีที่ดินของตนเอง ความเหลื่อมล้ำในทะเลก็รุนแรงไม่ต่างกัน ประมงพาณิชย์ซึ่งเป็นเพียงร้อยละ 20 ของเรือประมง ได้โควตาทรัพยากรถึงร้อยละ 80 ขณะที่ประมงพื้นบ้าน 50,000 ลำต้องแย่งทรัพยากรที่เหลือ ทั้งหมดสะท้อนโครงสร้างกติกาที่ไม่สมดุลตั้งแต่ต้นทาง

10. คาร์บอนเครดิตและการฟอกเขียวในฐานะความเสี่ยงเชิงโครงสร้าง

นโยบายคาร์บอนเครดิต โดยเฉพาะในภาคป่าไม้ เปิดทางให้ทุนที่เป็นผู้ก่อมลพิษรายใหญ่ใช้พื้นที่ป่าของชุมชนเป็นแหล่งชดเชยคาร์บอน ทั้งที่ชุมชนคือผู้ดูแลรักษาป่ามานาน การชดเชยคาร์บอนที่พึ่งพาตลาดอาจทำให้สิทธิชุมชนถูกลิดรอนมากขึ้น และทำให้ผู้ก่อมลพิษยังคงปล่อยก๊าซภายใต้ภาพลวงตาของความยั่งยืน

11. ความอ่อนแอของกฎหมายและสถาบันกำกับสิ่งแวดล้อม

กระบวนการ EIA/EHIA ส่วนใหญ่เป็นเพียงพิธีกรรมที่ผ่านโดยไม่มีมาตรฐาน เนื่องจากผู้ประเมินมักเป็นผู้มีส่วนได้เสีย หน่วยงานรัฐที่ควรทำหน้าที่กำกับกลับถูกฟ้องกลับหรือถูกลดทอนบทบาท ขณะที่ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบต้องรับภาระการพิสูจน์แทนรัฐ ระบบกฎหมายไม่คุ้มครองสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลหรือสิทธิในการคัดค้าน ทำให้ประชาชนไม่สามารถป้องกันตนเองจากโครงการที่เป็นอันตรายได้จริง

12. ความแปลกแยกจากธรรมชาติ วิกฤตความรู้ และช่องว่างทางรุ่น

ระบบการศึกษาที่แยกเด็กออกจากธรรมชาติทำให้คนรุ่นใหม่เติบโตภายใต้ความแปลกแยกทางนิเวศ แม้หลักสูตรแกนกลาง 2551 จะบรรจุเนื้อหาสิ่งแวดล้อมศึกษา แต่มีโรงเรียนเพียงไม่ถึงร้อยละ 60 ที่นำไปใช้จริง ความตระหนักรู้ต่อการอนุรักษ์ต่ำกว่ามาตรฐานอย่างเห็นได้ชัด (ร้อยละ 44–54) ความแปลกแยกนี้ไม่เพียงเป็นปัญหาความรู้ แต่เป็นปัญหาจิตวิญญาณร่วมสมัยที่ทำให้สังคมไทยขาดพลังทางวัฒนธรรมในการปกป้องสิ่งแวดล้อม

13. ความไม่เป็นธรรมระหว่างรุ่นและสิทธิของคนรุ่นอนาคต

โลกาภิวัตน์และรัฐทุนนิยมทำให้คนรุ่นปัจจุบันใช้ทรัพยากรเกินกำลังฟื้นตัวของธรรมชาติ ขณะที่คนรุ่นถัดไปจะต้องเผชิญกับมลพิษ ความเสื่อมโทรม และสภาพภูมิอากาศที่ไม่เสถียร ประเทศไทยยังไม่มีการคุ้มครองสิทธิของคนรุ่นอนาคตในรัฐธรรมนูญ ต่างจากประเทศอย่างเยอรมนีหรือเกาหลีใต้ที่ศาลรับรองสิทธิรุ่นถัดไป

อย่างชัดเจน เยาวชนไทยจำนวนมากที่เคลื่อนไหวกลับเสี่ยงถูกฟ้องปิดปาก และยังไม่มีพื้นที่ปลอดภัยในการมีส่วนร่วม

14. ความอ่อนแอของระบบข้อมูล การเข้าถึงความจริง และอำนาจความรู้

ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมจำนวนมากถูกเก็บเป็นความลับทางการค้า ทำให้ประชาชน นักวิชาการ และภาคประชาสังคมตรวจสอบไม่ได้ ทั้งยังเกิดการบิดเบือนข้อมูลโดยหน่วยงานรัฐในหลายกรณี ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของประชาชนอ่อนแออย่างเป็นระบบ และทำให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมถูกผูกขาดโดยรัฐและทุน

ภาพรวมของความไม่เป็นธรรมสิ่งแวดล้อมในฐานะโครงสร้างครอบองค์รวม

ทั้งหมดนี้สะท้อนว่าความไม่เป็นธรรมสิ่งแวดล้อมในไทยไม่ใช่ปัญหาย่อย แต่เป็นโครงสร้างใหญ่ที่ประกอบด้วยหลายชั้น ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทรัพยากร ความล้มเหลวของการกำกับรัฐ ความเสื่อมของนิเวศ ความขาดแคลนประชาธิปไตย การฟอกเขียว และการตัดขาดคนรุ่นใหม่ออกจากฐานนิเวศ ทั้งหมดทำให้ชุมชนฐานราก คนจนเมือง เกษตรกร เยาวชน และกลุ่มชาติพันธุ์เป็นผู้แบกรับความเสี่ยง ขณะที่คนที่ปล่อยก๊าซและใช้ทรัพยากรมากที่สุดกลับยังคงมีอภิสิทธิ์ทางโครงสร้าง

ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศไทยไม่ใช่อุบัติเหตุ แต่เป็นผลจากการเลือกของรัฐและทุนซ้ำแล้วซ้ำเล่า ตลอดกว่าหกทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยพัฒนาบนฐาน “เติบโตบนความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและชีวิตผู้คน” และยังคงเดินหน้าแบบเดิมโดยไม่เปลี่ยนกระบวนทัศน์ แม้นโยบายจะปรับปรุงเป็นครั้งคราว แต่รัฐยังมองสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงภาคประกอบเศรษฐกิจ ไม่ใช่ฐานชีวิตร่วมกันของทุกสรรพสิ่ง ความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมจึงยังไม่เกิดขึ้นจริง จนกว่าจะมีการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างสู่ระบบที่เคารพสิทธิประชาชน สิทธิชุมชน สิทธิของธรรมชาติ และสิทธิของคนรุ่นอนาคตอย่างแท้จริง

ข้อเสนอทางนโยบาย

<u>ข้อเสนอเชิงหลักการ</u>

หลักการของความตกลงสากลด้านสิ่งแวดล้อม

จากปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และมลภาวะสิ่งแวดล้อมจากอุตสาหกรรม ทั้งหมดรวมเป็น 3 ปัญหาใหญ่ของโลก (Triple Planetary Crisis) ที่ส่งผลกระทบเชื่อมกันอย่างซับซ้อน จึงเป็นที่มาของความตกลงสหประชาชาตินับตั้งแต่การประชุมสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเมื่อปี 2535 ได้แก่ อนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (UNFCCC) โดยมีข้อตกลงปารีส 2015 อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีววภาพ (CBD) โดยมีข้อตกลงคุณหมิง-มอนทรีออล และอนุสัญญาบาเซิล 1989 และอนุสัญญาสต๊อกโฮม 2001

กรอบนโยบายที่เชื่อมโยงกับวิกฤติสิ่งแวดล้อม 3 ด้านมีหลักการร่วมกันคือ

1. ระบบสหสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน ทั้งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และมลพิษที่ต้องมีนโยบายบูรณาการโดยไม่แยกส่วน
2. หลักความรับผิดชอบที่แตกต่าง (CBDR) ที่ประเทศหรือกลุ่มที่ก่อปัญหาสิ่งแวดล้อมจะต้องรับผิดชอบมากกว่าตามสัดส่วนปัญหาที่ก่อ และต้องคุ้มครองสิทธิประชาชน ชุมชน กลุ่มเปราะบางทุกขั้นตอนนโยบาย
3. หลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในสิ่งแวดล้อมที่ดี (UNGA 2022) โดยยืนยันสิ่งแวดล้อมที่ดีเป็นฐานสิทธิมนุษยชนในการดำรงชีพอย่างมั่นคง มีศักดิ์ศรี รวมไปถึงสิทธิชนพื้นเมือง สิทธิชุมชนในระบบนิเวศ
4. หลักการปกป้องธรรมชาติบนฐานระบบนิเวศ (Ecosystem Based Approaches) โดยทุกวิกฤติยอมรับการทำงานที่ต้องอิงกับระบบนิเวศมากกว่ามาตรการเชิงเทคนิค
5. หลักการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง ทั้งระบบพลังงาน อุตสาหกรรม การผลิตอาหาร คมนาคม การเงิน ฯลฯ ต้องเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง เช่น การเลิกฟอสซิล การฟื้นฟูธรรมชาติ การลดมลพิษต้นทาง
6. หลักการวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นฐานนโยบาย (Science & Culture based Policies) ทั้ง IPCC IPBES และ UNEP ใช้หลักวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนในการกำหนดเป้าหมาย
7. หลักการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ชนพื้นเมือง เยาวชน และประชาชน ทั้งการคุ้มครองสิทธิในนิเวศ ทรัพยากร สิทธิในเชิงกระบวนการด้านเข้าถึงข้อมูล การมีส่วนร่วม และความยุติธรรมในการตัดสินใจ
8. หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย และขยายความรับผิดชอบของผู้ก่อมลพิษ (Polluter Pays & Extended Producer Responsibility)

9. หลักการเงินเพื่อความยั่งยืน โดยระบบการเงินโลกต้องเลิกสนับสนุนกิจกรรมที่ทำลายโลก และหันมาสนับสนุนการใช้ธรรมชาติเป็นฐาน

ข้อเสนอเชิงหลักการของประชาชน

ภาคีด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของประชาชนที่ได้ต่อสู้ปกป้องสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีและสิทธิชุมชนบนฐานทรัพยากรที่ยั่งยืนจากหลากหลายกลุ่มหลายประเด็น จึงได้มีบทสรุปร่วมกันว่า

1. หลักการสิ่งแวดล้อม ต้องเปลี่ยนจากการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง และทุนนิยมเป็นศูนย์กลาง ไปสู่ระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางโดยมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของนิเวศโดยเชื่อมโยงทั้งกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ
2. ปัญหาสิ่งแวดล้อมคือรากฐานของปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองทั้งหมด นโยบายสิทธิและความเป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อมจึงต้องแกนกลางของทุกนโยบายการพัฒนา
3. นโยบายสิ่งแวดล้อมต้องอยู่บนหลักสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี สิทธิชุมชนในนิเวศและฐานทรัพยากร และความเป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักการสำคัญในทุกความตกลงระหว่างประเทศ เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2535 อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ 2535 มติสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยหลักสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี 2022
4. กลไกการปัญหาสิ่งแวดล้อมในระบบทุนนิยมหรือ “ทุนนิยมสีเขียว” ที่ยั่งมุ่งเจริญเติบโตเศรษฐกิจจากการใช้ทรัพยากร โดยอาศัยกลไกทางเทคนิค และมาตรการเศรษฐศาสตร์แก้ปัญหา ไม่ได้นำไปสู่ความยั่งยืนภายใต้ขีดจำกัดของธรรมชาติ และยังสร้างความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมต่อสังคมและนิเวศ จำเป็นต้องก้าวข้ามจากทุนนิยมสีเขียว ไปสู่สังคมเกื้อกูลธรรมชาติภายใต้ความเป็นธรรมของธรรมชาติและสังคม
5. ยืนยันในหลักความยุติธรรมสิ่งแวดล้อม ที่มุ่งให้ประชาชนทุกกลุ่มได้รับสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและมีคุณภาพชีวิตเท่าเทียมกัน โดยไม่ให้ภาระด้านมลพิษ ความเสี่ยงจากโครงการพัฒนา หรือผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมตกอยู่กับกลุ่มเปราะบางหรือชุมชนชายขอบ ยอมรับว่ากลุ่มต่าง ๆ มีส่วนสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่เท่ากัน ความรับผิดชอบในการป้องกัน ฟื้นฟู และเยียวยาจึงต้องแตกต่างตามส่วนร่วมก่อปัญหา หลักยุติธรรมสิ่งแวดล้อมมีองค์ประกอบ ความเป็นธรรมในการกระจายผลกระทบและประโยชน์ สิทธิการมีส่วนร่วม การยอมรับอัตลักษณ์วิถีชุมชน รวมถึงการเยียวยาเมื่อเกิดความเสียหาย

ข้อเสนอนโยบายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรายประเด็น

1. สิทธิสิ่งแวดล้อม ภูมิอากาศ ความเป็นธรรม และสิทธิของธรรมชาติ

เป็นรากฐานนโยบายที่ครอบคลุมหลายข้อเสนอด้านสิทธิ กฎหมาย และการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้าง

แก่นหลัก

- รับรอง “สิทธิอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สะอาด ปลอดภัย และยั่งยืน” ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายสำคัญ
- มองวิกฤตภูมิอากาศและการเสื่อมโทรมของความหลากหลายทางชีวภาพในมิติ “ความเป็นธรรม” และ “สิทธิของธรรมชาติ”
- เปลี่ยนผ่านจากเศรษฐกิจฟอสซิลและเกษตรอุตสาหกรรม ไปสู่สังคมที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล

ประเด็นที่รวมเข้าด้วยกัน

1. **สิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีในรัฐธรรมนูญและกฎหมายสูงสุด**
    - เขียนสิทธิสิ่งแวดล้อมและหน้าที่ของรัฐต่อวิกฤตภูมิอากาศไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่
    - ให้เป็นสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน และสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
2. **มลพิษ ภัยธรรมชาติ มลพิษข้ามพรมแดน และการจัดการน้ำ**
    - กรอบการเยียวยา ฟื้นฟู และเฝ้าระวังมลพิษรุนแรง
    - กลไกอาเซียนและความร่วมมือระหว่างประเทศในการแก้ปัญหาฝุ่นข้ามแดน และเขื่อนในแม่น้ำโขง
    - กระจายอำนาจจัดการน้ำและภัยพิบัติให้ท้องถิ่นและชุมชนลุ่มน้ำ
3. **ความเป็นธรรมด้านภูมิอากาศและกฎหมายภูมิอากาศ**
    - ทบทวนเป้าหมายการมีส่วนร่วมที่ประเทศกำหนด และแผนแม่บทภูมิอากาศ ให้ตั้งอยู่บนหลักความเป็นธรรมและผู้ก่อมลพิษต้องจ่าย
    - ร่างกฎหมายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศใหม่บนฐานสิทธิมนุษยชน และความเป็นธรรม ไม่ให้กลไกตลาดคาร์บอนเป็นแกนหลัก
    - จัดตั้งกองทุนเพื่อการชดเชยความสูญเสียและความเสียหายจากวิกฤตภูมิอากาศ
4. **สิทธิชุมชน ชนเผ่าพื้นเมือง ชาติพันธุ์ และการจัดการทรัพยากรร่วม**
    - รับรองสิทธิในที่ดิน ป่า น้ำ ทะเล บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น
    - นิรโทษกรรมคดีป่าไม้จากนโยบายที่ไม่เป็นธรรม
    - กระจายอำนาจจัดการทรัพยากร เช่น โฉนดชุมชน พื้นที่ที่ชุมชนจัดการ
5. **การเปลี่ยนผ่านพลังงานและโครงสร้างอุตสาหกรรมอย่างเป็นธรรม**
    - ทำแผนพลังงานใหม่โดยลดพึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิล ยุติโรงไฟฟ้าถ่านหิน และเร่งพลังงานหมุนเวียน

- ปฏิรูปสัญญาซื้อขายไฟฟ้าและกฎหมายเกี่ยวกับกิจการพลังงานให้โปร่งใส เปิดโอกาสให้ครัวเรือนและชุมชนร่วมผลิตไฟฟ้า

6. **มลพิษพลาสติก สารเคมีอันตราย ฝุ่นละออง และมลพิษอากาศ**
    - กฎหมายบรรจุภัณฑ์อย่างยั่งยืนบนหลักผู้ผลิตต้องรับผิดชอบ
    - แผนแห่งชาติด้านอากาศสะอาด กฎหมายอากาศสะอาด กฎหมายข้อมูลมลพิษ และการควบคุมมลพิษจากภาคอุตสาหกรรมเกษตร
7. **การเงินเพื่อการเปลี่ยนผ่านและการปรับตัวของชุมชน**
    - กองทุนสำหรับปรับตัวต่อภูมิอากาศ การเปลี่ยนผ่านสู่เกษตรนิเวศ และการสร้างภูมิคุ้มกันของชุมชน
    - ข้อมูลภูมิอากาศที่เข้าถึงง่ายสำหรับเกษตรกรและประชาชน

หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง (ภาพรวม)

- รัฐสภา และสภาร่างรัฐธรรมนูญ
- คณะรัฐมนตรี และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- หน่วยงานด้านมลพิษ น้ำ และทะเล
- กระทรวงการต่างประเทศ และกลไกความร่วมมือในภูมิภาค
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพลังงาน และหน่วยงานเศรษฐกิจ
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ใช้น้ำ และองค์กรลุ่มน้ำ
- องค์กรสิทธิและภาคประชาสังคม

<u>2. มลภาวะอุตสาหกรรมและกฎหมายสิ่งแวดล้อม</u>

1. ออกกฎหมาย “ระบบทะเบียนการปลดปล่อยและเคลื่อนย้ายมลพิษระดับชาติ” เพื่อเป็นฐานข้อมูลมลพิษแบบเปิดของประเทศ ครอบคลุมโรงงานอุตสาหกรรม การขนส่ง การเกษตร การขนส่งสารเคมีและเชื้อเพลิง เชื่อมกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม กฎหมายโรงงาน กฎหมายวัตถุอันตราย กฎหมายสาธารณสุข และกฎหมายอากาศสะอาดในอนาคต
2. ปรับปรุง “พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พุทธศักราช 2535 และ 2561” ให้รองรับมลพิษยุคใหม่ เพิ่มอำนาจกองทุนสิ่งแวดล้อม ปฏิรูประบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพให้โปร่งใส กำหนดเกณฑ์ศักยภาพรองรับมลพิษของพื้นที่ และเพิ่มนิยามกับบทลงโทษเรื่อง “อาชญากรรมสิ่งแวดล้อม”
3. ปรับปรุง “พระราชบัญญัติโรงงาน พุทธศักราช 2535 และ 2562” ทั้งฉบับ เน้นควบคุมโรงงานเสี่ยงสูง การลักลอบทิ้งกากอันตราย การปนเปื้อนดิน น้ำผิวดิน และน้ำใต้ดิน ใช้หลัก “ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย” ทั้งโทษปรับ มาตรการทางการเงิน และเชื่อมการเอาผิดกับกฎหมายอาญา กฎหมายสาธารณสุข กฎหมายสิ่งแวดล้อม และกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

4. ฟื้นฟูพื้นที่ปนเปื้อนให้เป็น “เมืองต้นแบบด้านสิ่งแวดล้อม” เลือกพื้นที่ที่มีคำพิพากษาให้ฟื้นฟู หรือพื้นที่มลพิษเรื้อรัง แล้วฟื้นฟูแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ปลอดภัยต่อสุขภาพ ใช้เป็นต้นแบบมาตรฐานประเทศพัฒนาแล้วด้านสิ่งแวดล้อม
5. ปรับกรอบนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ จากแบบ “เศรษฐกิจนำ สิ่งแวดล้อมตาม” มาเป็นเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพ สิทธิมนุษยชน ความมั่นคงทางอาหาร และความเป็นธรรมด้านสิ่งแวดล้อม ยกระดับนโยบายสิ่งแวดล้อมเป็น “นโยบายหลักของรัฐ”

หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง

- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ออกกฎหมายข้อมูลมลพิษ ปรับปรุงพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม ดูแลระบบฐานข้อมูลมลพิษและการฟื้นฟูพื้นที่ปนเปื้อน
- กรมควบคุมมลพิษ พัฒนาระบบฐานข้อมูลมลพิษระดับชาติ ตรวจสอบและบังคับใช้กฎหมาย ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เสี่ยง
- กระทรวงอุตสาหกรรม และกรมโรงงานอุตสาหกรรม ยกระดับการควบคุมโรงงานและการจัดการกากอันตราย
- กระทรวงสาธารณสุข โดยเฉพาะกรมอนามัย เฝ้าระวังผลกระทบต่อสุขภาพ แจ้งเตือนและดูแลประชาชน
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คุมการใช้สารเคมีเกษตรที่เป็นแหล่งมลพิษ
- หน่วยงานด้านความมั่นคงและสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เอาผิดขบวนการอาชญากรรมสิ่งแวดล้อมและทุนเถื่อน
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและจังหวัด รับร้องเรียน ตรวจพื้นที่จริง จัดทำแผนฟื้นฟูร่วมกับชุมชน

3. ทะเล ทรัพยากรประมง และคุณภาพชีวิตประมงพื้นบ้าน

1. ปฏิรูประบบโควตาการจับสัตว์น้ำ เปลี่ยนจาก “จำนวนวันออกเรือ” เป็น “ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้จริง” แบ่งทรัพยากรให้ประมงพื้นบ้านอย่างเป็นธรรม ตั้งเป้าให้ประมงพื้นบ้านได้อย่างน้อยครึ่งหนึ่งของสัตว์น้ำทะเลไทย
2. ยกเลิก “อวนลากคู่” และคุมการจับสัตว์น้ำวัยอ่อน เลิกเครื่องมือทำลายล้าง กำหนดสัดส่วนสัตว์น้ำพลอยจับที่ยอมรับได้ จำกัดจำนวนเครื่องมือประสิทธิภาพสูง และกำหนดให้เรือพาณิชย์ทำประมงห่างฝั่งอย่างน้อยสิบสองไมล์ทะเล
3. เขตเพาะเลี้ยงในทะเลโดยชุมชนหมู่บ้าน ให้หมู่บ้านประมงจัดการพื้นที่เพาะเลี้ยง จำกัดขนาดต่อครัวเรือน ห้ามทุนผูกขาด และคุมผลกระทบต่อคนทำประมงอื่นและระบบนิเวศ
4. ปรับปรุงพระราชกำหนดการประมง พุทธศักราช 2558 และที่แก้ไข ให้นิยาม “ประมงพื้นบ้าน” ตรงกับความจริง เปิดทางให้มีตัวแทนประมงพื้นบ้านในคณะกรรมการนโยบายประมงแห่งชาติ และกระจายอำนาจจัดการทรัพยากรสู่จังหวัดและชุมชน

5. นโยบาย “ขยะต้องไม่กำพร้า” และทะเลปลอดขยะพลาสติก วางหลักให้ขยะทุกชิ้นมีผู้รับผิดชอบ พัฒนากลไกรับคืนบรรจุภัณฑ์และความรับผิดของผู้ผลิต ร่วมกับชุมชนประมงที่ได้รับผลกระทบจากขยะและไมโครพลาสติกโดยตรง
6. ยกระดับคุณภาพชีวิตประมงพื้นบ้านเป็นชุดเดียว รวมมาตรการสหกรณ์ประมงชุมชน น้ำมันราคาพิเศษ เครื่องมือที่มีมาตรฐาน เขตคุ้มครองทางทะเลโดยชุมชน กองทุนประกันภัยประมง การทำประมงอย่างยั่งยืนในเขตอุทยาน และการท่องเที่ยวโดยชุมชน
7. การจดทะเบียนเรือและสิทธิอยู่อาศัยริมชายฝั่ง ปรับระเบียบจดทะเบียนเรือประมงพื้นบ้านให้เหมาะกับเรือขนาดเล็ก ตั้งศูนย์ตรวจเรือในชุมชน และรับรองสิทธิอยู่อาศัยริมชายฝั่งของชุมชนประมงดั้งเดิมไม่ให้ถูกถือว่าเป็นการบุกรุกลำน้ำ

หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยกรมประมง ปรับโควตาการจับสัตว์น้ำ แก้กฎหมายประมง สนับสนุนสหกรณ์และเขตคุ้มครองโดยชุมชน
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
- กระทรวงคมนาคม โดยกรมเจ้าท่า จดทะเบียนเรือและดูแลสิทธิชุมชนริมชายฝั่ง
- กระทรวงพลังงาน จัดทำนโยบายน้ำมันราคาต่ำสำหรับประมงพื้นบ้าน
- กระทรวงพาณิชย์ และกระทรวงอุตสาหกรรม คุมอุตสาหกรรมปลาป่น มาตรฐานสัตว์น้ำ และการส่งออก
- กระทรวงมหาดไทย และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รับรองสิทธิที่อยู่อาศัยและสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานประมงพื้นบ้าน
- หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะ กำหนดมาตรการผู้ก่อขยะต้องรับผิดชอบ จัดการขยะทะเลร่วมกับชุมชน

4. ที่ดิน ป่าไม้ และสิทธิในที่ดิน

1. ยกระดับ “สิทธิในที่ดิน” เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในรัฐธรรมนูญ
2. ใช้ธนาคารที่ดินหรือกองทุนที่ดิน และภาษีที่ดินแบบอัตราก้าวหน้า เพื่อลดการกระจุกตัวและกระจายการถือครอง
3. แก้ปัญหาที่ดินทับซ้อนเขตป่า ที่ดินสาธารณะ และเขตปฏิรูปที่ดิน ด้วยมติคณะรัฐมนตรีใหม่และการนิรโทษกรรมผู้ได้รับผลกระทบ
4. แก้ไขกฎหมายหลักด้านที่ดินและป่าไม้
    - พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ
    - พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

- พระราชบัญญัติป่าไม้ โดยเฉพาะนิยาม “ป่า”
- ประมวลกฎหมายที่ดิน มาตราเกี่ยวกับที่ดินสาธารณประโยชน์
- พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ

5. ผลักดันกฎหมายนิรโทษกรรมด้านที่ดินและป่าไม้ในระดับพระราชบัญญัติ

หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง

- กรมที่ดิน
- กรมป่าไม้
- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
- กรมพัฒนาที่ดิน
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม
- กรมธนารักษ์
- กรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- กรมส่งเสริมสหกรณ์
- คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ

5. เยาวชน ความเท่าเทียม เมือง พลังงาน มลพิษ และการเงินยั่งยืน

1. **ความเท่าเทียมทางเพศ คนพิการ และการรวมกลุ่มทางสังคม**
    - มาตรฐานบังคับใช้ ไม่ใช่ขอความร่วมมือ
    - งบประมาณของรัฐที่สะท้อนความเท่าเทียมและข้อมูลประชากรที่แยกตามมิติความเปราะบาง
    - กลไกการมีส่วนร่วมของเยาวชนที่มีอำนาจจริง ไม่ใช่เชิงสัญลักษณ์
2. **เมืองที่ยั่งยืนและเป็นมิตรต่อภูมิอากาศ**
    - สภาเยาวชนด้านเมืองและสภาพภูมิอากาศถาวร
    - กระจายอำนาจวางผังเมือง เพิ่มพื้นที่สีเขียว ระบบจัดการน้ำเมืองที่ยั่งยืน มาตรฐานอาคารสีเขียว
    - ระบบข้อมูลเมืองแบบเปิดและระบบเตือนความร้อนในเมือง
3. **พลังงานที่โปร่งใสและเป็นประชาธิปไตย**
    - ฐานข้อมูลพลังงานแบบเปิด
    - ศูนย์เรียนรู้พลังงานในชุมชนและโรงเรียน
    - สภาเยาวชนด้านพลังงานระดับจังหวัดและประเทศ
    - ปฏิรูปโครงสร้างตลาดไฟฟ้า ปลดล็อกสายส่ง ให้ชุมชนเป็นทั้งผู้ใช้และผู้ผลิตพลังงานสะอาด

4. **มลพิษและข้อมูลสาธารณะ**
    - เครือข่ายเยาวชนทำงานวิจัยและรณรงค์เรื่องมลพิษ
    - แพลตฟอร์มข้อมูลมลพิษทางอากาศแบบเรียลไทม์เชื่อมกับระบบข้อมูลมลพิษระดับชาติ
    - บรรจุเรื่องมลพิษและสุขภาวะในหลักสูตรการศึกษา
    - สนับสนุนบทบาทสื่อมวลชนในการเปิดโปงมลพิษ
5. **การเงินเพื่อความยั่งยืนและบทบาทเยาวชน**
    - ศูนย์เรียนรู้การเงินสีเขียวในสถานศึกษา
    - กองทุนสิ่งแวดล้อมของเยาวชนและทุนขนาดเล็กที่เยาวชนร่วมตัดสินใจ
    - คณะกรรมการที่ปรึกษาเยาวชนด้านการเงินยั่งยืน ให้ข้อเสนอโดยตรงต่อธนาคารแห่งประเทศไทย กระทรวงการคลัง และสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์

หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง

- รัฐสภา รัฐบาลกลาง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงมหาดไทย สำนักงบประมาณ
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรุงเทพมหานคร กรมโยธาธิการและผังเมือง
- กระทรวงพลังงาน การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย คณะกรรมการกำกับกิจการพลังงาน หน่วยงานวางแผนไฟฟ้าของประเทศ
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ
- กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันการศึกษา
- ธนาคารแห่งประเทศไทย กระทรวงการคลัง สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ หน่วยงานบริหารกองทุนสิ่งแวดล้อม

6. การศึกษาเรื่องธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศ

1. ยกระดับการเรียนรู้จากธรรมชาติและประสบการณ์ตรง ให้เป็นกลไกหลักของระบบการศึกษา
    - กำหนด “ความฉลาดด้านการเข้าใจธรรมชาติ” เป็นสมรรถนะหลัก
    - นับชั่วโมงและประเมินผลการเรียนรู้จากธรรมชาติได้จริง
2. ปฏิรูปการเรียนรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
    - เชื่อมวิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์
    - เน้นการออกไปเรียนรู้ในพื้นที่จริงและลงมือทำ ไม่ใช่แค่เนื้อหาในห้องเรียน
3. สร้างสภาพแวดล้อมโรงเรียนที่เขียวและเกื้อกูลสุขภาวะ
    - พื้นที่สีเขียวในโรงเรียนเชื่อมกับตัวชี้วัดสุขภาพกายและใจ
    - ไม่เพิ่มภาระครู แต่บูรณาการกับกิจกรรมเดิม

4. สร้างเครือข่ายครูและกระบวนกรด้านการเรียนรู้ตามธรรมชาติ
    - วิชาชีพใหม่ เช่น ครูด้านการเรียนรู้ในธรรมชาติ และผู้นำกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์
5. เสริมบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการสร้าง “พลเมืองด้านสภาพภูมิอากาศ”
    - ลงทุนในค่ายเยาวชน การเรียนรู้ลุ่มน้ำ พื้นที่สีเขียวชุมชน

หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง

- กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- มหาวิทยาลัยและสถาบันพัฒนาครู
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- กระทรวงสาธารณสุข
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ภาคประชาสังคมและเครือข่ายด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

7. ระบบอาหารปลอดสารพิษ เกษตร–อาหาร

1. เป้าหมายปี 2573
    - ลดการใช้สารกำจัดศัตรูพืชที่มีอันตรายสูงอย่างน้อยครึ่งหนึ่ง
    - ลดสัดส่วนตัวอย่างอาหารที่มีสารพิษตกค้างเกินมาตรฐานให้ต่ำกว่าร้อยละห้า
2. ปฏิรูประบบจัดการสารเคมีเกษตรและการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์
    - ใช้มาตรฐานสากลเรื่องสารที่มีอันตรายสูง
    - จัดเก็บภาษีหรือค่าธรรมเนียมตามระดับความอันตราย แล้วนำรายได้มาหนุนเกษตรกรช่วงเปลี่ยนผ่านสู่เกษตรปลอดภัยและเกษตรนิเวศ
3. ระบบเตือนภัยความปลอดภัยอาหารและฐานข้อมูลแบบเปิด
    - พัฒนาระบบเตือนภัยด้านอาหารไม่ปลอดภัย แจ้งเตือน ถอนสินค้า และตรวจย้อนกลับ
    - เปิดเผยข้อมูลผลตรวจสารตกค้างให้ประชาชนเข้าถึงและเข้าใจง่าย
4. การลงทุนในเกษตรกรรมเชิงนิเวศและลดการพึ่งพาสารเคมี
    - สนับสนุนงานวิจัยและการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ เกษตรนิเวศ การจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน
    - เชื่อมโยงกับพันธกรณีระหว่างประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพ
5. ความมั่นคงทางอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพ
    - ยกระดับ “ความมั่นคงทางอาหาร” เป็นกรอบนโยบายระดับชาติ และส่วนหนึ่งของความมั่นคงประเทศ
    - ตั้งเป้าเกษตรกรรมเชิงนิเวศอย่างน้อยหนึ่งในสี่ของพื้นที่เกษตรในห้าปี และไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งในสิบปี

- หนุนพันธุ์พื้นเมือง เมล็ดพันธุ์ชุมชน ประมงพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น และอธิปไตยทางอาหารของเกษตรกรรายย่อย

6. ปรับโครงสร้างการนำเข้าและการค้าเกษตร
    - ป้องกันการทำลายฐานการผลิตในประเทศและราคาหน้าฟาร์ม
    - นำรายได้จากการนำเข้าไปหนุนการเปลี่ยนผ่านของเกษตรกรรายย่อย

หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง

- คณะรัฐมนตรี และหน่วยงานเศรษฐกิจระดับชาติ
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะกรรมการวัตถุอันตราย
- กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา
- กระทรวงการคลัง กรมสรรพากร กรมศุลกากร
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- กระทรวงพาณิชย์ และหน่วยงานกำกับการนำเข้า–ส่งออก
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนเกษตรกรรม และขบวนการเกษตรกรรายย่อย

8.ข้อเสนอนโยบายความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงทางอาหาร

1. ยกระดับการจัดการ “ความปลอดภัยทางชีวภาพ”
    - ใช้หลัก **ผู้ก่อผลกระทบต้องรับผิดชอบ (Polluter Pays)** กับกรณีอย่างปลาหมอคางดำและเคสคล้ายกัน
    - ใช้กฎหมายที่มีอยู่ให้จริงจังขึ้น พร้อมจัดทำ “แผนควบคุม ฟื้นฟู และเยียวยา” เกษตรกรรายย่อยและประมงพื้นบ้านที่ได้รับผลกระทบ
2. ปรับโครงสร้างการกำกับการนำเข้าสินค้าเกษตร
    - เพิ่มสัดส่วนตัวแทนเกษตรกรรายย่อย และผู้ทรงคุณวุฒิอิสระด้านความมั่นคงทางอาหารในคณะกรรมการ
    - กำหนดมาตรการป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อนให้ชัดเจน
3. ใช้นโยบายจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐเป็นเครื่องมือคุ้มครองฐานการผลิตในประเทศ
    - ใช้โครงการอาหารกลางวัน โรงพยาบาล และหน่วยงานรัฐต่าง ๆ เป็น “ตลาดรองรับ” ผลผลิตในประเทศในช่วงราคาตกต่ำ / ผลผลิตล้นตลาด
    - ปรับปรุงกลไกที่มีอยู่แต่ทำงานไม่มีประสิทธิภาพให้โปร่งใสและตอบโจทย์เกษตรกรรายย่อยจริง
4. บริหารจัดการรายได้จากการนำเข้าสินค้าเกษตร
    - นำส่วนต่างหรือรายได้จากการนำเข้า กลับมาสนับสนุนการปรับตัวของเกษตรกรรายย่อย เช่น กองทุนเปลี่ยนผ่านสู่เกษตรนิเวศ / การพัฒนาพันธุ์และความหลากหลายทางชีวภาพ

5. ปรับปรุงกฎหมายด้านความหลากหลายทางชีวภาพและความปลอดภัยทางชีวภาพ ให้มีอย่างน้อย 3 แกนหลัก
    - **กองทุนหรือกลไกชดเชยความเสียหาย** ตามหลักผู้ก่อผลกระทบเป็นผู้จ่าย
    - **ความรับผิดแบบเข้มข้น (Strict Liability)** สำหรับผู้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ / ความหลากหลายทางชีวภาพ
    - **กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคประชาสังคม** ในการพิจารณาโครงการที่มีความเสี่ยงสูง (เช่น การนำเข้าพันธุ์ต่างถิ่น เทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่ ฯลฯ)
6. กำหนด “ความมั่นคงทางอาหาร” ให้ปรากฏในกรอบนโยบายระดับชาติ
    - มองเป็น “ส่วนหนึ่งของความมั่นคงของประเทศ และสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน”
    - นำกรอบนี้ไปเชื่อมกับนโยบายการค้า การลงทุน และการกำกับ FTA/ความตกลงใหม่ ๆ
7. ตั้งเป้าเพิ่มสัดส่วนเกษตรกรรมเชิงนิเวศ
    - ไม่น้อยกว่า **1/4 ของพื้นที่เกษตร** ภายใน 5 ปี
    - ไม่น้อยกว่า **ครึ่งหนึ่งของพื้นที่เกษตร** ภายใน 10 ปี
    - หนุนเกษตรกรรายย่อยด้วย “แพ็กเกจครบวงจร” ได้แก่ ความรู้ เงินทุน ตลาด ระบบรับรองที่เหมาะกับรายย่อยและชุมชน
8. ปรับโครงสร้างระบบเกษตรจาก “ผลิตวัตถุดิบป้อนอุตสาหกรรม” สู่
    - ระบบที่เน้น **ความมั่นคงทางอาหารภายในประเทศ**
    - พึ่งพาความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่น (พันธุ์พื้นเมือง เมล็ดพันธุ์ชุมชน ประมงพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น)
    - เสริม **อธิปไตยทางอาหาร (Food Sovereignty)** ของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน
9. ปรับนโยบายการค้าเกษตรให้ “ไม่ทำลายฐานการผลิตในประเทศ”
    - ทบทวนโครงสร้างการนำเข้าที่ทำให้ราคาหน้าฟาร์มตกต่ำ ทั้งที่อ้างว่าของในประเทศไม่พอ
    - กำหนดเพดาน/กลไกคุมปริมาณนำเข้าที่สัมพันธ์กับปริมาณการผลิตในประเทศ และคำนึงถึงรายได้เกษตรกรรายย่อย

บทบาทหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. คณะรัฐมนตรี / หน่วยงานเศรษฐกิจระดับชาติ

- กำหนด “ความมั่นคงทางอาหาร + ความหลากหลายทางชีวภาพ” เป็นวาระแห่งชาติ
- เชื่อมโยงนโยบายการค้า FTA ภาษี และการลงทุนกับการคุ้มครองเกษตรกรรายย่อยและฐานทรัพยากรชีวภาพ

2. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

- ออกแบบนโยบายเปลี่ยนผ่านสู่เกษตรกรรมเชิงนิเวศและเกษตรหลากหลาย

- หนุนระบบเมล็ดพันธุ์ชุมชน พันธุ์พื้นเมือง และเกษตรกรรายย่อยที่ผลิตเพื่อความมั่นคงทางอาหารในประเทศ
- ร่วมพัฒนากลไกชดเชยความเสียหายจากความเสี่ยงทางชีวภาพ (เช่น ปลาหมอคางดำ)

3. กระทรวงพาณิชย์ / หน่วยงานกำกับการนำเข้า–ส่งออก

- ปรับโครงสร้างคณะกรรมการกำกับการนำเข้าสินค้าเกษตร ให้มีตัวแทนเกษตรกรรายย่อยและผู้เชี่ยวชาญอิสระ
- บริหารโควตา/ปริมาณการนำเข้าให้ไม่ทำลายราคาหน้าฟาร์ม
- บริหารรายได้จากการนำเข้าสินค้าเกษตรให้กลับไปสร้างภูมิคุ้มกันให้ฐานเกษตรกรรายย่อย

4. กระทรวงการคลัง

- ออกแบบมาตรการภาษี สิทธิประโยชน์ และกองทุนเพื่อหนุนการเปลี่ยนผ่านสู่เกษตรนิเวศ และระบบอาหารที่ยั่งยืน

5. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม / หน่วยงานด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

- ปรับปรุงกฎหมายด้านความหลากหลายทางชีวภาพและความปลอดภัยทางชีวภาพ
- ดูแลกลไก “ความรับผิดแบบเข้มข้น” และกองทุนชดเชยความเสียหายทางระบบนิเวศ
- เฝ้าระวังและจัดการความเสี่ยงจากเทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่

6. หน่วยงานจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ (ศธ. สธ. ทหาร อปท. ฯลฯ)

- ใช้แนวนโยบายจัดซื้ออาหารที่สนับสนุนผลผลิตในประเทศและเกษตรกรรายย่อย
- เชื่อมโยงกับเป้าหมายอาหารปลอดภัยและโภชนาการของประชาชน

7. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนเกษตรกรรม

- เป็นฐานการขับเคลื่อนเกษตรกรรมเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่
- มีส่วนร่วมในกลไกพิจารณาโครงการที่เสี่ยงต่อความปลอดภัยทางชีวภาพ

8. ภาคประชาสังคมและขบวนการเกษตรกรรายย่อย

- ทำหน้าที่ติดตาม ตรวจสอบ และเสนอข้อมูลเชิงอิสระต่อกลไกนโยบาย
- ขับเคลื่อนอธิปไตยทางอาหารและสิทธิของเกษตรกรในเวทีสาธารณะและระดับนโยบาย

9. นโยบาย กฎหมายอากาศสะอาด

ระยะที่ 1 ทำได้ทันทีระหว่างรอกฎหมายอากาศสะอาด

- ตั้ง “ศูนย์กลางแก้มลพิษอากาศ” รวมข้อมูลทุกหน่วยงาน เปิดข้อมูลแหล่งกำเนิดแบบเรียลไทม์
- ใช้ดาวเทียม–เทคโนโลยีตรวจจับความร้อนติดตามพื้นที่เผา
- จัดงบให้ท้องถิ่น–เกษตรกรบริหารเชื้อเพลิงก่อนฤดูไฟป่า

- ใช้นโยบายต่างประเทศกดดันแหล่งผลิต และห้ามนำเข้าสินค้าเกษตรจากการเผาแบบตรวจสอบย้อนกลับได้จริง

ระยะที่ 2 หลักการที่ต้องมีใน “กฎหมายอากาศสะอาด”

- ปฏิรูปโครงสร้าง: ตั้งคณะกรรมการระดับนโยบาย–กำกับ–วิชาการ–เศรษฐศาสตร์ พร้อมสำนักงานอากาศสะอาด และกระจายอำนาจให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด
- กำหนด “สิทธิในอากาศสะอาด” + สิทธิรู้ข้อมูล + สิทธิฟ้องคดี
- คุ้มครองกลุ่มเปราะบาง เช่น เด็ก สตรีมีครรภ์ ผู้สูงอายุ คนทำงานกลางแจ้ง
- ใช้ “ผู้ก่อมลพิษต้องจ่าย” ผ่านภาษี–ค่าธรรมเนียมอากาศสะอาด ตั้งกองทุนอากาศสะอาด (อิสระ)
- เครื่องมือทันสมัย: AQHI, ฐานข้อมูลเปิด, เขตเฝ้าระวัง–เขตมลพิษ, Anti-SLAPP, ห้ามโรงงานรับซื้อผลผลิตจากการเผา

ระยะที่ 3 หลัง “กฎหมายอากาศสะอาด” มีผลบังคับใช้

- ออกกฎหมายลำดับรองให้ครบ เช่น ภาษี–ค่าธรรมเนียม–มาตรฐาน–เขตมลพิษ
- จัดตั้งสำนักงานอากาศสะอาด + สรรหาคณะกรรมการทุกชุด
- เริ่มใช้เครื่องมือ: ฐานข้อมูลเปิด ระบบเตือนภัย AQHI ตรวจสอบย้อนกลับ
- กองทุนอากาศสะอาดเริ่มจัดเก็บเงินจากผู้ก่อมลพิษและใช้ฟื้นฟูในพื้นที่เสี่ยง
- จังหวัดใช้อำนาจใหม่จัดการมลพิษได้ทันที

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติฯ / คณะกรรมการอากาศสะอาด / กระทรวงการคลัง / อปท.–ผู้ว่าฯ / หน่วยงานเกษตร–อุตสาหกรรม–คมนาคม / กองทุนอากาศสะอาด

ปัจจัยความสำเร็จ
และข้อพึงระวังของความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย

การต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของสังคมไทยก้าวข้ามจุดที่พูดถึงเพียงมลพิษ เหตุไฟป่า หรือค่าฝุ่นสะสม หากกำลังเคลื่อนเข้าสู่การตั้งคำถามใหญ่กว่านั้น คือโครงสร้างอำนาจที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสิ่งแวดล้อม และความเป็นไปได้ของระบบนิเวศและชีวิตคนรุ่นต่อไปภายใต้กรอบพัฒนาปัจจุบัน เสียงจากนักวิชาการ ภาคประชาชน เกษตรกร ประมงพื้นบ้าน นักรณรงค์ด้านภูมิอากาศ และเครือข่ายเยาวชนสะท้อนภาพเดียวกันว่า ความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ผลลัพธ์ของโครงการใดโครงการหนึ่ง แต่เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อรัฐยอมปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจ เศรษฐกิจ และกฎหมายที่กำกับวิถีชีวิตของผู้คนและธรรมชาติทั้งหมด

ปัจจัยความสำเร็จ

ยอมรับว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมคือปัญหาโครงสร้างอำนาจ

รากเหง้าของความอยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมอยู่ที่ความไม่สมดุลของอำนาจระหว่างรัฐ ทุน และประชาชน การรวมศูนย์อำนาจของรัฐ การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่เท่าเทียม การถือครองทรัพยากรที่กระจุกตัวอยู่ในมือคนส่วนน้อย การขาดกลไกถ่วงดุล และการตัดสิทธิชุมชนออกจากการกำหนดอนาคตล้วนทำให้ต้นทุนของการพัฒนาถูกผลักไปสู่ผู้ที่เสียงเบาที่สุด ขณะที่ผลกำไรกลับตกอยู่ในกลุ่มที่มีอำนาจต่อรองสูงสุด หากรัฐไม่ยอมย้ายจากวิธีคิดเดิมที่มองสิ่งแวดล้อมเป็น “ทรัพยากรเศรษฐกิจ” ไปสู่ความเข้าใจว่า ระบบนิเวศคือโครงสร้างรองรับชีวิตและสิทธิพื้นฐานของประชาชน นโยบายใดก็ไม่สามารถสร้างความยุติธรรมได้จริง

ความสำเร็จของนโยบายจึงต้องตั้งอยู่บนการปฏิรูประดับโครงสร้าง ทั้งการแก้รัฐธรรมนูญที่จำกัดสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วม การยกเลิกกฎหมายและแผนยุทธศาสตร์ที่บังคับให้ประเทศเดินในกรอบเศรษฐกิจแบบเดิม และการสร้างกลไกใหม่ที่ประชาชนมีอำนาจตรวจสอบรัฐและทุนอย่างเท่าเทียม

ความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมต้องมีสิทธิประชาชนและสิทธิของคนรุ่นต่อไปเป็นฐาน

ในหลายกรณี ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนากลายเป็นผู้ต้องพิสูจน์ความเสียหายเอง ทั้งที่ควรเป็นหน้าที่ของรัฐและผู้ก่อมลพิษ การเข้าถึงข้อมูลมลพิษกลับถูกปิดกั้นด้วยเหตุผลด้านความลับทางการค้า กระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพกลายเป็นเพียงพิธีกรรม และเสียงของเยาวชนถูกเชิญมาแสดงเชิงสัญลักษณ์มากกว่าจะมีผลต่อกติกาจริง การสร้างความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมจึงต้องเริ่มจากการขยายสิทธิของประชาชนในสามด้าน ได้แก่ สิทธิในการรับรู้ข้อมูลมลพิษอย่างโปร่งใส สิทธิในการร่วมตัดสินใจต่อโครงการและนโยบาย และสิทธิในการฟ้องร้องหรือเรียกร้องความยุติธรรมโดยไม่ถูกฟ้องปิดปาก

การยอมรับสิทธิของคนรุ่นต่อไปก็มีความสำคัญเช่นกัน ภายใต้บริบทวิกฤติภูมิอากาศและความสูญเสียทางระบบนิเวศที่เกิดขึ้นรวดเร็ว การออกแบบนโยบายโดยมองเฉพาะเป้าประโยชน์ในปัจจุบันจะนำไปสู่การ

ละเมิดสิทธิของผู้ที่ยังไม่มีโอกาสพูด หรือยังไม่ได้เกิดขึ้นในโลกนี้ นโยบายที่ดีจึงต้องคำนึงถึงความมั่นคงทางอาหาร คุณภาพอากาศ สุขภาพ และความหลากหลายทางชีวภาพที่จะถูกส่งต่อไปยังคนรุ่นถัดไปด้วยความรับผิดชอบร่วมกัน

การกระจายอำนาจและสถาบันท้องถิ่นคือหัวใจของการแก้ปัญหาที่ระดับพื้นที่

ความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแก้ได้จากส่วนกลางเพียงลำพัง เพราะปัญหาเกิดขึ้นเฉพาะถิ่น แต่ทรัพยากรและอำนาจตัดสินใจกลับถูกรวมศูนย์ นโยบายที่ประสบความสำเร็จต้องเปิดพื้นที่ให้จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สภาเยาวชน และสภาเครือข่ายชุมชนมีอำนาจกำกับดูแลทรัพยากรในพื้นที่ของตนเอง การจัดการป่า ทะเล นา ที่ดิน ระบบอาหาร และการประเมินผลกระทบต้องอาศัยความรู้พื้นที่เป็นฐาน และต้องเปิดพื้นที่ให้เกิดการตรวจสอบข้ามภาคส่วนอย่างแท้จริง

การกระจายอำนาจเช่นนี้ไม่ได้หมายถึงเพียงโอนงานหรือโอนงบประมาณ แต่หมายถึงการสร้างสถาบันท้องถิ่นที่มีอำนาจกำกับ การเปิดข้อมูลแบบเรียลไทม์ การสร้างระบบเตือนภัยที่ชุมชนเข้าถึงได้ การออกแบบคณะกรรมการที่รวมตัวแทนประชาชน และการรับรองสิทธิของชุมชนในการปกป้องทรัพยากรที่ตนดูแล

ความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมต้องยืนบนหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายอย่างครบวงจร

1. <u>ทำให้ต้นทุนการทำลายสิ่งแวดล้อมตกอยู่กับผู้ที่ก่อให้เกิดมลพิษจริง</u> ไม่ใช่ประชาชนที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง สิ่งนี้ต้องทำผ่านระบบภาษี ค่าธรรมเนียม และกลไกเยียวยาที่เป็นอิสระจากระบบงบประมาณปกติ พร้อมทั้งต้องมีการกำกับภาคการเงินให้ไม่สนับสนุนโครงการที่เสี่ยงต่อมลพิษหรือการทำลายทรัพยากร

2. <u>นโยบายจูงใจด้านสิ่งแวดล้อมต้องเป็นธรรม</u> นโยบายจูงใจด้านสิ่งแวดล้อม เช่น มาตรฐานสินค้าเกษตรปลอดการเผา หรือการสนับสนุนการผลิตพลังงานสะอาด ต้องออกแบบโดยคำนึงถึงความเป็นธรรม ไม่ใช่เพียงเพื่อสร้างตลาดใหม่ให้ทุนใหญ่หรือผลักต้นทุนให้เกษตรกรรายย่อย การนำหลักความเป็นธรรมมาใช้ควบคู่กับมาตรการเศรษฐศาสตร์จะทำให้การเปลี่ยนผ่านด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นได้โดยไม่สร้างความเหลื่อมล้ำเพิ่ม

ข้อพึงระวังทางนโยบาย

1.<u>ป้องกันฟอกเขียว</u> แม้หลายฝ่ายเห็นพ้องต่อความจำเป็นของกฎหมายสิ่งแวดล้อมใหม่ เช่น กฎหมายอากาศสะอาดหรือกฎหมายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แต่กฎหมายที่เขียนขึ้นโดยขาดการตรวจสอบภาคประชาชนและขาดการป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อนจะกลายเป็นเพียง “เครื่องมือฟอกเขียว” ที่เปิดทางให้ทุนเดิมเข้ามาครอบงำกลไกสาธารณะ กฎหมายที่ไม่มีหลักป้องกันไว้ก่อน ไม่มีการคุ้มครองผู้ร้องเรียน และไม่มีกลไกตรวจรับข้อมูลอย่างโปร่งใสจะซ้ำเติมความอยุติธรรม มากกว่าที่จะลดปัญหา

2.<u>ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องเทคนิคโดยปราศจากสิทธิ</u> ความพยายามทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นเรื่องเทคนิค ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการตั้งค่ามาตรฐาน การจัดทำ EIA หรือการออกดัชนีคุณภาพ

อากาศ หากไม่มีสิทธิในการเข้าถึงข้อมูล สิทธิการมีส่วนร่วม และสิทธิในการคัดค้านหรือฟ้องร้อง เครื่องมือเหล่านี้จะกลายเป็นเพียงชุดตัวเลขที่รับรองโครงการมากกว่าเป็นเครื่องมือปกป้องสาธารณะ ความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อมจึงต้องเป็นเรื่องสิทธิและประชาธิปไตยควบคู่ไปกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

3.ลดทอนการมีส่วนร่วมของประชาชน เยาวชนเพียงตัวประกอบ นโยบายต้องระวังไม่ให้เยาวชนและชุมชนถูกลดบทบาทเหลือเพียง “เสียงประกอบเวที” แต่ต้องปรากฏในโครงสร้างตัดสินใจจริง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ เพราะคนที่เผชิญมลพิษและการทำลายทรัพยากรคือผู้ที่มีความรู้เฉพาะพื้นที่และความห่วงใยในอนาคตมากที่สุด การปฏิบัติต่อเยาวชน ชนเผ่าพื้นเมือง ประมงพื้นบ้าน และเกษตรกรรายย่อยในฐานะผู้กำหนดทิศทางร่วม จะทำให้การเปลี่ยนผ่านสิ่งแวดล้อมเป็นกระบวนการที่มั่นคงและยั่งยืน

ภาคผนวก

1 สถานการณ์และข้อเสนอเชิงนโยบายเรื่องมลพิษอุตสาหกรรม โดย มูลนิธิบูรณะนิเวศ

สถานการณ์ปัญหา

มลพิษอุตสาหกรรมส่งผลกระทบต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมรุนแรงกว่ามลพิษประเภทอื่น เนื่องจากเกิดจากกระบวนการผลิตที่ใช้สารเคมีจำนวนมากและหลากหลายชนิด ซึ่งหลายชนิดเป็นสารที่ทำอันตรายต่อมนุษย์และระบบนิเวศได้มาก การใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลและเชื้อเพลิงอื่น ๆ ในการผลิตยังสร้างมลพิษทางอากาศจากการเผาไหม้ที่เป็นอันตรายโดยตรง โดยเฉพาะฝุ่นละอองขนาดเล็ก สารตะกั่ว สารปรอท ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ก๊าซออกไซด์ของไนโตรเจน ก๊าซโอโซน สารอินทรีย์ระเหยง่าย และสารกลุ่มไดออกซิน ซึ่งล้วนเป็นตัวการสำคัญที่บั่นทอนสุขภาพและทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง

มลพิษอุตสาหกรรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมลพิษทางอากาศ แต่ยังรวมถึงน้ำเสียจากโรงงาน กากอุตสาหกรรมอันตราย และการรั่วไหลของก๊าซ สารเคมี หรือฝุ่นขนาดเล็กจากท่อ วาล์ว ถังเก็บ และขั้นตอนการผลิตที่ขาดการควบคุมอย่างเหมาะสม ซึ่งล้วนเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษสำคัญ

ปัจจุบันประเทศไทยมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่กว่า 65,000 แห่ง และโรงงานขนาดเล็กอีกหลายหมื่นแห่งที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะในภาคกลางและภาคตะวันออก ซึ่งเป็นพื้นที่หนาแน่นของโรงงานปิโตรเคมี เคมีและเคมีภัณฑ์ โรงงานรีไซเคิลที่รับบำบัดและกำจัดของเสีย กิจการเหมืองต่าง ๆ และโรงไฟฟ้า นอกจากนี้ยังมีปัญหาการนำเข้าขยะและการลงทุนจากทุนต่างชาติที่ผิดกฎหมาย ซึ่งยิ่งซ้ำเติมวิกฤตมลพิษอุตสาหกรรมให้รุนแรงมากขึ้น

ผลกระทบจากมลพิษอุตสาหกรรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงด้านสุขภาพ การทำลายสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ แต่ยังนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชน การคุกคามสวัสดิภาพ ความขัดแย้ง และความรุนแรงในสังคม ปัญหานี้สะท้อนถึงความไม่สมดุลของนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำ ตลอดจนข้อบกพร่องเชิงโครงสร้างในการบริหารจัดการมลพิษ การละเลยความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อม รวมถึงกฎหมายที่ล้าสมัยและไม่ครอบคลุมปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น ตลอดจนขาดการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ ปัญหามลพิษยังเป็นหนึ่งในสามวิกฤติสิ่งแวดล้อมหลักที่โลกกำลังเผชิญพร้อมกัน (Triple Planetary Crisis) ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) และการสูญเสียความ

หลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Loss) ทั้งสามวิกฤติส่งผลกระทบโดยตรงต่อระบบนิเวศ ความมั่นคงทางอาหาร เศรษฐกิจ สุขภาพของมนุษย์ และทำให้ภัยพิบัติธรรมชาติมีแนวโน้มรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

ผลที่เกิดขึ้นนี้ยังเป็นการเหนี่ยวรั้งการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน และทำให้ประเทศไทยไม่สามารถปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างที่ได้ลงนามไว้หลายเรื่อง ปัญหาและผลกระทบจากมลพิษอุตสาหกรรมจึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการยกระดับประเทศไทยไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้วที่รัฐบาลหลายยุคสมัยตั้งเป้าหมายเอาไว้

ข้อเสนอเชิงนโยบายและกฎหมาย

เนื่องจากมลพิษอุตสาหกรรมเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นนโยบายหลักที่รัฐบาลไทยให้ความสำคัญเป็นลำดับต้น ๆ ในการสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจ จึงทำให้นโยบายการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพของประชาชนเป็นนโยบายลำดับรองลงมาจนอยู่ระดับปลายแถว แนวทางดังกล่าวส่งผลให้การพัฒนาและปรับปรุงกฎหมาย การจัดสรรทรัพยากร งบประมาณ ความรู้ความเชี่ยวชาญ และอื่น ๆ ที่มีความสำคัญต่อการปกป้องสิ่งแวดล้อมบกพร่องและอ่อนแอ

ข้อเสนอแนะในเชิงภาพรวมจึงได้แก่ รัฐบาลควรจัดทำนโยบายการพัฒนาประเทศที่เน้นความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี รวมถึงให้คุณค่ากับความเป็นธรรมทางสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วย

นอกจากนั้น ขอเสนอแนะในด้านการพัฒนาและปรับปรุงกฎหมายและมาตรการหลัก ๆ ดังนี้

1. การมีกฎหมาย PRTR (Pollutant Release and Transfer Register)

กฎหมาย PRTR คือกฎหมายที่นำไปสู่การจัดทำระบบฐานข้อมูลการปล่อยและการเคลื่อนย้ายสารมลพิษและสารเคมีในประเทศไทย อันจะทำให้เกิดระบบฐานข้อมูลเดียวที่เป็นแหล่งรวมข้อมูลมลพิษและสารเคมีจากแหล่งกำเนิดหลักในระดับประเทศเข้าไว้ด้วยกัน ทำให้หน่วยงานราชการทุกหน่วยสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ร่วมกัน ในขณะเดียวกันข้อมูลเกี่ยวกับมลพิษและสารอันตรายก็จะต้องมีการเผยแพร่เพื่อให้สาธารณชนเข้าถึงโดยสะดวกและไม่เสียค่าใช้จ่ายด้วยเช่นกัน ซึ่งจะเป็น Open Database ระดับประเทศในรูปแบบหนึ่ง ที่เป็นประโยชน์ต่อการกำกับดูแลและติดตามการบำบัดมลพิษ การลดการปล่อยมลพิษสู่สิ่งแวดล้อม รวมถึงการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากภาคอุตสาหกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ร่างกฎหมายฉบับปัจจุบันของภาคประชาชนที่เสนอเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรยังครอบคลุมถึงการติดตามตรวจสอบการปล่อยมลพิษจากภาคขนส่ง การใช้สารเคมีในภาคเกษตร การขนส่งเชื้อเพลิงและสารเคมีที่เคยเกิดอุบัติภัยรั่วไหลและสร้างผลกระทบต่อประชาชนและสิ่งแวดล้อมด้วย

ประเทศไทยมีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างจริงจังราว 40 ปี แต่ยังไม่เคยมีฐานข้อมูลด้านมลพิษและสารเคมีระดับประเทศที่มีความสำคัญต่อการกำกับดูแลของหน่วยงานราชการและการคุ้มครองสวัสดิภาพประชาชนและสิ่งแวดล้อม ขณะที่ประเทศที่มีฐานการเติบโตทางเศรษฐกิจจากการพัฒนาอุตสาหกรรม และจัดเป็นกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว เช่น กลุ่ม OECD มีกฎหมาย PRTR หรือกฎหมายลักษณะเดียวกัน บังคับใช้กันทั้งหมด

กฎหมาย PRTR จะเป็นกลไกพื้นที่ฐานที่จะทำให้การบังคับใช้กฎหมายอื่นๆ มีประสิทธิภาพสูงมากขึ้น อาทิ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พระราชบัญญัติโรงงาน พระราชบัญญัติวัตถุอันตราย พระราชบัญญัติสาธารณสุข รวมถึงกฎหมายอากาศสะอาดที่จะมีขึ้นในอนาคตด้วย

2. การปรับปรุงพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2561

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 และฉบับแก้ไข พ.ศ. 2562 ถือเป็นกฎหมายสิ่งแวดล้อมของประเทศที่บทบัญญัติหลายมาตรามีความล้าหลังและไม่สามารถนำไปสู่การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยได้ เนื่องจากผู้ก่อมลพิษและปัญหามลพิษมีความซับซ้อนและพัฒนาการของการกระทำผิดไปไกลเกินกว่าที่กฎหมายที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันจะใช้แก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระทั่งไม่สามารถคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นสมบัติสาธารณะได้ ดังนั้นจึงควรมีการปรับปรุงในหลาย ๆ ประเด็น ตัวอย่างเช่น การปรับปรุงวัตถุประสงค์และขยายขอบเขตของกองทุนสิ่งแวดล้อม การปฏิรูประบบการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และการพิจารณาเพื่อมีข้อกำหนดและแนวทางเรื่องศักยภาพพื้นที่การรองรับมลพิษ การกำหนดมาตรการฟื้นฟูและเยียวยาแก้ไขปัญหาและผลกระทบจากการปนเปื้อนมลพิษในสิ่งแวดล้อม การเพิ่มอำนาจและหน้าที่ของพนักงานควบคุมมลพิษและเจ้าหน้าที่ที่เป็นผู้บังคับใช้กฎหมาย การเพิ่มนิยามและข้อบัญญัติว่าด้วยการก่ออาชญากรรมสิ่งแวดล้อม การเพิ่มบทลงโทษและการเพิ่มโทษให้ครอบคลุมตามสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงการเพิ่มบทบัญญัติในการปกป้องสิ่งแวดล้อมและการช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบจากมลพิษข้ามแดน เป็นต้น

3. การปรับปรุงพระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2562

กฎหมายกำกับกิจการโรงงานอุตสาหกรรมเป็นกฎหมายฉบับหนึ่งที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขอย่างเร่งด่วน เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมหลายแห่งกระทำผิดกฎหมาย ทำให้เกิดความเดือดร้อนจากปัญหามลพิษต่อประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงและสร้างความเสียหายที่รุนแรงและซับซ้อนต่อสิ่งแวดล้อม ขณะที่การบังคับ

ใช้กฎหมายของพนักงานเจ้าหน้าที่มีข้อจำกัดสูงในการกำกับ ตรวจสอบ ควบคุม และดำเนินคดี รวมถึงบทลงโทษตามกฎหมายที่ต่ำจนไม่ได้ทำให้โรงงานผู้กระทำผิดมีความเกรงกลัว ในอีกด้านหนึ่ง กฎหมายมีข้อบัญญัติที่มุ่งเอื้ออำนวยต่อการอนุญาตการประกอบกิจการโรงงานอย่างรวดเร็วและค่อนข้างง่าย จนทำให้กฎหมายไม่มีความสมดุลในการกำกับ ควบคุม ดูแล และส่งเสริม

ปัจจุบันสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติได้รับความเสียหายจากการกระทำผิดของโรงงานอุตสาหกรรมในระดับที่รุนแรงขึ้นมาก เช่น การลักลอบทิ้งกากอุตสาหกรรมอันตราย การลักลอบทิ้งน้ำเสียที่ปนเปื้อนสารอันตรายสู่แหล่งน้ำสาธารณะและแหล่งน้ำใต้ดิน ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมาเป็นสิ่งที่ไม่อาจประเมินมูลค่าได้และยังไม่สามารถเยียวยาแก้ไขพื้นที่เหล่านี้ ขณะที่กฎหมายไม่สามารถดำเนินคดีและลงโทษผู้กระทำผิด หรือติดตามให้เกิดการรับผิดชอบตามหลักการผู้ก่อนมลพิษเป็นผู้จ่าย หรือ PPP (Polluters Pays Principle) ได้ ผู้กระทำผิดเกือบทั้งหมดลอยนวลจากการรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น และทิ้งภาระให้แก่ประเทศและสังคม

พระราชบัญญัติโรงงานควรได้รับการปรับปรุงอย่างครอบคลุมทั้งฉบับและให้มีข้อกฎหมายที่เชื่อมโยงกับกฎหมายสิ่งแวดล้อม กฎหมายสาธารณสุข ประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน เป็นต้น เพื่อป้องกันและรับมือกับความเสียหายและผลกระทบจากอาชญากรรมทางสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูพื้นที่ปนเปื้อน การมีหลักประกันเพื่อให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้าแก่ประชาชนที่เสียหายจากการประกอบกิจการโรงงาน เป็นต้น

4. การยกระดับและพัฒนาโมเดลที่เป็นต้นแบบของการฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมจากปัญหามลพิษอุตสาหกรรม

ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา มีหลายพื้นที่ของประเทศไทยรับความเสียหายรุนแรงจากปัญหามลพิษอุตสาหกรรมจนคุณภาพสิ่งแวดล้อมของบางพื้นที่ไม่ปลอดภัยต่อการใช้ชีวิตปกติและเป็นภาพลักษณ์ด้านลบของประเทศ ขณะเดียวกันประเทศไทยเองต้องการยกระดับประเทศไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว จึงควรจะมีการพัฒนาพื้นที่ตัวอย่างและต้นแบบการฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อยู่ใกล้โรงงาน

เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต จึงมีข้อเสนอว่า ผู้ที่จะเข้ามาเป็นรัฐบาลและรัฐบาลควรจะต้องมีนโยบายชัดเจนและจริงจังในเรื่องการฟื้นฟูพื้นที่ปนเปื้อนมลพิษให้กลับคืนสู่สภาพที่มีความปลอดภัยต่อการใช้ชีวิตของประชาชน ซึ่งสามารถเลือกพื้นที่ได้จากการที่ศาลยุติธรรมได้มีคำตัดสินให้มีการฟื้นฟูและแก้ไขพื้นที่นั้น ๆ หรือสรรหาพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายจากการพัฒนาอุตสาหกรรมมายาวนานเพื่อดำเนินการให้เป็นเมืองต้นแบบของการฟื้นฟูเมืองด้านสิ่งแวดล้อมจากมลพิษอุตสาหกรรม และจัดรูปแบบ

ให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องจากภาคส่วนต่าง ๆ ให้มีส่วนร่วมอย่างจริงจังและเต็มที่ในการฟื้นฟูและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่นั้น

2 นโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรประมงทะเลอย่างเป็นธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวประมงพื้นบ้านไทย สมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย

หลักการ : นโยบายว่าด้วยการประมงทะเลอย่างเป็นธรรมยั่งยืน และสร้างหลักประกันทางอาหารให้ประชาชนในประเทศ โดยที่อาหารทะเลเป็นอาหารโปรตีนคุณภาพที่สำคัญและมีประโยชน์ต่อผู้บริโภค ประเทศไทยมีพื้นที่ทะเลเป็นแหล่งผลิตทางธรรมชาติ มีมูลค่าทางเศรษฐกิจมากกว่าสองแสนล้านบาทต่อปี เป็นทั้งแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ที่สำคัญของประชาชนในประเทศ ปัจจุบันอาหารทะเลที่มีคุณภาพกลับหาได้น้อยและราคาสูงขึ้น ประชาชนไทยส่วนใหญ่เข้าไม่ถึง มีการนำเข้าอาหารทะเลแช่แข็งจากต่างประเทศมาป้อนตลาดคนไทยในราคาถูกและคุณภาพต่ำ เพราะสัตว์น้ำคุณภาพในทะเลถูกทำลายให้เสื่อมค่าลง การทำประมงที่มีคุณภาพแบกต้นทุนสูง

หมวดหนึ่ง พรรคการเมืองควรมีนโยบายเพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำที่มีคุณภาพให้คนไทยเข้าถึงอาหารทะเลของประเทศแทนการนำเข้า เฉลี่ยอย่างน้อย 30 กิโลกรัมต่อคนต่อปี และจัดสรรทรัพยากรสัตว์น้ำประมงทะเลไทยอย่างเป็นธรรมเท่าเทียม ดังนี้

1. **นโยบาย: เปลี่ยนโควต้าการจับสัตว์น้ำเป็นปริมาณน้ำหนักจริง เพื่อจัดสรรทรัพยากรประมงทะเลอย่างเป็นธรรม/เท่าเทียม**

สัตว์น้ำทะเลไทยมีจำนวนจำกัด เช่นเดียวกับ ที่ดิน สินแร่ และทรัพยากรอื่นรัฐควรมีการจัดสรรแบ่งปันอย่างเป็นธรรมเท่าเทียมและมีหลักประกันการเข้าถึง ปัจจุบันรัฐ บริหารจัดการการจับสัตว์น้ำ โดยกำหนดโควต้าการจับสัตว์น้ำ ให้แก่อุตสาหกรรมประมงพาณิชย์มีสิทธิจับสัตว์น้ำได้ 80% ของสัตว์น้ำทะเลไทยทั้งหมด (ประมาณ 1,200,000,000 กก. จากทั้งหมด 1,500,000,000 กก.) แถมเมื่อลงรายละเอียดภาคปฏิบัติ กลับไม่กำหนดจากปริมาณที่จับได้จริง แต่ใช้สูตร “จำนวนวัน” มาใช้ในการ “ควบคุมปริมาณการจับสัตว์น้ำ” (ให้ทำได้เต็มที่ใน 240 วัน ต่อปี) นอกจากนั้นยังอนุญาตให้มี “การซื้อ/ขายโควตาหรือจำนวนวัน จากเรือประมงลำอื่นได้เพิ่มอีก ระบบนี้เป็นการการกดขี่ชาวประมงรายย่อย สร้างการได้เปรียบ “สามต่อ” ให้กับนายทุนประมงเกิดความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมในหมู่ผู้ทำการประมงด้วยกันแล้ว และยังก่อให้เกิดการทำลายสัตว์น้ำในระยะยาว เมื่อผู้ประกอบการอุตสาหกรรมประมง/บริษัทการประมง ได้รับสิทธิพิเศษจากรัฐให้ใช้เรือประมงขนาดใหญ่และเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูง จับสัตว์น้ำมากเท่าที่ต้องการ จับสัตว์น้ำชนิดใดหรือขนาดใดก็ได้ ผลผลิตเกือบครึ่งหนึ่งจึงเป็นสัตว์น้ำคุณภาพต่ำ เน่าเละ สัตว์น้ำเศรษฐกิจวัยอ่อน ที่มนุษย์ใช้บริโภคไม่ได้ ป้อนโรงงานปลาป่น ปล่อยให้เกิดสงครามแย่งชิงทรัพยากรจำนวนน้อยที่เหลือกันเองในหมู่คนจนในชนบท

พรรคการเมือง ควรมี นโยบาย “เปลี่ยนการให้โควตาการจับสัตว์น้ำให้เป็นธรรมและยั่งยืน” **โดยต้องจัดสรรโควตาการจับให้ผู้ประกอบการประมงด้วยปริมาณที่จับได้จริง** และต้องแบ่งปริมาณสัตว์น้ำให้ผู้ผลิตรายย่อยหรือชาวประมงพื้นบ้าน ซึ่งมีประชากรมากกว่า 80% ของประชากรผู้จับสัตว์น้ำทั้งหมด ก่อนเป็นอันดับแรกในอัตรา 50% ของสัตว์น้ำทะเลไทยทั้งหมด หรือประมาณ 750,000 ตัน หรือเฉลี่ยไม่ต่ำประมาณ 10 ตัน ต่อลำต่อปี

2. **นโยบาย : ยกเลิกอวนลากคู่ ส่งเสริมเทคโนโลยีใหม่ / ควบคุมการจับสัตว์น้ำวัยอ่อนหรือสัตว์น้ำเศรษฐกิจขนาดเล็ก เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างสมดุลยั่งยืน**

จากข้อมูลสถิติเชิงประจักษ์ แสดงผลว่าอวนลากคู่มีการจับสัตว์น้ำเศรษฐกิจได้ปริมาณน้อย แต่จับเอาสัตว์น้ำพลอยจับมาก จากการศึกษา อวนลากคู่จำนวน 1,318 ลำ จับสัตว์น้ำเศรษฐกิจเพียงร้อยละ 25.78 และปลาเป็ด (ไม่มีคุณภาพ) ร้อยละ 74.22 โดยในส่วนขององค์ประกอบปลาเป็ด พบว่า มีปลาเป็ดแท้เพียงร้อยละ 18.77 เท่านั้น แต่ปนเปื้อนสัตว์น้ำเศรษฐกิจขนาดเล็กถึงร้อยละ 81.23 หรือในกรณีการประมงอีกหลายประเภท ที่จับเอาสัตว์น้ำเศรษฐกิจวัยอ่อนจำนวนอัตราสูง รุนแรงมากขึ้น ในทางการตลาดพบว่ามีการส่งออกปลาป่นที่ปนเปื้อนวัตถุดิบปลาเป็ดมูลค่าต่ำ ไปยังฐานอุตสาหกรรมเลี้ยงสัตว์ของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมอาหารสัตว์ในประเทศใกล้เคียง ปีละกว่า 150 ล้านกิโลกรัม อย่างต่อเนื่อง การผลิตปลาป่นจากกระบวนการนี้ เป็นสาเหตุสำคัญอย่างยิ่งในวงจรการทำลายพันธุ์สัตว์น้ำ ทำลายระบบนิเวศน์และห่วงโซ่อาหารในทะเลไทย ก่อให้เกิดความสูญเสียมูลค่าทางเศรษฐกิจมหาศาล

ประเทศไทยจำเป็นต้องมีการควบคุมการจับสัตว์น้ำเศรษฐกิจขนาดเล็กหรือสัตว์น้ำวัยอ่อน เพื่อให้ทรัพยากรทางทะเลมีเหลือ เพียงพอต่อการใช้ประโยชน์ในอนาคต ไม่ควรเปิดโอกาสให้จับสัตว์น้ำวัยอ่อนได้โดยเสรี ควรปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม และ ควรกำหนดอัตราสัตว์น้ำพลอยจับที่เหมาะสม จึงขอเสนอ ให้พรรคการเมือง มีนโยบายส่งเสริมความสมดุลยั่งยืน โดยมีมาตรการ ดังนี้

(1) ยกเลิกอวนลากคู่ ส่งเสริมผู้ประกอบการให้ใช้เทคโนโลยีใหม่อื่นๆที่เหมาะสม
(2) ประกาศกำหนดอัตราสัตว์น้ำพลอยจับ สัตว์น้ำที่จับได้โดยบังเอิญ ในเครื่องมืออื่นๆ
(3) ห้ามส่งออกผลผลิตปลาป่นที่ปนเปื้อนสัตว์น้ำเศรษฐกิจวัยอ่อนจากการประมงไปนอกประเทศ
(4) จำกัดจำนวนเครื่องมือประสิทธิภาพสูง แทนการควบคุมจำนวนเรือชาวประมงพื้นบ้าน และกำหนดให้ทำการประมงในเขตห่างจากชายฝั่งทะเลอย่างน้อย 12 ไมล์ทะเล

3. **นโยบาย : “เขตเพาะเลี้ยงทางทะเลระดับหมู่บ้าน” เพื่อควบคุมแหล่งเพาะเลี้ยงในทะเล**

การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เป็นการทำประมงแนวทางหนึ่ง ที่สร้างรายได้เสริมให้กับชาวประมง แต่ในบางพื้นที่นายทุนมีอำนาจเหนือกว่าชาวประมงพื้นบ้านในท้องถิ่น มีการครอบครองเป็นกรรมสิทธิในทะเล สร้างคอกหอยสำหรับเพาะเลี้ยงหอยชนิดต่าง ๆ ในพื้นที่ ที่ไม่ได้รับอนุญาต เกิดความขัดแย้ง รุกล้ำพื้นที่ทำการประมงชาวประมงอื่นๆถูกจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรสัตว์น้ำ และพื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ขาดการควบคุมการใช้วัสดุในการเพาะเลี้ยง ที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม รัฐควรมีมาตรการและนโยบายควบคุมอย่างเพียงพอ เพื่อยุติปัญหาในพื้นที่ชายฝั่งทุกจังหวัด ป้องกันการผูกขาดพื้นที่เพาะเลี้ยง, จำกัดพื้นที่อนุญาติเพาะเลี้ยงในทะเลต่อครัวเรือน กระจายการเข้าถึงประโยชน์ให้เป็นธรรม, รวมทั้งกำหนดมาตรการปกป้องคุ้มครอง พื้นที่ทำการประมงชายฝั่ง และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และส่งเสริมการเพาะเลี้ยงที่รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยให้มีการศึกษาติดตามประเมินผลทุกปี

4. **นโยบาย** : **แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายประมง ให้เหมาะสม**

แม้ว่าจะมีการแก้ไขเพิ่มพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 มาแล้วสองครั้ง (ในปี 2560 และในล่าสุดในปี 2568) แต่ยังมีประเด็นต้องแก้ไขบางมาตราที่ควรแก้ไขเพิ่มเติม เช่น การให้ นิยามประมงพื้นบ้าน ที่เหมาะสมกับสังคมจริง , ข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรประมง ในคณะกรรมการนโยบายประมงระดับชาติ และ การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในระดับจังหวัด ที่ยังต้องรออนุมัติรัฐมนตรี มีขอบเขตอำนาจจำกัดแค่ในเขตทะเลชายฝั่ง, องค์ประกอบไม่เหมาะสมไม่มีตัวแทนของผู้บริโภค, ไม่มีหลักประกันว่าจะมีตัวแทนของสังคมอื่นๆซึ่งมีส่วนได้เสีย สามารถเข้าไปเป็นกรรมการได้ ฯลฯ พรรคการเมือง มีนโยบาย ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายประมง ให้เกิดความเป็นธรรมต่อชาวประมงพื้นบ้าน และสังคม

5. นโยบาย : “ขยะไม่กำพร้า” - ทะเลปลอดขยะพลาสติก

ประเทศไทยติดอันดับ 6 ของโลกที่ปล่อยขยะลงทะเล และคนไทยสร้างขยะเฉลี่ยคนละประมาณ 11 กิโลกรัมต่อวัน โดยเฉพาะถุงพลาสติกที่ย่อยสลายได้ยากและเป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางทะเล ชุมชนประมงพื้นบ้านซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ทะเลได้รับผลกระทบจากปัญหาขยะ เป็นอุปสรรคในการทำประมง เนื้อปลาในทะเลมีองค์ประกอบไมโครพลาสติกมากขึ้น จากขยะในทะเล และสัตว์ทะเลหายากบางชนิดใกล้สูญพันธุ์ ชุมชนประมงพื้นบ้านจำนวนมากมีความพยายามในการการจัดการขยะ แต่ปัญหาขยะเกินความควบคุมของชุมชนเล็ก พรรคการเมืองควรมี มาตรการกำหนดให้ ขยะพลาสติกต้องมีเจ้าของ ขยะพลาสติกในทะเลต้องมีพ่อแม่ผู้ปกครอง ขยะพลาสติกต้องไม่กำพร้า เพื่อให้มีผู้รับผิดชอบ ทั้งการป้องกันและจัดเก็บ

หมวดที่สอง ว่าด้วย ส่งเสริมคุณภาพชีวิตชาวประมงพื้นบ้านชนกลุ่มน้อยในประเทศ ชาวประมงพื้นบ้านเป็นกลุ่มประชากรกลุ่มน้อยอย่างแท้จริง โดยใน 3,700 ชุมชน มีประชากรประมาณ 400,000 คน หากเทียบกับเกษตรกร และกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคมไทย แต่มีศักยภาพสูงในการผลิตอาหารทะเลที่มีคุณภาพสูง สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจทั้งระดับมหภาค และระดับครัวเรือน ต้องส่งเสริมให้ชาวประมงพื้นบ้านมีชีวิตที่ดีขึ้น และพัฒนาการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างเป็นธรรม ต้องแก้ไขอุปสรรค และสร้างหลักประกันการเข้าถึงบริการต่างๆ ด้วยมาตรการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

6. นโยบาย : ศูนย์ตรวจเรือชุมชน /ปรับปรุงระเบียบการจดทะเบียนเรือของประมงพื้นบ้าน

แม้จะมีการเปิดให้ชาวประมงพื้นบ้านนำเรือมาจดทะเบียนเป็นเรือประมง แต่การดำเนินการจดทะเบียนเรือของชาวประมงพื้นบ้านในหลายพื้นที่ต้องพบเจอกับอุปสรรคในการดำเนินการ ขั้นตอนซับซ้อนเดินทางลำบาก เอกสารจำนวนมาก ใช้กระบวนการจดทะเบียนเรือ ยุ่งยากซับซ้อน ใช้มาตรฐานเดียวกับ เรือประมงขนาดใหญ่ ไม่สอดคล้องกับ การใช้เรือประมงพื้นบ้านหางยาว เช่น กรณี กำหนดให้ “สอบใบอนุญาตนายท้ายเรือประมงชั้นสอง” กำหนดให้มีใบอนุญาตินายช่างเรือ ซึ่งเกินความจำเป็น สำหรับเรือประมงขนาดเล็ก

จึงเสนอให้ พรรคการเมือง มีนโยบาย แก้ไขปรับปรุงระเบียบกรมเจ้าท่า กำหนดการจดทะเบียนเรือประมงพื้นบ้านใหม่ เพื่อทำให้ชาวประมงสามารถเข้าถึงการจดทะเบียนเรือ ได้มากขึ้น และจัดทำโครงการ “ศูนย์ตรวจเรือชุมชน” และต้องทำให้กระบวนการจดทะเบียนเรือเหมาะสมกับประมงพื้นบ้าน โดยการมีวิธีจด

ทะเบียนเรือประมงพื้นบ้านในรูปแบบเฉพาะ ปรับปรุง ระบบตัวชี้วัด การเป็นนายท้ายเรือกลทะเลชั้นสอง (ช่างเครื่อง) เพื่อใช้ประกอบการจดทะเบียนเรือประมงพื้นบ้าน ได้อย่างสอดคล้อง แท้จริง

7. **นโยบาย : ชาวประมงพื้นบ้านต้องมีสิทธิในที่อยู่อาศัย 100% อยู่บริเวณชายฝั่งหรือพื้นที่ในทะเลได้ตามปกติ**

หลังจากที่มีการห้ามไม่ให้มีผู้ใดบุกรุก หรือครอบครองที่อยู่อาศัยบริเวณริมชายฝั่งทะเล โดยอ้างเหตุว่ากีดขวางทางเดินเรือนั้น ทำให้ชาวประมงพื้นบ้าน ที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนดั้งเดิมอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นวิถีชาวทะเลดั้งเดิม ต้องเข้าข่ายเป็นสิ่งล่วงล้ำลำน้ำไปด้วย และต้องไปลงทะเบียนการถือครองพื้นที่ และที่อยู่อาศัย สมาคมสมาพันธ์ฯ ได้เสนอปัญหาต่อกรมเจ้าท่า กระทรวงคมนาคม มาอย่างต่อเนื่อง

การครอบครองพื้นที่และที่อยู่อาศัย รวมถึงจ่ายค่าธรรมเนียมตามที่รัฐกำหนด โดยมอบอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการ ซึ่งปัจจุบันยังมีปัญหาการดำเนินการในหลายพื้นที่ เช่น ชุมชนดั้งเดิมควรปรับปรุงกฎกระทรวงคมนาคม ให้ที่อยู่อาศัยและทำกินของชุมชนชายฝั่งดั้งเดิมได้รับการยกเว้น การจัดเก็บค่าธรรมเนียม

8. **นโยบาย : น้ำมันเพื่อประมงพื้นบ้าน , สหกรณ์การประมงพื้นบ้าน “ผู้ประกอบการประมงพื้นบ้านรุ่นใหม่” ด้วยการทำการประมงได้ผลผลิตดี มีคุณภาพ รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม**

การทำประมงพื้นบ้าน มีต้นทุน เป็น เครื่องมือประมง และอุปกรณ์การทำการประมง สูง เป็นต้นทุนที่สำคัญของชาวประมงพื้นบ้าน โดยพบว่า การลงทุนในสัดส่วนสูงกว่าการทำประมงพาณิชย์ หากเทียบกับผลผลิตที่ได้ อีกทั้งพบว่า มีการผลิตเนื้ออวนสำหรับนำมาประกอบเครื่องมือประมงพื้นบ้าน มีคุณภาพต่ำ เสียหายง่าย ปัจจุบันราคาน้ำมันสูงขึ้นมากเมื่อเทียบกับในอดีต ชาวประมงพื้นบ้านต้องใช้ทุนในการออกเรือเพิ่มขึ้นส่งผลต่อราคาสัตว์น้ำ รัฐบาลสนับสนุนน้ำมันราคาต่ำให้ได้เฉพาะการประมงเชิงพาณิชย์อุตสาหกรรม ในขณะที่ชาวประมงพื้นบ้านกลับต้องใช้ น้ำมันเติมเครื่องยนต์วิ่งเรือ ในราคาน้ำมันตลาดรถยนต์ทั่วไป เมื่อคำนวณเทียบอัตราการลงทุนต่อผลการจับที่ได้ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านลงทุนค่าน้ำมันสูงกว่าการประมงเชิงพาณิชย์พรรคการเมืองควรมีมาตรการย่อย ดังนี้

1) สนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์การประมงชุมชน ที่จำหน่ายเครื่องมืออุปกรณ์การทำประมงที่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ในราคาถูก และเป็นธรรม
2) นโยบายน้ำมันราคาต่ำ 3,000 ลิตรต่อปี ให้กับชาวประมงพื้นบ้าน
3) ควบคุมคุณภาพของเครื่องมือประมง โดยเฉพาะ “เนื้ออวน” ให้มีมาตรฐาน คุณภาพที่ดี แข็งแรง คงทน มีอายุการใช้งานยาวนาน ลดปัญหาต้นทุนการทำประมงที่สูงขึ้น และปริมาณขยะทะเลจากเศษอวน เหลือซากเครื่องมือประมงตกค้างในทะเลน้อยลง
4) ส่งเสริม ผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำทะเลคุณภาพ รับรองมาตรฐานสัตว์น้ำทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน และส่งเสริมการตลาดสัตว์น้ำทะเลจากประมงพื้นบ้าน

5) สนับสนุน โครงการ เขตคุ้มครองทางทะเลโดยชุมชน / โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของประมงพื้นบ้าน เพื่อเป็นหลักประกันว่า ทะเลชุมชนสามารถเป็นปัจจัยการผลิต
6) กองทุนประกันกรณีเกิดอุบัติเหตุหรือเกิดภัยพิบัติ
7) สนับสนุนให้ทำการประมงพื้นบ้านยั่งยืน ในเขตอุทยานแห่งชาติ เพื่อให้ชาวประมงพื้นบ้านได้เข้าไปใช้ทรัพยากรในพื้นที่อุทยานฯ เพื่อการประมงได้อย่าง สอดคล้อง สมดุล และยั่งยืน
8) สนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนประมงพื้นบ้าน
9) **งบประมาณและแก้ไขกฎระเบียบ การพัฒนา ท่าเทียบเรือประมงพื้นบ้าน และคานเรือชาวประมงพื้นบ้าน**
10) **จัดตั้ง "โรงเรียนชาวประมงพื้นบ้านยั่งยืน"** ลดข้อจำกัดและการขาดความรู้ทางด้านเทคโนโลยีหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการประมงพื้นบ้าน และพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ของชาวประมงพื้นบ้าน

3. ข้อเสนอนโยบายที่ดิน โดย Land Watch Thai

บริบทและสถานการณ์ปัญหาปัจจุบัน การวิเคราะห์ปัญหา

1) ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดินและที่ดินกระจุกตัว

งานศึกษาล่าสุดของสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี 2568 พบว่า ปัญหาความเหลื่อมล้ำการถือครองที่ดินที่มีเอกสารกรรมสิทธิ์ที่ดินอยู่ในระดับสูงทั้งในด้านขนาดการถือครองที่ดิน มูลค่าที่ดิน โดยการถือครองโฉนดที่ดินมีค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค (Gini) อยู่ที่ 0.7298 สูงกว่าความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในปี 2566 เกือบสองเท่า กลุ่มที่ถือครองที่ดินมากที่สุดมีขนาดของที่ดินสูงกว่ากลุ่มที่ถือครองที่ดินน้อยที่สุด 710 เท่า และสูงกว่าในด้านมูลค่า 348 เท่า โดยในกลุ่ม Top 1% ถือครองโฉนดที่ดินเฉลี่ย 81 ไร่ต่อคน และมูลค่าเฉลี่ย 35 ล้านบาทต่อคน [1]

2) ปัญหาการไร้ที่ดิน

ข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2557 – 2561 พบว่า มีผู้ขึ้นทะเบียนผู้ไร้ที่ดินทำกินของสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ประมาณ 823,000 ราย โดยแบ่งสาเหตุของปัญหาไร้ที่ดินออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ไม่เคยมีที่ดินทำกินมาก่อน กรณีนี้เกิดจากพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ยากจน ไม่มีที่ดินทำกินอยู่แล้วหรือมีที่ดินแต่ได้ยกให้ลูกคนอื่น ๆ หรือได้สูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินไปก่อนหน้า และกลุ่มที่ 2 เคยมีที่ดินเป็นของตนเอง แต่มีการสูญเสียที่ดินภายหลัง [2] ในปี 2566 มีครัวเรือนเกษตรกรเกินกว่าครึ่งไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง [3] และร้อยละ 90 ของครัวเรือนเกษตรกรไทยมีหนี้สิน เฉลี่ยมากถึง 450,000 บาทต่อครัวเรือน [4]

3) ปัญหาที่ดินอยู่อาศัยและทำกินทับซ้อนในที่ดินของรัฐ

ประเทศไทยมีสัดส่วนที่ดินที่เป็นของรัฐประมาณร้อยละ 60 ของที่ดินทั้งประเทศ โดยพื้นที่ส่วนใหญ่ (ราวร้อยละ 45 ของที่ดินรัฐ) เป็นที่ดินตามกฎหมายป่าไม้ ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติและป่าอนุรักษ์ ซึ่งมีปัญหาที่ดินทับซ้อนพื้นที่ทำกินและอยู่อาศัยของประชาชนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมเป็นพื้นที่ราว 16.7 ล้านไร่

---

[1] สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, การประชุมการระดมความคิดเห็นผลการศึกษาสถานการณ์และบทบาทภาครัฐในการถือครองที่ดินเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ เพื่อนำเสนอผลการศึกษา เรื่อง การศึกษาความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดินในประเทศไทย วันที่ 4 สิงหาคม 2568 ณ โรงแรมแกรนด์ เซนเตอร์ พอยต์ สุรวงศ์ กรุงเทพมหานคร, อ้างถึงใน https://www.nesdc.go.th/sdi-04082568/

[2] “สภาพปัญหาข้อจำกัดในปัจจุบันและทิศทางแนวโน้มในอนาคตของการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศไทย” สำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ, 26 มกราคม 2567 อ้างถึงใน https://www.onlb.go.th/product-blog/a2662

[3] สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (สศก.) รายงานผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตรของไทย สำรวจการถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดินของครัวเรือนเกษตร ปีเพาะปลูก 2566

[4] “กับดักหนี้ กับการพัฒนาเศรษฐกิจการเงินครัวเรือนฐานราก” สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์, 20 ตุลาคม 2565 อ้างถึงใน https://www.pier.or.th/abridged/2022/15/

รวมจำนวน 23,841 หมู่บ้าน (ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 12.5 ล้านไร่ 19,576 หมู่บ้าน และ ในเขตป่าอนุรักษ์ จำนวน 4.27 ล้านไร่ 4,265 หมู่บ้าน) รวมถึงปัญหาการอยู่อาศัยและทำกินในที่ดินสาธารณประโยชน์ทั่วประเทศ ซึ่งมีเนื้อที่อยู่ราว 18 ล้านไร่ และที่ดินราชพัสดุทับซ้อนกับที่ดินที่มีการออกเอกสารสิทธิที่ดินแล้วกว่า 1.5 แสนฉบับ อันเป็นผลจากการแก้ไขกฎหมายที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2562 [5]

ทางเลือกทางนโยบาย/ข้อเสนอทางนโยบาย ข้อเสนอเชิงนิติบัญญัติ

1. การแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพิ่มบทบัญญัติให้สิทธิเข้าถึงที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน

2. การแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงที่ดินและการกระจายการถือครองที่ดิน

2.1 ผลักดันให้มีการออกกฎหมายธนาคารที่ดิน หรือการจัดตั้งกองทุนที่ดิน ภายใต้กองทุน ส.ป.ก. มาจัดตั้งธนาคารที่ดิน เพื่อนำที่ดินมาให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน หรือที่ดินทำกินไม่เพียงพอ ได้เช่าหรือเช่าซื้อที่ดิน

2.2 ผลักดันให้มีการออกกฎหมายภาษีที่ดินอัตราก้าวหน้า เพื่อเป็นกลไกในการบริหารจัดการที่ดินมิได้มีการถือครองที่ดินจำนวนมาก

3. การแก้ไขปัญหาที่ดินอยู่อาศัยและทำกินทับซ้อนที่ดินในเขตป่าหรือที่ดินรัฐ โดยการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายและมติคณะรัฐมนตรี ดังนี้

มติคณะรัฐมนตรี

3.1 ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาที่ดินในเขตป่าทั้งหมด

(1) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 31 มิถุนายน 2541 เรื่อง การแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้

(2) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2561 พื้นที่เป้าหมายและกรอบมาตรการแก้ไขปัญหาการอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าไม้ (ทุกประเภท)

(3) มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2563 เรื่อง การเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งเป็นมติคณะรัฐมนที่กำหนดให้การจัดทำสิ่งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานจะต้องขออนุญาตและได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้หรือกรมอุทยานก่อนทุกกรณีโดยไม่มีข้อยกเว้น

[5] รวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่งข้อมูล ได้แก่ ผลการสำรวจการถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, พื้นที่เป้าหมายการจัดที่ดิน คทช. ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ และข้อมูลประกอบการชี้แจงของหน่วยงาน ในการประชุมคณะกรรมาธิการการที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สภาผู้แทนราษฎรชุดที่ 26

3.2 ออกมติคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบในกรณีที่ดินสาธารณะประโยชน์ทับซ้อนเขตปฏิรูปที่ดิน ให้ดำเนินการจัดที่ดินในรูปแบบ ส.ป.ก. ในที่ดินสาธารณประโยชน์ที่ประชาชนเลิกใช้ประโยชน์ร่วมกันแล้ว ตามมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 และฉบับแก้ไข

3.3 ออกมติคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบเสนอร่าง พ.ร.บ.นิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งได้รับผลกระทบ จากการดำเนินการตามนโยบายของรัฐด้านที่ดิน ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติ

การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย

3.4 แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 ให้มีการรับรองสิทธิของชุมชนและท้องถิ่น ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

3.5 แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 ให้แก้ไขคำนิยาม “ป่า” ตามความในมาตรา ๔ (๑) ที่บัญญัติไว้ว่า “ป่า” หมายถึง ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน” เพื่อมิให้หมายความรวมถึงที่ดินสาธารณประโยชน์สำหรับพลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกัน

3.6 แก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 8 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. 2497 และฉบับแก้ไข ให้การเพิกถอนสภาพที่ดินสาธารณประโยชน์กระทำได้โดยการออกเป็นพระราชกฤษฎีกาในทุกกรณี

3.7 แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. 2562 เพิ่มเติมข้อความ ม. 10 เพิ่มอำนาจให้คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติมีอำนาจในการออกประกาศกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรม และการจัดที่ดินแบบแปลงรวมในรูปแบบโฉนดชุมชน

3.8 ผลักดันให้มีการออกกฎหมายนิรโทษกรรมแก่ผู้ซึ่งได้รับผลกระทบจากการดำเนินการตามนโยบายของรัฐด้านที่ดิน ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติ

บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงาน	ประเภทที่ดิน	พื้นที่ (ไร่)	ข้อเสนอนโยบาย
กรมที่ดิน	ที่ดินเอกชน [6]	127,387,789	-ผลักดันกฎหมายธนาคารที่ดิน และ ภาษีที่ดินอัตราก้าวหน้า
	ที่สาธารณะฯ [7]	18,082,173	-จัดที่ดินให้ชุมชนแบบมีเงื่อนไข -จำหน่ายทะเบียนที่สาธารณะฯ ที่มีปัญหาไม่สามารถขึ้นแนวเขตได้ -แก้ไขประมวลกฎหมายที่ดิน ม.8 ให้การถอนสภาพที่สาธารณะฯ ทำโดยการออก พรก.ได้ทั้งหมด -กรณีทับซ้อนกับเขตปฏิรูปที่ดิน ให้จัดที่ดินในรูป สปก. ตาม ม. 26 ของ กม.ปฏิรูปที่ดิน -กำหนดมาตรการในการป้องกันการแจ้งความดำเนินคดีกับประชาชนในข้อหาบุกรุกที่ดินของรัฐในที่ดินสาธารณประโยชน์ก่อนการแก้ไขปัญหาโดยนโยบายของรัฐบาลจะแล้วเสร็จ
กรมป่าไม้	ป่าสงวนแห่งชาติ	60,379,343.94	-แก้ไข นิยาม “ป่าไม้” ใน พรบ.ป่าไม้ 2484 -แก้ไขเพิ่มเติม พ.รบ.อุทยานฯ และ พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า รับรองสิทธิของชุมชนและท้องถิ่น ในการจัดการที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ -แก้ปัญหาที่ดินทับซ้อนเขตป่า
กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช	ป่าอนุรักษ์ [8]	68,636,423.48	
กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง	ป่าชายเลน [9]	2,481,023.80	

[6] ข้อมูลกรมที่ดิน เป็นปริมาณเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทุกประเภท ได้แก่ โฉนดที่ดิน หนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส. 3 ก) หรือ น.ส. 3) และใบจอง

[7] ที่ดินสาธารณประโยชน์ แบ่งเป็น (1) ออก น.ส.ล.แล้ว 131,493 แปลง เนื้อที่ 6,095,597 ไร่ และ (2) ยังไม่ออก น.ส.ล. 16,209 แปลง เนื้อที่ 11,986,576 ไร่ ซึ่งมีปัญหาไม่สามารถชี้แนวเขตที่ชัดเจนได้

[8] ป่าอนุรักษ์ หมายรวมถึง อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า สวนพฤกษศาสตร์ และสวนรุกชาติ

[9] ป่าชายเลน หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนในความรับผิดชอบของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและพื้นที่ป่าชายเลนอนุรักษ์

หน่วยงาน	ประเภทที่ดิน	พื้นที่ (ไร่)	ข้อเสนอนโยบาย
กรมพัฒนาที่ดิน	ป่าไม้ถาวร	6,393,289	-พิสูจน์สิทธิแบบชุมชน และเพิกถอนเขตป่าทับซ้อนชุมชน -ส่งเสริมอำนาจการจัดการโดยท้องถิ่น -รับรองสิทธิร่วม โฉนดชุมชน พื้นที่คุ้มครองวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ -ออกกฎหมายนิรโทษกรรมคดีป่าไม้ -ยุติการจับกุมคดีป่าไม่เป็นธรรม
สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม	เขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม [10]	53.82 ล้านไร่	-พัฒนาสิทธิที่มั่นคงควบคู่ไปกับการตรวจสอบการถือครองที่ดิน สปก. -จัดทำแผนการใช้ที่ดิน สปก.ทั่วประเทศ
กรมธนารักษ์	ที่ราชพัสดุ	12.51 ล้านไร่	-จัดระเบียบที่ดินราชพัสดุในราชการทหารให้ใช้เท่าที่จำเป็น และนำที่ดินที่เหลือมาจัดให้ประชาชนเช่า -เร่งรัดพิสูจน์สิทธิที่ดินประชาชนที่อยู่มาก่อน
กรมพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	นิคมสร้างตนเอง [11]	6,250,554	-ออกมติ ครม.เพิกถอนแนวเขตป่าทับซ้อนนิคมสร้างตนเอง -เร่งรัดการปรับปรุงแนวเขตที่ดินของรัฐทับซ้อนนิคมสร้างตนเอง
กรมส่งเสริมสหกรณ์	นิคมสหกรณ์	3,204,028	ออกพระราชกฤษฎีกา จำนวน 13 ฉบับ เพื่อจัดตั้งเขตนิคมสหกรณ์ตาม พ.ร.บ.จัดที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. 2511
คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ	บริหารจัดการที่ดินรวมทั้งประเทศ	-	-ออกประกาศกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรม และการจัดที่ดินแบบแปลงรวมในรูปแบบโฉนดชุมชน

[10] พื้นที่ ส.ป.ก. เป็นพื้นที่ประกาศเขตตามพระราชกฤษฎีกา (รวมที่รัฐและที่เอกชน)

[11] ที่ดินของนิคมสร้างตนเอง นิคมสหกรณ์ และการรถไฟแห่งประเทศไทย ที่เอกสารสิทธิ์เป็นโฉนดที่ดินจะมีพื้นที่ทับซ้อนกับที่ดินเอกชนของกรมที่ดิน

หน่วยงาน	ประเภทที่ดิน	พื้นที่ (ไร่)	ข้อเสนอนโยบาย
			-ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ ตามมาตรา 10 (4) แห่งพระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. 2562 เพื่อกำหนดแนวทางในกรณีแนวเขตที่ดินสาธารณประโยชน์ทับซ้อนกับเขตปฏิรูปที่ดินตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตปฏิรูปที่ดิน โดยให้ใช้แนวทางตามพระราชบัญญัติปฏิรูปที่ดิน พ.ศ. 2518 และฉบับแก้ไข -มีมาตราการเร่งรัดในการแก้ไขแผนที่ของหน่วยงานต่างๆ หลังจากคณะรัฐมนตรีได้มีมติรับรองแผนที่ one map แล้ว

4 National Youth Statement Thailand โดย LCOY2025, GYBN Thailand

4.1 ความเท่าเทียมทางเพศ ผู้พิการ และการรวมกลุ่มทางสังคม

ปัญหาและอุปสรรค

การเพิกเฉยต่อเสียงของเยาวชน เยาวชน คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แต่กลับถูกจำกัดพื้นที่ในการส่งเสียงด้วยวัฒนธรรมลำดับชั้นตามอายุ ที่ทำให้ความคิดเห็นของเยาวชนถูกมองว่า “ขาดประสบการณ์” การมีส่วนร่วมของเยาวชนส่วนใหญ่ ถูกจำกัดไว้เพียง “การเข้าร่วมเชิงสัญลักษณ์ (Tokenism)” ที่ถูกจัดขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ของผู้ใหญ่โดยไม่มีอำนาจในการร่วมกระบวนการตัดสินใจและลงมือทำจริง

นโยบายที่ดำเนินอยู่ไม่สร้างความครอบคลุมมากพอ การดำเนินงานของภาครัฐมักเน้นมิติเพศ สภาวะ (Gender) แต่มิติผู้พิการ (Disability) กลุ่มชาติพันธุ์และชนเผ่าพื้นเมือง เยาวชนและกลุ่มเปราะบางอื่น ๆ ยังคงถูกมองข้าม นอกจากนี้ คำจำกัดความของคำว่า “กลุ่มเปราะบาง” ยังไม่ได้ถูกพูดถึงและหรือนำมาใช้ในการออกกฎหมาย และ/หรือ นโยบายส่งผลให้นโยบายที่มีเจตนาดีเพื่อสร้างความเท่าเทียมทางสังคมไม่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นประโยชน์จริงต่อกลุ่มเปราะบางได้ทุกกลุ่มจริง ๆ ตามหลักการของ GEDSI

ข้อเสนอแนะ

1. การออกกฎหมายและมาตรฐานการปฏิบัติงาน ต้องตังอยู่บนหลักการการบูรณาการ GEDSI ในหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับไม่ใช่แค่การขอความร่วมมือ

2.ระบบงบประมาณและฐานข้อมูลเป็นสิงที่ต้องคำนึงถึงมิติ GEDSI ต้องนำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติ GEDSI (GEDSI-Responsive Budgeting) และการติดป้าย (Budget Tagging) มาใช้กับโครงการของรัฐควบคู่กับการพัฒนาระบบข้อมูลจำแนกกลุ่มประชากร (Disaggregated Data) ตามมิติ GEDSI เพื่อให้การออกแบบนโยบายตังอยู่บนข้อมูลจริง

3.การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายไม่ใช่แค่สัญลักษณ์ ต้องทำให้เกิดกลไกการมีส่วนร่วมของเยาวชน (Youth Consultation Platform) ที่ให้เยาวชนโดยเฉพาะกลุ่มชายขอบมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมเชิงนโยบายและยุติวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์

4.การวัดผลต้องเน้นผลลัพธ์ที่เปลี่ยนแปลงชีวิตของกลุ่มเป้าหมายจริง ไม่ใช่แค่ผลผลิต (Output) เช่น จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม และต้องกำหนดให้ทุกนโยบายใหม่ต้องผ่านกระบวนการคัดกรองผลกระทบ GEDSI (GEDSI Impact Assessment)

4.2 การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน

ปัญหาและอุปสรรค

กฎหมายและนโยบายทีเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองอย่างยังยืนทังในเมืองใหญ่ อย่างกรุงเทพฯ และหัวเมืองใหญ่ในภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศไทยมักถูกกำหนดด้วยโครงสร้างการตัดสินใจแบบรวมศูนย์จากส่วนกลาง (Centralization) ทำให้เกิดช่องว่างด้านการสะท้อนกับบริบทหรือความต้องการเฉพาะของพื้นทีท้องถิ่นแม้แพ้ระดับชาติจะเน้นการมีส่วนร่วมแต่ในทางปฏิบัติองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังขาดอิสระ ด้านงบประมาณการบังคับใช้กฎหมายผังเมืองยังมีช่องว่างด้านความเข้มงวดและกลไกทีเป็นทางการ นอกจากนี้ยังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนรวมถึงข้อมูลด้านทีเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองยังไม่ สามารถเข้าถึงได้ง่ายทำให้เกิดช่องว่างที่ทำให้ประชาชนไม่สามารถร่วมการเปลี่ยนแปลงเมืองอย่างยั่งยืนได้อย่างเต็มที่

ข้อเสนอแนะ

1.จัดตังสภาเยาวชนด้านเมืองและภูมิอากาศ เพื่อเป็นกลไกถาวรทีให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเมืองอย่างเป็นระบบ

2.กระจายอำนาจการวางแผนและบริหารจัดการเมืองสู่ท้องถิ่น จัดสรรงบงบประมาณให้เพียงพอเพื่อให้ท้องถิ่นสามารถออกแบบในนโยบายทีตอบสนองต่อความต้องการของพื้นทีตนเองได้ อย่างแท้จริง

3.ปฏิรูปผังเมืองและโครงสร้างพื้นฐานร่วมกับผู้ทีมีส่วนเกี่ยวข้อง บังคับใช้กฎหมายผังเมืองและ ปรับปรุงให้รองรับกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เช่น การเพิ่มพื้นทีสีเขียว การพัฒนาระบบระบายน้ำที่ยั่งยืน (Urban Water Resilience) และการส่งเสริมมาตรฐานอาคารสีเขียว ให้ผู้คนในเมืองสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

4.จัดตังกองทุนสนับสนุนโครงการเยาวชนเมืองยั่งยืน เพื่อเพิ่มพลังและทรัพยากรให้เยาวชนสามารถพัฒนาและขับเคลื่อนแนวทางการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน

5.พัฒนาระบบข้อมูลเปิด (Open Data) และกลไกติดตามผล เช่น การสร้างฐานข้อมูลแจ้งเตือนค่าความร้อนในเมือง (Urban Heat Index Alert System) เพื่อให้ประชาชนและเยาวชนใช้ข้อมูลในการติดตามและตรวจสอบหรือร่วมส่งเสริมการดำเนินงานของภาครัฐ

4.3 พลังงาน

ปัญหาและอุปสรรค

ระบบพลังงานไทยดำเนินงานโดยทีประชาชนและเยาวชนแทบไม่มีส่วนร่วมกระบวนการจัดทำนโยบายหลัก เช่น แผนพัฒนากำลังผลิตไฟฟ้า (Power Development Plan: PDP) ดำเนินการในระดับ

ส่วนกลางและ การมีส่วนร่วมของเรามักถูกจำกัดไว้เพียงเวทีรับฟังความคิดเห็นในช่วงท้ายกระบวนการ ซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของแผ่นได้ เยาวชนและประชาชนยังขาดกลไกถาวรทีจะเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ขาดการเข้าถึงข้อมูลทีโปร่งใสและเข้าใจง่ายส่งผลให้เสียงของพวกเราถูกลดทอนและมองข้าม

นอกจากนี้ ระบบพลังงานของไทยยังไม่มีความเป็นประชาธิปไตยเต็มไปด้วยการผูกขาดของผู้ผลิตรายใหญ่ เนืองจากระบบพลังงานภายในปัจจุบันมีโครงสร้างแบบมีผู้ซื้อรายเดียวและมีสายสมพลังงานทีกึ่งผูกขาด ส่งผลให้ผู้ผลิตรายย่อยและชุมชนทีมีศักยภาพไม่สามารถเข้าร่วมในตลาดพลังงาน เพื่อจำหน่ายพลังงานสะอาดเข้าสู่ระบบได้อย่างเสรี เมือมองไปในอนาคตนโยบายพลังงานของไทยยังขาดการบูรณาการแนวคิดการเปลี่ยนผ่านทีเป็นธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำให้การเปลี่ยนผ่านสู่พลังงานสะอาดไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง เพราะการลดการพึงพาเชื้อเพลิงฟอสซิลส่งผลต่อแรงงานในอุตสาหกรรมดั้งเดิม ชุมชนรายได้น้อยและพื้นทีรอบโรงงานพลังงาน ทีมักแบกรับต้นทุนสุขภาพและสิงแวดล้อมมากกว่า หากไม่มีมาตรการรองรับ กลุ่มเหล่านี้ย่อมเผชิญกับความเสียงด้านรายได้ ความมันคงทางพลังงาน และความเหลื่อมล้ำทีสูงขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1.ตั้งระบบข้อมูลพลังงานแบบเปิด (Open Energy Data Platform) เพื่อให้ข้อมูลด้านพลังงาน (เช่น การใช้ไฟฟ้า ต้นทุน) ทีโปร่งใสและเข้าถึงง่าย รวมถึงร่วมมือกับผู้ทีมีส่วนเกี่ยวข้องจัดตั้งและ หรือพัฒนาศูนย์เรียนรู้พลังงานในชุมชนและสถานศึกษา (Community Energy Literacy)

2.ตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนโครงการพลังงานชุมชนทีขับเคลื่อนโดยเยาวชน (Youth-led Community Energy Project) และเปิดพื้นที Energy Policy Hackathon เพื่อให้เยาวชนได้ ออกแบบแนวทางพลังงานยังยืนได้

3.ตั้งกลไกการมีส่วนร่วมของเยาวชนในเรืองพลังงาน คือ **สภาเยาวชนด้านพลังงาน (Youth Energy Council)** ทังในระดับจังหวัดและประเทศเพื่อให้เยาวชนสามารถเสนอความเห็นและติดตามนโยบายได้อย่างแท้จริง

4.ปฏิรูปกฎหมายเพื่อยุติการผูกขาดเชิงโครงสร้างและปลดล็อคสายส่ง (Grid Democratization) เพื่อให้ประชาชนสามารถเป็นทังผู้บริโภคและผู้ผลิตพลังงาน (Prosumer) ได้

4.4 มลพิษ

ปัญหาและอุปสรรค

- วิกฤตมลพิษจากปัญหาพลาสติก จากนโยบายทีมุ่งเน้นการจัดการขยะพลาสติกหลายทางด้วยการรีไซเคิลแต่ขาดกลไกทางกฎหมายในการควบคุมต้นทางคือการผลิตที่มากเกินความจำเป็น

(Overproduction) และขาดกฎหมายบังคับใช้หลักการความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) ที่ยังคงเน้นความสมัครใจ

- วิกฤตมลพิษจากภาคอุตสาหกรรม เนื่องจากประเทศไทยยังมีการบังคับใช้กฎหมายการรายงานการปล่อยและเคลื่อนย้ายสารพิษ (Pollutant Release and Transfer Register: PRTR) อย่างสมบูรณ์ ทำให้ภาคประชาชนขาดสิทธิในการรับรู้ข้อมูล (Right to Know) แม้จะจะมีระบบตรวจวัดมลพิษทางอากาศ (Continuous Emission Monitoring System: CEMS) แต่ก็ก็ยังคงไม่เพียงพอ ต่อการตรวจสอบแหล่งที่มาของมลพิษได้อย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะ

1.สนับสนุนทรัพยากรและการจัดตังเครือข่ายเยาวชน เพื่อสร้างองค์ความรู้และขับเคลื่อนการ

รณรงค์เชิงยุทธศาสตร์ด้านมลพิษขยะพลาสติก

2.พัฒนาแพลตฟอร์มดิจิตอลกลางสำหรับการรายงานและเปิดเผยข้อมูลมลพิษทางอากาศ

(เช่น ระบบ CEMS) แบบเรียลไทม์ให้ภาคประชาชนสามารถเข้าถึงได้ และ**เร่งรัดการบังคับใช้ กฎหมาย PRTR**

3.บูรณาการองค์ความรู้ด้านการจัดการมลพิษ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาในทุกระดับ

อย่างเป็นทางการ

4.ส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทสื่อมวลชนในการสื่อสารเชิงรุก เพื่อสร้างความตระหนักรู้แก่ภาค

ประชาชนต่อสถานการณ์และผลกระทบจากมลพิษอุตสาหกรรม

4.5 การเงินเพื่อความยั่งยืน

ปัญหาและอุปสรรค

การเงินเพื่อความยังยืน เป็นหนึ่งในกลไกสำคัญทีใช้ในการขับเคลื่อนเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย ผ่านกลไกทางการเงินที่เปลี่ยนจากความมุ่งมันในการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และสิงแวดล้อม สู่การปฏิบัติและเห็นผลได้จริง ทว่าเงินส่วนใหญ่ยังคงไหลเข้าสู่ภาคส่วนทีส่งผลกระทบเชิงลบต่อสิงแวดล้อมในสัดส่วนทีสูงจนเกินไป

ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อเยาวชนโดยตรง ทังโครงการทีนำเยาวชน การส่งต่อภูมิปัญญาและการอนุรักษ์ของชุมชน มักถูกมองข้ามหรือขาดแคลนทรัพยากรเพื่อดำเนินงานไม่ แม้เยาวชนจะถูกมองว่าเป็นอนาคตของชาติ แต่ในหลายครั้งกลับเป็นเพียงผู้ปฏิบัติงานตามกิจกรรมทีถูกวางไว้ แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมในเวทีทีมี

การตัดสินใจจริงในการจัดสรรและใช้ทรัพยากร อีกทั้งกลไกทางการเงินจำนวนมากยังขาดความโปร่งใสและการเข้าถึงได้สำหรับเยาวชน

สิ่งที่น่าเป็นกังวลอีกประเด็น คือ เยาวชนขาดความรู้ความเข้าใจทางด้านปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และการเงินเพื่อความยังยืน ผลสำรวจของเครือข่ายเยาวชนระดับโลกเพื่อความหลากหลายทางชีวภาพ ประจำประเทศไทย (GYBN Thailand) พบว่า เยาวชนยังขาดแหล่งเงินทุนที่จะไปเปลี่ยนแปลงไอเดียเป็นโครงการจริง แม้จะมีแหล่งเงินทุน แต่ยังมีช่องว่างในกระบวนการเขียนขอทุนที่มีความยุ่งยาก หรือมีอุปสรรคด้านภาษา ซึ่งทำให้เยาวชนในท้องถิ่นไม่สามารถเข้าถึงโอกาสได้อย่างเท่าเทียม

ข้อเสนอแนะ

1.จัดตังศูนย์การเรียนรู้การเงินสีเขียว (Green Finance Learning Hubs) ในสถานศึกษา และสร้างฐานข้อมูลการเงินสภาพภูมิอากาศแบบเปิด (Open Climate Finance Database) เพื่อให้เกิดความโปร่งใสและการเข้าถึงข้อมูลกลไกการระดมทุนที่มีอยู่สำหรับเยาวชน

2.สนับสนุนให้มีการจัดตังกองทุนสภาพภูมิอากาศเยาวชน (Youth Climate Funds) และโครงการทุนขนาดเล็ก (Mini-Grant Programs) เพื่อให้เยาวชนมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรและดำเนินโครงการด้านสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชน

3.จัดตังคณะที่ปรึกษาเยาวชนด้านการเงินเพื่อความยังยืน (Youth Advisort Board on Sustainable Finance) เพื่อให้คำแนะนำนโยบายต่อองค์กรกำกับดูแลหลัก เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทย และสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) และต้องมี ระบบวงจรข้อเสนอแนะ (Feedback Loop Systems) ทีโปร่งใส เพื่อรับประกันว่าข้อเสนอของเยาวชนจะได้รับการตอบรับอย่างเป็นรูปธรรม

5 ข้อเสนอนโยบาย Climate Education โดย Youth Climate Justice Advocates (YCJA), Thai Climate Justice for ALL

สถานการณ์ปัญหา (Problem)

วิกฤตโลกร้อนเป็นปัญหาเร่งด่วนระดับโลกที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สุขภาพ และความมั่นคงของสังคมไทยอย่างรอบด้าน โดยมีรากเหง้ามาจากการพัฒนาที่แยกมนุษย์ ออกจากธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรเกินขีดจำกัด และมองสิ่งแวดล้อมเป็นเพียง “ทรัพยากร” มากกว่าชีวิตที่มีร่วมกัน ปัญหาสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบ ซึ่งแนวทางการพัฒนาและการเรียนรู้แบบเดิมไม่สามารถแก้ปัญหา วิกฤตได้ทันต่อไป

การเตรียมเยาวชนให้พร้อมเผชิญอนาคตจึงเป็นหัวใจสำคัญ โดยการศึกษาเป็นกลไกหลักในการสร้างการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม การปลูกฝังเยาวชนให้เป็น Change Agent ไม่อาจเกิดจากการถ่ายทอดความรู้เชิงทฤษฎีหรือการท่องจำเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเริ่มจากการสร้าง “จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม” ผ่านความผูกพันกับธรรมชาติ การได้ใช้ชีวิต เรียนรู้ และใช้ทรัพยากรในพื้นที่ ของตนเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่า และความรักต่อธรรมชาติอย่างแท้จริง

แม้ประเทศไทยจะมีแนวทางโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Eco-School) ไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ครอบคลุมทั้งรายวิชาบังคับและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แต่ผลการประเมินล่าสุดพบว่า ยังไม่สามารถสร้างความตระหนักรู้และคุณค่าต่อธรรมชาติในระดับที่เพียงพอได้ โดยภาคการศึกษามีผลคะแนนด้านความรู้ความเข้าใจ และความตระหนักต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพอยู่ในระดับต่ำกว่ามาตรฐาน (ร้อยละ 44.44–54.62) และมีสถานศึกษาไม่ถึงร้อยละ 60 ที่นำเนื้อหาดังกล่าวไปใช้จริงในหลักสูตร (สผ., 2564)

แม้ระบบการศึกษาของไทยจะมีโครงการสิ่งแวดล้อมศึกษาหลากหลายรูปแบบที่ใช้ชุมชนและปัญหาเป็นฐาน แต่การเรียนรู้จากธรรมชาติโดยตรง (Nature-based Learning) ยังไม่ถูกบูรณาการเป็นกลไกหลักของระบบการศึกษา และยังเผชิญความท้าทายสำคัญจากแนวคิดของครูที่ยังไม่เห็นความสำคัญของการเรียนรู้จากธรรมชาติ การขาดประสบการณ์ตรงด้านสิ่งแวดล้อม รวมถึงโครงสร้างระบบการศึกษาที่เพิ่มภาระงานและไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมธรรมชาติและการเรียนรู้เชิงพื้นที่ทำได้จำกัด ส่งผลให้เยาวชนยังห่างไกลจากธรรมชาติ และขาดโอกาสในการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่วัยเด็ก จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากการเรียนรู้เชิงเนื้อหาไปสู่การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ที่สร้างความผูกพัน เห็นคุณค่า และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างยั่งยืน

ข้อมูลและหลักฐานสนับสนุน (Evidence)

งานวิจัยด้านการศึกษาชี้ว่าการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) และการเรียนรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสเป็นฐาน (Sensory-based Learning) เป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน โดยผู้เรียนได้ลงมือทำ ใช้ประสาทสัมผัส สังเกต ฟัง ดมกลิ่น ลิ้มรส และเคลื่อนไหวจากสถานการณ์จริง ส่งผลต่อการพัฒนาทั้งด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ และสังคม สอดคล้องกับกรอบการเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic Learning) งานวิจัยยืนยันว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในธรรมชาติช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึก ความตระหนักรู้ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนได้อย่างยั่งยืนมากกว่าการเรียนรู้แบบถ่ายทอดความรู้ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว (Kolb, 1984; Mann et al., 2021) ทั้งนี้งานวิจัยชี้ว่าความสำเร็จของการเรียนรู้ลักษณะดังกล่าวขึ้นอยู่กับบทบาทของครูหรือกระบวนกรที่มีความรักและความเข้าใจในธรรมชาติ ควบคู่กับการออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับพัฒนาการผู้เรียน

ในประเทศไทย แนวทางดังกล่าวยังไม่ถูกบูรณาการเป็นกลไกหลักในระบบการศึกษากลาง งานวิจัยในประเทศยืนยันว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในธรรมชาติช่วยสร้างความผูกพัน ความเข้าใจเชิงลึก และความตระหนักที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมได้ดีกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว (สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิชย์, 2565; วิภาพรรณ พินลา, 2559) และมีการทดลองและขับเคลื่อนโดยภาคประชาสังคม เช่น มูลนิธิโลกสีเขียว และเครือข่ายนักสื่อความหมายธรรมชาติ และอื่น ๆ ซึ่งมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และสื่อที่สามารถ นำไปใช้ได้จริง

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1) **ยกระดับ Nature-based Experiential Learning เป็นกลไกหลักของระบบการศึกษา** กระทรวงศึกษาธิการควรกำหนด “ความฉลาดด้านการเข้าใจธรรมชาติ (Naturalist Intelligence)” เป็นสมรรถนะหลักในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และรับรองการเรียนรู้เชิงประสบการณ์โดยใช้ธรรมชาติเป็นฐานให้เป็นรูปแบบการเรียนรู้หลักที่สามารถนับชั่วโมงเรียนและประเมินผลได้จริง ครอบคลุมทั้งรายวิชาและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม (Holistic Learning) เพื่อสนับสนุนการบรรลุ SDGs เป้าหมายที่ 4, 13, 14 และ 15 ในระยะยาว

2) **ปฏิรูปการเรียนรู้ Climate Change สู่รูปแบบข้ามศาสตร์และการลงมือทำจริง** สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการวิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ โดยปรับจากการถ่ายทอดความรู้เชิงทฤษฎีในห้องเรียน (knowledge-based learning) สู่การเรียนรู้เชิงประสบการณ์และพฤติกรรม (experience-based learning) การออกไปใช้ชีวิตในพื้นที่ธรรมชาติหรือในชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์และประสบการณ์ที่ดี ระหว่างมนุษย์ธรรมชาติ และสังคมร่วมกัน เพื่อพัฒนาจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมจากความผูกพัน

กับพื้นที่และทรัพยากรที่ผู้เรียนใช้ชีวิตอยู่จริง นำไปสู่ความเข้าใจ เห็นคุณค่า และการลงมือปฏิบัติด้านสภาพภูมิอากาศอย่างยั่งยืน (climate action)

3) ส่งเสริมสุขภาวะผู้เรียนผ่านสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพเพิ่มพื้นที่สีเขียว ในโรงเรียน และพัฒนาตัวชี้วัดเพิ่มกิจกรรมที่ส่งเสริมสุขภาวะที่เชื่อมโยงสุขภาพกาย และจิตใจกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ โดยไม่เพิ่มภาระโครงการใหม่ แต่บูรณาการกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมเข้าไปในโครงการและกิจกรรมที่มีอยู่เดิม ผ่านความร่วมมือระหว่างกระทรวงศึกษาธิการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงสาธารณสุข เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการเติบโตอย่างสมดุล

4) เสริมระบบสนับสนุนครูผ่านการบูรณาการภาคีและการพัฒนาศักยภาพเชิง ประสบการณ์ต่อยอดสู่อาชีพสีเขียวใหม่ในท้องถิ่น ควรเสริมกลไกสนับสนุนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ธรรมชาติเป็นฐานผ่านความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ ภาคประชาชน มูลนิธิ องค์กรเพื่อสังคม และเครือข่ายท้องถิ่น เพื่อลดภาระงานครูและเพิ่มคุณภาพการเรียนรู้ โดยมุ่งพัฒนาศักยภาพกระบวนกรเชิงประสบการณ์ของหน่วยงานต่างๆ แทนการเพิ่มอัตรากำลังใหม่ในโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับบริบทบุคลากรตึงตัวและจำนวนผู้เรียนที่ลดลง พร้อมต่อยอดบทบาทวิชาชีพด้านการศึกษาสีเขียวในระบบสนับสนุนการศึกษา (Green Education Facilitator / Nature Learning Practitioner)

5) เสริมบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนา Climate Citizens องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทเชิงรุกในการลงทุนและสนับสนุนการเรียนรู้ด้าน Climate Education ที่เชื่อมโยงประสบการณ์ตรง การลงมือทำ และบริบทพื้นที่ เพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองด้านสภาพภูมิอากาศ (Climate Citizens) ที่มีจิตสำนึก ความรับผิดชอบและความสามารถในการร่วมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนอย่างยั่งยืน

6. สารพิษในระบบอาหารไทย: ข้อเสนอเพื่อการเปลี่ยนผ่านระบบเกษตรและอาหาร

เครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช (Thai-PAN)

1. บทสรุปผู้บริหาร

ระบบอาหารของประเทศไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับ ความบกพร่องเชิงโครงสร้างที่รัฐปล่อยให้สะสมมาอย่างยาวนาน การผลิตภาคเกษตรที่พึ่งพาสารเคมีกำจัดศัตรูพืชที่มีอันตรายสูง (HHPs) ไม่ได้ส่งผลกระทบเพียงแค่ระดับปัจเจก แต่ได้กลายเป็นภาระทางการคลัง สุขภาพสาธารณะ และวิกฤตสิ่งแวดล้อม เอกสารฉบับนี้**เสนอให้การเปลี่ยนผ่านระบบอาหารเป็นภารกิจทางนโยบายของรัฐโดยตั้งเป้าหมายลดการใช้สาร HHPs ลง 50% และลดสารพิษตกค้างเกินมาตรฐานให้ต่ำกว่า 5% ภายในปี 2573**

2. บทวิเคราะห์สถานการณ์และวิกฤตเชิงโครงสร้าง (Problem Statement)

• **วิกฤตเศรษฐกิจและต้นทุนแฝง:** การยกเว้นภาษีนำเข้าสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมาตั้งแต่ปี 2535 ทำให้รัฐสูญเสียรายได้กว่า 10,000 ล้านบาทต่อปี ในขณะที่สังคมต้องแบกรับต้นทุนแฝง (Externalities) สูงกว่า 20,000 ล้านบาทต่อปี

• **ความล้มเหลวในการคุ้มครองสุขภาพ:** พบสารพิษตกค้างในผักผลไม้ตามท้องตลาดสูงถึง **69%** และพบสารก่อมะเร็งหรือก่อกลายพันธุ์ถึง 12 ชนิด อย่างไรก็ตาม บทเรียนจากการแบนคลอร์ไพริฟอสพิสูจน์แล้วว่าให้ผลประโยชน์ต่อประเทศในระยะ 10 ปี สูงถึง 41.23 เท่า เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในการจัดการ

• **ความเสี่ยงทางการค้าและมาตรฐานสากล:** ประเทศไทยรั้งอันดับ 102 จาก 113 ประเทศ ด้านความปลอดภัยอาหาร และสินค้าส่งออกไปยุโรปมีสารตกค้างสูงกว่าค่าเฉลี่ยโลกเกือบ 4 เท่า หากไม่ปฏิรูปการจัดการสาร HHPs 230 ชนิด (ซึ่ง 168 ชนิดยุโรปแบนไปแล้ว) ไทยจะสูญเสียขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างรุนแรง

• **ความล้มเหลวของระบบเฝ้าระวัง (กรณีศึกษา):** กรณีองุ่นไชน์มัสแคทที่พบสารพิษตกค้างถึง **95.8%** สะท้อนว่าระบบตรวจสอบปัจจุบันล่าช้าและขาดมาตรการจัดการที่ชัดเจน ทำให้ผู้บริโภคต้องรับความเสี่ยงเอง

• **วิกฤตสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ** การใช้สาร HHPs ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศอย่างไม่สมส่วน แม้ใช้ในปริมาณต่ำ ประเทศไทยมีพันธกรณีภายใต้กรอบคุนหมิง–มอนทรีออล (Target 7) ที่ต้องลดความเสี่ยงจากสารเคมีอันตรายลงครึ่งหนึ่งภายในปี 2573 เพื่อคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพและการทำงานของระบบนิเวศ

3. กรอบยุทธศาสตร์การเปลี่ยนผ่าน (Proposed Policy Framework)

ใช้มาตรการเชิงรุก 4 ด้าน เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง:

1. **การจัดการสารเคมีตามระดับความอันตราย:** ปรับระบบการอนุญาตโดยกำหนดเกณฑ์การพิจารณา HHPs ตามหลักสากล และมุ่งยกเลิกสาร HHPs ที่ส่งผลกระทบสูง

2. **มาตรการจูงใจทางเศรษฐศาสตร์:** ใช้กลไกภาษีตามระดับความอันตราย (Polluter Pays Principle) จัดตั้งกองทุนสนับสนุนเกษตรกรช่วงเปลี่ยนผ่าน และใช้การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐสร้างตลาดอาหารปลอดภัย

3. **ระบบ Thai RASFS และความโปร่งใส:** พัฒนาระบบแจ้งเตือนภัยเร่งด่วน (Thai Rapid Alert System for Food Safety) เพื่อกำจัดอาหารไม่ปลอดภัยออกจากตลาดทันที และเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ

4. **การลงทุนในทางเลือกที่ยั่งยืน:** สนับสนุนงานวิจัยและระบบส่งเสริมการเกษตรที่ไม่พึ่งพาสารเคมี พร้อมมาตรการลดความเสี่ยงทางรายได้ให้เกษตรกร

4. โครงสร้างการดำเนินงาน (Implementation Plan)

• **คณะรัฐมนตรี:** กำหนดทิศทางและอนุมัติมาตรการเชิงนโยบาย

• **กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการวัตถุอันตราย:** กำหนดเกณฑ์ HHPs ประเมิน และวางแผนเฟสเอาท์

• **กระทรวงสาธารณสุข และ อย.:** พัฒนาระบบ Thai-RASFS ดำเนินระบบเฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย พร้อมกำกับมาตรการจัดการอาหารไม่ปลอดภัยตลอดห่วงโซ่

• **หน่วยงานด้านการคลัง:** บริหารจัดการมาตรการภาษีและกลไกสนับสนุนทางการเงิน

• **กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม:** เชื่อมโยงกับพันธกรณีระดับโลกด้านความหลากหลายทางชีวภาพ (Target 7)

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

อาหารไม่ใช่เพียงสินค้า แต่เป็นพื้นที่ความรับผิดชอบของรัฐ การเปลี่ยนผ่านจากการพึ่งพาสารเคมีอันตรายสูงจึงไม่ใช่เรื่องของอุดมคติ แต่เป็นภารกิจเพื่อเสถียรภาพของสังคมและอนาคตของประเทศในระยะยาว รัฐบาลจำเป็นต้องบูรณาการงานของทุกกระทรวงเพื่ออุดรูรั่วของระบบที่พังทลาย และสร้างระบบอาหารที่ปลอดภัยสำหรับทุกคน

6. ข้อเสนอกฎหมาย นโยบาย และการขับเคลื่อนสิทธิ ความเป็นธรรมในสิ่งแวดล้อม โดย สมัชชาองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การเข้าถึงสิ่งแวดล้อมที่สะอาด ดีต่อสุขภาพ และยั่งยืน การมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความเป็นธรรมและความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม เป็นสิทธิมนุษยชน สิทธิชุมชน สิทธิในที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ สิทธิในการพัฒนา การกระจายอำนาจ เป็นสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรมในสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ ย้ำว่า สิทธิ ความเป็นธรรมในสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ เป็นสิทธิและหน้าที่ของทุกคนที่ต้องร่วมกันขับเคลื่อนให้เกิดเป็นจริง

สิทธิ ความเป็นธรรม ในสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะ ตระหนักว่า ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ มลพิษด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การปนเปื้อนโลหะหนัก ไมโครพลาสติก ฝุ่นควัน การจัดทำนโยบายสาธารณะที่มีความคับแคบ และอื่นๆ เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม ปัญหาสุขภาพ ความยากจน ความไม่มั่นคงทางอาหาร และการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ประเทศไทยเข้าร่วมอนุสัญญาและข้อมติด้านสิ่งแวดล้อมและสิทธิมนุษยชน ประกอบกับสิทธิ หน้าที่และแนวนโยบายแห่งรัฐที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญไทย รัฐบาลจึงมีพันธกรณีที่จะต้องปรับปรุงพัฒนากฎหมาย นโยบาย แนวปฏิบัติ และแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับหลักสิทธิมนุษชนและการพัฒนาที่ยั่งยืน

สิทธิในสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ : ความเป็นธรรม

สิทธิการเข้าถึงสิ่งแวดล้อมที่สะอาด ดีต่อสุขภาพ และยั่งยืน ความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมต้องกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ กฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม

• มลพิษ ภัยธรรมชาติ และผลกระทบข้ามพรมแดน

มลพิษ ภัยธรรมชาติ เช่น การทำเหมืองทองคำที่ก่อให้เกิดสารหนูในแม่น้ำกก ดินโคลนถล่มแม่สาย และ PM 2.5 มีลักษณะข้ามพรมแดน ข้อเสนอในการแก้ไขปัญหาควรจำแนกเป็น

1. ระดับวิกฤต ซึ่งก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนอย่างรุนแรง เช่น สารหนูในแม่น้ำกก ประเทศที่เป็นต้นเหตุให้ยุติการกระทำที่ก่อให้เกิดมลพิษโดยทันที พร้อมทั้งจัดระบบเฝ้าระวัง และเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะความจำเป็นในการแก้ปัญหาร่วมระหว่างประเทศ
2. ระดับก่อผลกระทบต่อเนื่อง เช่น PM 2.5 ควรใช้กลไกอาเซียนแก้ไขปัญหาการก่อมลพิษจากแหล่งกำเนิด และการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมในระดับพื้นที่ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนที่เกี่ยวข้อง

3. กรณีที่มีการก่อมลพิษข้ามพรมแดนที่ผู้ประกอบการไทยมีส่วนเกี่ยวข้อง ให้ถือเสมือนว่าเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นในประเทศไทย และต้องรับผิดชอบตามหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับผิดชอบความเสียหายที่เกิดขึ้น
4. การสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง เช่น เขื่อนสารคาม เขื่อนภูงอย และอื่น ๆ ที่กระทบต่อนิเวศและชุมชน จัดให้รับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในลุ่มน้ำอย่างครบถ้วน และนำข้อเสนอจากชุมชนมาพิจารณาเป็นอันดับแรก

• การบริหารจัดการน้ำ ภัยพิบัติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และสิทธิชุมชน

1. ควรมุ่งมั่นในการอนุรักษ์ต้นน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเสนอให้ทางทบทวนโครงการบริหารจัดการน้ำที่จะมีผลกระทบทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งประเมินผลโครงการพัฒนาแหล่งน้ำที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ และสร้างผลกระทบต่อเกษตรกรและคนรายได้น้อยที่ดำรงชีพริมน้ำ เช่น โครงการโขง ชี มูล โครงการขุดลอกและพัฒนาแหล่งน้ำต่าง ๆ

ตลอดจนให้ทบทวนหรือชะลอโครงการที่มีผลกระทบต่อแม่น้ำโขง ศึกษาผลกระทบอย่างรอบด้านโดยรับฟังข้อมูลจากประชาชน และกระจายอำนาจมาสู่ชุมชนในพื้นที่

2. ด้านภัยพิบัติทางธรรมชาติ ประชาชนในท้องถิ่นในการเผชิญภัย ดังนั้นควรเสริมสร้างความพร้อมในการรับมือภัยพิบัติ การพัฒนาระบบเตือนภัย การฟื้นฟูหลังประสบภัย น้ำท่วม โคลนถล่ม พายุ และการกัดเซาะชายฝั่ง ตลอดจนการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินการข้างต้น ทั้งนี้ และให้ความเห็นต่อโครงการพัฒนาที่อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติ หรือทำให้ภัยมีความรุนแรงขึ้น
3. กระจายอำนาจการบริหารจัดการน้ำให้กับท้องถิ่นและชุมชนในระดับที่สามารถตัดสินใจและการอนุรักษ์ฟื้นฟูและการบริหารจัดการน้ำ รวมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มองค์กรผู้ใช้น้ำ การพัฒนาแหล่งน้ำต้องให้สอดคล้องกับระบบนิเวศ วิถีชีวิตของชุมชน
4. ชุมชนที่ได้รับผลกระทบเนื่องจากการจัดการน้ำ (ทุ่งหน่วงน้ำ) น้ำหลากไม่ได้รับการชดเชย

• ความยั่งยืนและความเป็นธรรมด้านภูมิอากาศและความหลากหลายทางชีวภาพ

สถานการณ์ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความหลากหลายทางชีวภาพของโลกและประเทศไทยได้เข้าสู่ขั้นวิกฤตแล้ว อุณหภูมิโลกสูงเกิน ๑.๕ องศา และความหลากหลายชีวภาพลดลงอย่างรวดเร็วเป็นที่ประจักษ์ชัดว่ากลไกระดับโลกและประเทศไม่สามารถควบคุมการขยายตัวของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมที่สร้างผลกระทบทั้งสองเรื่องได้ การใช้กลไกตลาดและการพึ่งพาเทคโนโลยีไม่เพียงแต่ไม่แก้ปัญหายังนำมาสู่ความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมและไม่ยั่งยืนต่อธรรมชาติและประชาชน เป็นการแก้ปัญหาที่ผิด

1. เร่งรัดการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากแหล่งกำเนิด และการทำลายความหลากหลายชีวภาพภายในปี ค.ศ. ๒๕๓๐ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และระเบียบกระทรวงการคลัง
2. เปลี่ยนผ่าน...พลังงานฟอสซิลไปสู่พลังงานหมุนเวียน และเปลี่ยนผ่านอุตสาหกรรมเกษตรพาณิชย์ไปสู่เกษตรนิเวศที่เกษตรกรและชุมชน คำนึงถึงการผูกขาด

3. มีนโยบายและกฎหมายตรวจสอบและสร้างความพร้อมรับผิดแก่กลุ่มที่ปล่อยคาร์บอนและสร้างผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ
4. มีนโยบายและกฎหมายด้านสภาพภูมิอากาศและความหลากหลายทางชีวภาพบนหลักการสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดี ความเป็นธรรม และความยั่งยืนต่อระบบนิเวศและสังคม
5. ส่งเสริมและคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศบริการในทุกภาคส่วน เช่น ภาคเกษตรกรรม สนับสนุเศรษฐกิจชีวภาพของเกษกรอย่างครบวงจร
6. ไม่ใช้กลไกตลาดที่เสี่ยงต่อความไม่เป็นธรรมและการฟอกเขียวในการจัดการก๊าซเรือนกระจกและความหลากหลายทางชีวภาพ
7. สนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้และงบประมาณ การตั้งรับปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของทุกภาคส่วนโดยเฉพาะชุมชน และกลุ่มเปราะบางซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ ตลอดจนการสื่อสารเพื่อผลักดันประเด็น

7. นโยบายความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงทางอาหาร เพื่อคุ้มครองเกษตรกรรายย่อย เสริมสร้างอธิปไตยทางอาหาร และรับมือความเสี่ยงจากการค้าโลก มูลนิธิชีววิถี (BIOTHAI)

ความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงทางอาหารเป็นรากฐานของความมั่นคงของประเทศ ไม่เพียงในมิติการผลิตอาหาร แต่ครอบคลุมถึงรายได้ของเกษตรกร สุขภาพของประชาชน ความสามารถในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และอำนาจอธิปไตยของรัฐในการกำหนดนโยบายสาธารณะของตนเอง อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยกำลังเผชิญการเสื่อมถอยของฐานทรัพยากรชีวภาพ ควบคู่กับการอ่อนแอลงของเกษตรกรรายย่อย อันเป็นผลจากโครงสร้างการผลิตเชิงอุตสาหกรรมและแรงกดดันจากการค้าเสรีที่ขาดกลไกคุ้มครองที่เพียงพอ

เอกสารฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์สถานการณ์และสาเหตุเชิงโครงสร้างของปัญหา (2) เสนอแนวทางเชิงนโยบายที่สามารถดำเนินการได้ทั้งระยะสั้นและระยะยาว และ (3) วางกรอบวิสัยทัศน์การเปลี่ยนผ่านระบบเกษตรและอาหารไปสู่ความยั่งยืน เป็นธรรม และยืดหยุ่นต่อวิกฤตในอนาคต

1. สถานการณ์และบริบทของปัญหา

1.1 ความหลากหลายทางชีวภาพ: ฐานรากของความมั่นคงทางอาหารที่กำลังเสื่อมถอย

ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะทรัพยากรพันธุกรรมเพื่อการเกษตรและอาหาร เป็นฐานของระบบอาหาร ตั้งแต่เมล็ดพันธุ์ พันธุ์สัตว์ ประมงพื้นบ้าน ไปจนถึงความหลากหลายของอาหารและโภชนาการ แต่ในช่วง 4–5 ทศวรรษที่ผ่านมา ความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยลดลงอย่างรวดเร็ว จากปัจจัยสำคัญ ได้แก่

- การขยายพื้นที่เกษตรอย่างไม่เหมาะสมไปในพื้นที่อ่อนไหว
- ระบบการผลิตเชิงเดี่ยวและการเลี้ยงสัตว์/เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแบบเข้มข้น
- การใช้สารเคมีและยาปฏิชีวนะอย่างกว้างขวาง
- การแพร่กระจายของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นรุกรานจากการค้าและอุตสาหกรรมเพาะเลี้ยง

กรณีการระบาดของปลาหมอคางดำเป็นตัวอย่างชัดเจนของความล้มเหลวด้านความปลอดภัยทางชีวภาพ การนำเข้าเพื่อการปรับปรุงพันธุ์ในระบบเพาะเลี้ยงเข้มข้นก่อให้เกิดการแพร่กระจายสู่ธรรมชาติ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน้ำกร่อย ความหลากหลายของชนิดพันธุ์ปลา และรายได้ของเกษตรกรรายย่อยและชาวประมงพื้นบ้าน ครอบคลุมมากกว่า 21 จังหวัด โดยประเมินมูลค่าความเสียหายต่อครัวเรือนเกษตรและการประมงปีละกว่าหนึ่งหมื่นล้านบาท

อย่างไรก็ตาม กลไกของรัฐยังไม่สามารถทำให้ผู้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต้องแสดงความรับผิดชอบอย่างเหมาะสม อันสะท้อนช่องโหว่ทางกฎหมายและการบังคับใช้ หากปล่อยให้เป็นบรรทัดฐาน จะเพิ่มความเสี่ยงต่อกรณีความปลอดภัยทางชีวภาพอื่น ๆ ในอนาคต รวมถึงการใช้เทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่

เช่น สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมหรือการตัดแต่งจีโนม โดยไม่มีหลักประกันความปลอดภัยและความรับผิดที่เพียงพอ

1.2 ความตกลงทางการค้าและแรงกดดันต่อเกษตรกรรายย่อย

ความตกลงการค้าเสรีและการลดภาษีนำเข้าเป็นศูนย์ภายใต้ FTA หลายฉบับ เช่น AFTA ความตกลงไทย–จีน ไทย–ออสเตรเลีย และไทย–นิวซีแลนด์ รวมถึงแรงกดดันจากนโยบายการค้าของประเทศมหาอำนาจได้เร่งการนำเข้าสินค้าเกษตรบางชนิดจนเกินความจำเป็น ส่งผลให้ราคาผลผลิตภายในประเทศตกต่ำ เช่น ผักและผลไม้จากจีน เนื้อและนมจากออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ มะพร้าวจากอาเซียน และข้าวโพดจากเมียนมาและสหรัฐอเมริกา

ผลกระทบที่เกิดขึ้นไม่เพียงทำให้เกษตรกรรายย่อยจำนวนมากสูญเสียรายได้และอาชีพ แต่ยังนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมที่ปรากฏเป็นระยะ เช่น การเทผลผลิต การประท้วงของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม ผู้ปลูกกระเทียม ผลไม้ ข้าวโพด และมะพร้าว แม้ผู้บริโภคจะคาดหวังว่าการเปิดเสรีจะทำให้อาหารราคาถูกลง แต่ผลประโยชน์ดังกล่าวมักเกิดขึ้นเพียงระยะสั้น ขณะที่โครงสร้างตลาดกลับยิ่งกระจุกตัวอยู่ในมือผู้ประกอบการรายใหญ่

ความย้อนแย้งสำคัญคือ การอ้างว่าสินค้าในประเทศไม่เพียงพอในขณะที่ราคาผลผลิตตกต่ำ ซึ่งสะท้อนปัญหาการนำเข้าเกินปริมาณจนกดราคาที่หน้าฟาร์ม หากแนวโน้มนี้ดำเนินต่อไป ประเทศจะสูญเสียฐานการผลิตอาหารของตนเอง และเมื่อเกิดวิกฤตอาหารจากสงครามหรือภัยพิบัติ ประชาชนอาจเผชิญสถานการณ์ที่อาหารมีราคาแพงและเข้าถึงได้ยาก แม้จะมีเงินก็ตาม

2. สาเหตุเชิงโครงสร้างของปัญหา

1. ระบบเกษตรกรรมของประเทศถูกออกแบบมาเพื่อผลิตวัตถุดิบป้อนอุตสาหกรรมและการส่งออกมากกว่าการสร้างความมั่นคงทางอาหารภายในประเทศ
2. การพัฒนาเกษตรกรรมเชิงนิเวศและการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนยังไม่เป็นวาระแห่งชาติ
3. อำนาจต่อรองของเกษตรกรรายย่อยและชุมชนเกษตรกรรมต่ำ ขณะที่อิทธิพลของบริษัทขนาดใหญ่ในการกำหนดนโยบายและกฎหมายสูง
4. โครงสร้างคณะกรรมการและกลไกกำกับการนำเข้าสินค้าเกษตรขาดความโปร่งใส และมีความเสี่ยงต่อผลประโยชน์ทับซ้อน
5. การขาดกรอบนโยบายที่มองความมั่นคงทางอาหารเป็นส่วนหนึ่งของความมั่นคงของประเทศและสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน

3. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

3.1 มาตรการเร่งด่วนที่สามารถดำเนินการได้ทันที

1. ยกระดับการแก้ไขปัญหาความปลอดภัยทางชีวภาพ โดยยึดหลัก “ผู้ก่อผลกระทบต้องรับผิดชอบ” ใช้กฎหมายที่มีอยู่และเพิ่มความเข้มแข็งในการบังคับใช้ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมจัดทำแผนควบคุมและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ
2. ปรับโครงสร้างคณะกรรมการกำกับการนำเข้าสินค้าเกษตร เพิ่มสัดส่วนตัวแทนเกษตรกรรายย่อย ผู้ทรงคุณวุฒิอิสระด้านความมั่นคงทางอาหาร และกำหนดมาตรการป้องกันผลประโยชน์ทับซ้อน
3. ใช้การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ เช่น โครงการอาหารกลางวัน โรงพยาบาล และหน่วยงานรัฐ เป็นกลไกดูดซับผลผลิตในประเทศในช่วงล้นตลาด พร้อมปรับปรุงการบริหารจัดการกลไกที่ไม่มีประสิทธิภาพ
4. บริหารจัดการรายได้หรือส่วนต่างจากการนำเข้าสินค้าเกษตร เพื่อนำกลับไปสนับสนุนการปรับตัวของเกษตรกรรายย่อย

3.2 ข้อเสนอทางกฎหมายและสถาบัน

ปรับปรุงกฎหมายความหลากหลายทางชีวภาพและความปลอดภัยทางชีวภาพ ให้มี

- กองทุนหรือกลไกชดเชยความเสียหายตามหลักผู้ก่อผลกระทบเป็นผู้จ่าย
- ความรับผิดแบบเข้มข้นสำหรับผู้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ
- กลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคประชาสังคมในการพิจารณาโครงการที่มีความเสี่ยงสูง

3.3 วิสัยทัศน์และเป้าหมายระยะยาว

ตั้งเป้าเพิ่มสัดส่วนเกษตรกรรมเชิงนิเวศอย่างน้อยหนึ่งในสี่ของพื้นที่เกษตรภายใน 5 ปี และครึ่งหนึ่งภายในทศวรรษหน้า โดยสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านของเกษตรกรรายย่อยผ่านองค์ความรู้ เงินทุน ตลาด และระบบรับรองที่เหมาะสม เพื่อสร้างระบบอาหารที่ยั่งยืน เป็นธรรม และสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความผันผวนของการค้าโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี

บทสรุป

การคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพและความมั่นคงทางอาหารสามารถดำเนินการได้ภายใต้ระบบการค้าปัจจุบัน เป็นการกำหนดกติกาที่เป็นธรรม เพื่อให้การค้าไม่ทำลายฐานทรัพยากรการผลิตและชีวิตของเกษตรกรรายย่อย ข้อเสนอในเอกสารฉบับนี้มุ่งสร้างสมดุลระหว่างการเปิดประเทศกับการคุ้มครองผลประโยชน์สาธารณะ เพื่อให้ระบบอาหารของไทยมีความมั่นคง ยั่งยืน และเป็นธรรมในระยะยาว

8. ข้อเสนอเชิงนโยบายสิ่งแวดล้อมต่อพรรคการเมืองในการเลือกตั้ง 2569, Vote for Climate, Write for Justice

Greenpeace และ มูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม (EnLAW)

การเลือกตั้งปี 2569 คือการตัดสินใจเลือกอนาคตของประเทศ ไม่ใช่เพียงการเลือกผู้แทนราษฎร ท่ามกลางวิกฤตสิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติ และสภาพภูมิอากาศที่รุนแรงขึ้นอย่างต่อเนื่อง กฎหมายและนโยบายที่ผ่านมาไม่อาจคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยได้อย่างแท้จริง ขณะเดียวกันรูปแบบการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรมได้สร้างความเหลื่อมล้ำทางสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรถูกจัดการโดยไม่ฟังเสียงของชุมชน และสิทธิในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีถูกละเลย

ปี 2569 จึงเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการผลักดันความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ เพื่อให้พรรคการเมืองในฐานะตัวแทนประชาชนต้องแสดงจุดยืนอย่างชัดเจนในการผลักดันนโยบายสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรม และร่วมกันผลักดันให้สิทธิในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย รวมถึงการปกป้องทรัพยากรสำหรับคนรุ่นอนาคตได้รับการบัญญัติเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในอนาคต

เนื่องจากสิ่งแวดล้อมเป็นฐานของคุณภาพชีวิต สุขภาพ และความมั่นคงของประชาชน กรีนพีซประเทศไทย และมูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม จึงจัดทำเสนอเชิงนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมและความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ เพื่อนำเสนอต่อพรรคการเมืองในการเลือกตั้งปี 2569 ดังนี้

8.1 ความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice)

ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ และการเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรม

1. **ทบทวนและแก้ไข แผนการมีส่วนร่วมที่ประเทศกำหนด ฉบับที่ 3 หรือ NDC 3.0 และแผนแม่บทการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568)** เพื่อให้การรับมือวิกฤตสภาพภูมิอากาศยึดหลักความรับผิดชอบแตกต่างกันและหลักผู้ก่อมลพิษต้องจ่าย พร้อมทั้งต้องทบทวนโครงการเทคโนโลยีดักจับและกักเก็บคาร์บอน (CCS) และมาตรการชดเชยคาร์บอนให้ไม่อิงกับกลไกตลาดคาร์บอนเป็นแนวทางหลัก และยกระดับความโปร่งใส ความเป็นธรรม รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจอย่างมีความหมาย
2. **แก้ไขร่างพระราชบัญญัติการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. ...** โดยยึดหลักความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ (Climate Justice) และสิทธิมนุษยชนในการมีชีวิตอย่างปลอดภัยท่ามกลางวิกฤตภูมิอากาศ กำหนดมาตรการที่ชัดเจนต่อแหล่งกำเนิด

การปล่อยก๊าซเรือนกระจกขนาดใหญ่ โดยเฉพาะภาคพลังงานฟอสซิล ให้ลดการปล่อยตั้งแต่ต้นทางภายใต้หลักการเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรม พร้อมระบุหน้าที่ของรัฐและภาคธุรกิจในการจัดทำบัญชีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและคาร์บอนในระดับจังหวัดและระดับประเทศอย่างเป็นระบบ เพื่อสนับสนุนการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ และยกเลิกกลไกคาร์บอนเครดิตภายใต้ร่างกฎหมายฉบับนี้

3. **จัดตั้งกองทุนความสูญเสียและเสียหาย (Loss and Damage Fund) เป็นมาตการบังคับตามหลักผู้ก่อมลพิษต้องจ่ายภายใต้ร่างพระราชบัญญัติการเปลี่ยน แปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. ...** เพื่อให้มีกลไกทางกฎหมายในการรองรับการเยียวยา และฟื้นฟูผลกระทบจากวิฤติสภาพภูมิอากาศต่อประชาชนและชุมชนอย่างทันท่วงที โดยกำหนดให้แหล่งกำเนิดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในระดับสูงและภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ต้องวางเงินหลักประกันในกองทุนตามสัดส่วน โดยพิจารณาจากระดับการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และความรุนแรงของผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น เพื่อให้กองทุนมีศักยภาพ เพียงพอในการชดเชย เยียวยา และฟื้นฟูระบบนิเวศอย่างมีประสิทธิภาพ
4. **จัดตั้งคณะกรรมาธิการรัฐสภาว่าด้วยความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ** เพื่อเป็นกลไก ติดตาม วิเคราะห์ และเสนอแนวนโยบายด้านการรับมือวิกฤตสภาพภูมิอากาศอย่างรอบด้านโดยมีตัวแทนจากกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบที่มีอัตลักษ์ทับซ้อน เช่น ชนเผ่าพื้นเมือง กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนท้องถิ่น ชาวประมงพื้นบ้าน สตรี เยาวชน แรงงาน และผู้มีความหลากหลายทางเพศ เพื่อสะท้อนประสบการณ์และมุมมองจากพื้นที่จริง พร้อมสนับสนุนการจัดทำแถลงการณ์ว่าด้วยสถานการณ์**วิกฤตสภาพภูมิอากาศ** เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกัน และใช้เป็นฐานในการติดตามนโยบาย เสนอแนวทางลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การฟื้นฟูชุมชน และเสริมความสามารถในการฟื้นตัวของสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอเชิงนโยบายวิกฤตสภาพภูมิอากาศ ระบบการจัดการภัยพิบัติ และการลดความ เหลื่อมล้ำ

1. **ปรับปรุงพระราชบัญญัติบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550** ให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน โดยกำหนดกรอบการช่วยเหลือให้ครอบคลุม การป้องกัน **การเยียวยา และฟื้นฟูตลอดระบบนิเวศอย่างเป็นระบบ**เพื่อสนับสนุนการฟื้นตัวของประชาชนอย่างเป็นธรรมหลังเกิดภัยพิบัติ โดยคำนึงถึงกลุ่มและบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทับซ้อน (Intersectionality)

พร้อมขยายคำนิยามของภัยพิบัติให้ครอบคลุมเหตุการณ์ที่หลากหลายรอบด้าน เช่น โรคระบาดในพืชและแมลงในภาคเกษตรกรรม

2. **พัฒนาระบบการจัดการภัยพิบัติที่ยึดโยงกับบริบทพื้นที่และชุมชนเป็นศูนย์กลาง** โดยการสนับสนุนการนำองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนท้องถิ่น ชนเผ่าพื้นเมือง และกลุ่มชาติพันธุ์ มาร่วมใช้ในการป้องกัน และรับมือภัยพิบัติอย่างเหมาะสม พร้อมพัฒนากลไกสนับสนุนคุณภาพชีวิตในพื้นที่เสี่ยง เช่น การบริหารจัดการพื้นที่น้ำท่วมขัง ระยะยาว เพื่อให้ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่ได้อย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
3. **กำหนดบทบัญญัติใน พ.ร.บ. บรรเทาสาธารณภัย** พ.ศ. 2550 ให้องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจและความพร้อมในการเข้าถึงทรัพยากร ข้อมูลและการสื่อสาร เพื่อรองรับการสื่อสารและการช่วยเหลือต่อ**กลุ่มประชาชนที่มีอัตลักษณ์ทับซ้อน (Intersectionality)** อย่างทั่วถึง เช่น การสนับสนุนสถานีวัดน้ำฝนระดับท้องถิ่น เพื่อเสริมประสิทธิภาพการเตือนภัย และการส่งเสริมการใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสาร แจ้งเตือนภัย
4. **กระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรสู่ระดับท้องถิ่น** โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและบริหารจัดการตามความรู้และภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ (Indigenous Knowledge) และปรับแนวทางการจัดการให้สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ พร้อมสนับสนุนการศึกษา การถ่ายทอดองค์ความรู้ และต่อยอดคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนในระยะยาว
5. **จัดตั้งกองทุนประกันภัยสำหรับชาวประมงพื้นบ้าน** เพื่อรองรับความเสี่ยงจากภัยพิบัติธรรมชาติทางทะเลและชายฝั่งที่ทวีความรุนแรงขึ้น โดยกำหนดกรอบการจัดสรรงบประมาณเฉพาะสำหรับชาวประมงพื้นบ้าน เพื่อสนับสนุนการช่วยเหลือกรณีเรือ และเครื่องมือทำการประมงได้รับความเสียหาย การบาดเจ็บ หรือการสูญเสียชีวิต ทั้งนี้เพื่อเสริมกลไกการคุ้มครองความเสี่ยงที่เหมาะสมกับบริบทของประมงขนาดเล็ก ซึ่งระบบประกันภัยภาคเอกชนในปัจจุบันยังไม่สามารถรองรับได้อย่างเพียงพอ
6. **ยกระดับระบบคุ้มครองด้านสุขภาพภายใต้สถานการณ์ความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ** ขยายสิทธิประโยชน์ด้านสุขภาพในระบบหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (30 บาทรักษาทุกที่) โดยรวมการคัดกรองมะเร็งปอดด้วยวิธี **Low-dose CT scan** สำหรับประชาชน กลุ่มเสี่ยง เช่น ผู้ที่อาศัยในพื้นที่มลพิษทางอากาศสูง ผู้สูงอายุ และผู้มีประวัติกรรมพันธุ์ โดยอิงผลการศึกษาของกระทรวงสาธารณสุขที่ชี้ว่าการคัดกรองด้วยวิธีดังกล่าวสามารถตรวจพบโรคไ

ด้ในระยะเริ่มต้น เพิ่มโอกาสในการรักษา และลดอัตราการเสียชีวิต

7. **เสริมความคุ้มครองด้านสุขภาพของผู้ประกันตนในสถานการณ์ภัยพิบัติโดย**ปรับปรุงสิทธิประโยชน์ของผู้ประกันตนตามมาตรา 33 ในหลักประกันสังคม เพื่อให้สามารถเข้าถึงสิทธิด้านสุขภาพขั้นพื้นฐานได้อย่างเหมาะสมในช่วงเกิดภัยพิบัติ โดยครอบคลุมปัจจัยสำคัญของผู้ได้รับผลกระทบที่มีอัตลักษณ์ทับซ้อน เช่น รักษาพยาบาล จากผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ และการเข้าถึงบริการ ด้านฮอร์โมนสำหรับผู้มีความหลากหลาย ทางเพศ เพื่อเสริมสร้างระบบคุ้มครอง ด้านสุขภาพมีความเป็นธรรมและครอบคลุม
8. **พัฒนาแนวทางการบริหารจัดการไฟในพื้นที่เกษตรและพื้นที่ป่าไม้อย่างเป็นระบบ** ดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 29 พฤศจิกายน 2567 โดยพัฒนาแนวทางการบริหาร จัดการไฟ (Fire Management) เชิงพื้นที่ที่แยกแยะระหว่างไฟจำเป็นต่อระบบนิเวศ และวิถีชุมชนออกจากไฟที่ต้องควบคุม สนับสนุนการจัดทำแผนและปฏิบัติการร่วม ระหว่างชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐ บนฐานความรู้ด้านการ จัดการไฟ พร้อมจัดสรรงบประมาณตามลำดับความสำคัญอย่างเป็นระบบ แทนการแก้ไขปัญหา เฉพาะหน้า โดยรวมถึงการถ่ายโอนภารกิจและงบประมาณ จากกรมป่าไม้สู่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนชุดดับไฟป่าระดับชุมชน การพัฒนาศักยภาพ เครื่องมือและอุปกรณ์ที่เหมาะสม ตลอดจนการพัฒนาและขยายระบบ FireD เพื่อการบริหารจัดการเชื้อเพลิงชีวมวลในพื้นที่ป่าและพื้นที่เกษตร เช่น เศษใบไม้แห้ง กิ่งไม้ และซากพืชที่สะสมอยู่ในพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการเกิดไฟป่าอย่างเป็นระบบ
9. **การผลักดันให้การกัดเซาะชายฝั่งเป็นสาธารณภัย** ควรผลักดันให้การกัดเซาะชายฝั่งและน้ำท่วมชายฝั่งถูกกำหนดให้เป็น “สาธารณภัย” อย่างเป็นทางการ โดยแก้ไขพระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 ให้ภัยพิบัติจากการกัดเซาะชายฝั่งและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอยู่ในนิยามของสาธารณภัยตามกฎหมาย

ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อยกระดับการคุ้มครองสิทธิด้านสิ่งแวดล้อมและความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศในระดับกฎหมายสูงสุดของประเทศ

1. ให้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนในการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีและปลอดภัย การปกป้องสภาพภูมิอากาศ และการคุ้มครองฐานทรัพยากรธรรมชาติไว้ใน กรอบกฎหมายสูงสุดของประเทศ เพื่อเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของคนรุ่นปัจจุบัน และคนรุ่นอนาคต

2. ปรับปรุงบทบัญญัติด้านสิทธิให้ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม และกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ตามกฎหมายในการป้องกัน รับมือ และจัดการภัยพิบัติจากวิกฤตสภาพภูมิอากาศอย่างเป็นระบบ พร้อมกำหนดกลไกความรับผิดของรัฐในกรณีที่การดำเนินการไม่เป็นไปตามหน้าที่ดังกล่าว เพื่อประกันสิทธิในการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยของประชาชน

8.2 ทธิชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองและชาติพันธุ์กับการปกป้องและบริหารจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการปกป้องทรัพยากร และความหลากหลายทางชีวภาพ

1. **สนับสนุนและผลักดันการรับรองสิทธิชุมชนและชนเผ่าพื้นเมือง** ในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ที่ดิน แหล่งน้ำ ทะเลและชายฝั่ง รวมถึงการใช้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ดั่งเดิมในการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ พร้อมส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายทั้งระดับชาติและระหว่างประเทศ
2. **คุ้มครองสิทธิของบุคคลและชุมชนในสิทธิที่จะได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม ตามวิถีชีวิตที่พึ่งพิงที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ** ผ่านการผลักดันกฎหมายนิรโทษกรรม คดีป่าไม้ และคดีที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยและการทำกินของชุมชน และยกเลิกนโยบายและกฎหมายที่จำกัดสิทธิชุมชน เช่น พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 เพื่อให้การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นไปอย่างยั่งยืน และเป็นธรรม
3. **กำกับดูแลแหล่งแร่และทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรม** ผ่านการยกเลิกแผนแม่บทแร่ ฉบับที่ 2 และทบทวนการกำหนดเขตแหล่งแร่ โดยให้ชุมชนในพื้นที่มีสิทธิและบทบาทในการจัดการทรัพยากรในพื้นที่อย่างเหมาะสมและเป็นธรรม และสอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
4. **ยุติความร่วมมือระหว่างประเทศที่เสี่ยงต่อการแย่งชิงทรัพยากรของชุมชน** โดยการยกเลิกบันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding - MoU) ระหว่างรัฐบาลสหรัฐฯ และรัฐบาลไทยว่าด้วยความร่วมมือในการพัฒนา ความหลากหลาย ของห่วงโซ่อุปทานของแร่ธาตุสำคัญ (Critical Minerals) ระดับโลก เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2568 เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชน และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

5. **กระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรให้ชุมชน** ด้วยการสนับสนุนโฉนดชุมชน หรือรูปแบบการจัดการอื่นที่สะท้อนบริบทพื้นที่และภูมิปัญญาชุมชน พร้อมทบทวนและแก้ไขกฎหมายด้านที่ดินและป่าไม้ที่กระทบสิทธิชุมชน เช่น พ.ร.บ.อุทยานฯ พ.ร.บ.สงวนสัตว์ป่า พ.ร.บ.ป่าชุมชน
6. **ป้องกันการผูกขาดทรัพยากรและปัจจัยการผลิต** ผ่านการผลักดัน พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้า พ.ศ. ... (ฉบับที่ ...) ที่สามารถควบคุมการผูกขาดเมล็ดพันธุ์ ภูมิปัญญา และทรัพยากรชีวภาพ พร้อมส่งเสริมตลาดเป็นธรรมและคุ้มครองสิทธิของเกษตรกรในการใช้ แลกเปลี่ยน และพัฒนาพันธุ์พืช
7. **รับรองการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและชนพื้นเมืองในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ** ด้วยการบัญญัติสิทธิและกลไกตามหลัก Indigenous Peoples and Local Communities (IPLCs) และ อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ มาตรา 8(j) (CBD Article 8(j)) เพื่อคุ้มครององค์ความรู้ดั้งเดิมและบทบาทชุมชนในการอนุรักษ์ ความหลากหลาย ทางชีวภาพในร่าง พ.ร.บ. ความหลากหลายทางชีวภาพ และ ร่าง พ.ร.บ. พื้นที่ชุ่มน้ำ
8. **สนับสนุนการจัดการทรัพยากรทางทะเลโดยชุมชนท้องถิ่น** ผ่านการบรรจุบทบาทและอำนาจของชุมชนในการบริหารจัดการและคุ้มครองทรัพยากรชายฝั่ง ไว้ในกฎหมายหรือแผนปฏิบัติการด้านความหลากหลายทางชีวภาพระดับชาติ พ.ศ. 2566–2570 รวมถึงการรับรองกลไกพื้นที่คุ้มครองทางทะเลโดยชุมชน (LMMA) อย่างเป็นทางการ ตลอดจนให้การสนับสนุนด้านงบประมาณแก่ชุมชนประมงพื้นบ้านที่ทำงานอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง
9. **ดำเนินนโยบายด้านความหลากหลายทางชีวภาพให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการด้านความหลากหลายทางชีวภาพระดับชาติ พ.ศ. 2566–2570 (NBSAP)** โดยมุ่งการหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพผ่านการวางแผนเชิงพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ การคุ้มครองชนิดพันธุ์พื้นถิ่นและชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคาม และมีการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานอย่างเข้มแข็ง
10. **การฟื้นฟูชายหาดที่เสียหายจากกำแพงกันคลื่น** ควรมีนโยบายและกลไกสำหรับฟื้นฟูชายหาดให้กลับคืนสภาพ ที่ชัดเจน โดยใช้แนวทางที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เช่น การเติมทรายหรือการเททราย (Beach Nourishment) แทนการใช้โครงสร้างแข็ง เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศชายหาดอย่างยั่งยืน
11. **การกำหนดระยะถอยร่นชายหาดทั่วประเทศ** ประเทศไทยควรกำหนด “ระยะถอยร่นชายหาด” ที่มีความชัดเจนและเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ โดยบัญญัติ

ไว้ในพระราชบัญญัติการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 และเชื่อมโยงกลไกการบังคับใช้ผ่านกฎหมายผังเมืองและกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเปิดพื้นที่ให้ชายหาดสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสมดุลพลวัตของธรรมชาติได้อย่างเหมาะสม ป้องกันการตั้งถิ่นฐานและกิจกรรมของมนุษย์ที่รุกล้ำเข้าไปใกล้ชายหาดเกินสมควร และลดความเสี่ยงจากการกัดเซาะชายฝั่งและภัยพิบัติในอนาคตอย่างยั่งยืน

8.3 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อความเป็นธรรมทางทะเลและมหาสมุทร

1. **ยุติโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่กระทบทะเลและชุมชนชายฝั่ง โดยเร่งยุติการผลักดันโครงการแลนด์บริจด์ภายใต้การออกกฎหมายพิเศษในร่างกฎหมาย SEC** และการขยายอำนาจตามกฎหมายที่เกินขอบเขตในพื้นที่อื่น พร้อมเร่งทบทวนกฎหมายดังกล่าวอย่างรอบด้าน เพื่อประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพทางทะเล และสิทธิของชุมชนชายฝั่งที่ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่
2. **ควบคุมการจับสัตว์น้ำวัยอ่อนหรือสัตว์น้ำเศรษฐกิจขนาดเล็กอย่างมีประสิทธิภาพ** ผ่านการกำหนดอัตราการจับสัตว์น้ำเศรษฐกิจวัยอ่อนโดยบังเอิญ ควบคู่กับการกำหนดชนิดและขนาดสัตว์น้ำ โดยเริ่มจากสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่สำคัญ เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำและสร้างความยั่งยืนให้กับระบบนิเวศทางทะเลผ่านพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. ๒๕๕๘ พ.ศ. ๒๕๖๘ (ฉบับแก้ไข)
3. **ทบทวนและปรับปรุงโครงสร้างคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดให้เป็นธรรมและ มีส่วนร่วม** เพื่อปรับกลไกการสรรหาผู้ทรงคุณวุฒิ ให้เปิดพื้นที่แก่ผู้มีส่วนได้เสียอย่างแท้จริง และตัดองค์ประกอบนายอำเภอออกจากคณะกรรมการและกำหนดให้มีการประชุมอย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง และเพิ่มอำนาจของคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเล อย่างน้อยต้องครอบคลุมพื้นที่ 12 ไมล์ทะเลนับจากแนวชายฝั่ง
4. **สนับสนุนเศรษฐกิจฐานทรัพยากรของชุมชนประมงพื้นบ้านเหนือจากการทำประมง** โดยการจัดสรรงบประมาณอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างรายได้ทางเลือกนอกเหนือจากการทำประมง ร่วมพัฒนาทักษะ และทำงานร่วมกับชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประมงพื้นบ้าน รวมทั้งออกมาตรการรับรองมาตรฐานสัตว์น้ำทะเลปลอดภัยและยั่งยืนของชาวประมงพื้นบ้านอย่างจริงจังในทุกพื้นที่

5. **ให้สัตยาบัน ในสนธิสัญญาทะเลหลวงเพื่อจัดตั้งพื้นที่คุ้มครองทางในพื้นที่ทะเลหลวง** พร้อมสนับสนุนนักวิทยาศาสตร์ทางทะเลของไทยให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยในพื้นที่ทะเลหลวง และควบคุมการใช้ประโยชน์ทางทะเลที่ไม่เพิ่มความเสี่ยงต่อวิกฤตสภาพภูมิอากาศ

ข้อเสนอนโยบายยกระดับสิทธิชุมชนและความเป็นธรรมเชิงโครงสร้างระดับกฎหมายสูงสุดของประเทศ

1. **ยกระดับสิทธิของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ชนเผ่าพื้นเมือง และกลุ่มชาติพันธุ์ให้เป็นหลักการในระดับกฎหมายสูงสุดของประเทศ** ให้มีสิทธิในการกำหนดเจตจำนงและบริหารจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง โดยยึดหลักว่าชุมชนเป็นเจ้าของสิทธิ ในการจัดการทรัพยากร ไม่ใช่เพียงผู้ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ พร้อมผลักดันให้การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการพัฒนาและการใช้ทรัพยากรต้องอยู่บนพื้นฐานของความยินยอมโดยเสรี ล่วงหน้า และอยู่บนพื้นฐานข้อมูลครบถ้วน (Free, Prior and Informed Consent: FPIC) รวมถึงการรับรองสิทธิของบุคคลและชุมชนในการได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมและความมั่งคั่งทางธรรมชาติ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

8.4 โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ-ธุรกิจ กับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อภาครัฐและธุรกิจ เพื่อดำเนินธุรกิจที่เคารพสิทธิมนุษยชนและสิทธิเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม

1. **ยกระดับระบบการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม การจัดทำ SEA/EIA/EHIA ให้ได้มาตรฐานสากลและเป็นอิสระ** ผ่านการปรับโครงสร้างการจัดทำรายงาน ประเมินผลกระทบจากการว่าจ้างบริษัทเอกชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ไปสู่การใช้ หน่วยงานหรือบุคคลที่สามที่มีความน่าเชื่อถือ เป็นอิสระ และปราศจาก ผลประโยชน์ทับซ้อน พร้อมทั้งเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในกระบวนการ ประเมินผลกระทบอย่างมีความหมาย มากยิ่งขึ้น
2. **ยุติการใช้กฎหมายพัฒนาเขตเศรษฐกิจที่ละเมิดสิทธิชุมชน และสิ่งแวดล้อม** ผ่านการเปิดเผยข้อมูลการประเมินผลกระทบทางกฎหมายของเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ให้ประชาชนร่วมตรวจสอบ ควบคู่กับการเร่งฟื้นฟู เยียวยาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และระบบนิเวศจากโครงการพัฒนาและอุตสาหกรรมที่ผ่านมาอย่างเป็นธรรม รวมถึงการระงับโครงการพัฒนา อุตสาหกรรม และโครงสร้างพื้นฐานพลังงานฟอสซิล ทั้งหมด ในพื้นที่เพื่อสนับสนุนการเปลี่ยนผ่านพลังงานที่เป็นธรรมให้ประชาชนในภาคตะวันออก

3. **ผลักดันกฎหมายว่าด้วยการดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสิทธิมนุษยชน** โดยสนับสนุนการตรา่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบ พ.ศ. ... เพื่อสร้างกรอบกฎหมายบังคับให้ภาคธุรกิจปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนและสิทธิ ด้านสิ่งแวดล้อม พร้อมยึดหลักการตรวจสอบความรับผิดชอบที่รอบด้าน (Human Rights Due Diligence: HRDD) ตามแนวทาง UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP)
4. **ผลักดันกลไกในการคุ้มครองนักปกป้องสิทธิด้านสิ่งแวดล้อม** ผ่านการผลักดัน กลไกทางกฎหมายเช่น การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม และการออกกฎหมายป้องกันการฟ้องปิดปาก (Anti-SLAPP) เพื่อสร้างหลักประกันความปลอดภัยและเสรีภาพในการแสดงออก เพื่อปกป้องผลประโยชน์สาธารณะของภาคประชาชน

8.5 ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการเปลี่ยนผ่านพลังงานที่เป็นธรรมและประชาธิปไตยทางพลังงาน

1. **ปรับปรุงและทบทวนกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาการผลิตไฟฟ้า (PDP) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมและเป็นธรรม** ผ่านการจัดทำแผน PDP ฉบับใหม่ที่เปิดให้ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีบทบาทอย่างแท้จริง ในการเป็นคณะกรรมการร่างแผน พร้อมยุติการซื้อไฟฟ้าจากต่างประเทศรวมถึงโครงการโรงไฟฟ้าก๊าซภายใต้แผน PDP ฉบับเดิม และสนับสนุนการสร้างระบบพลังงานทางเลือกที่เป็นธรรมต่อประชาชน
2. **สนับสนุนมาตรการ Net Metering** ในฐานะนโยบายที่รับรองสิทธิของประชาชนในการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานหมุนเวียนที่สะอาดและเป็นธรรมในระดับครัวเรือน และสามารถจำหน่ายไฟฟ้าส่วนเกินเข้าสู่ระบบสายส่งได้โดยไม่จำกัดปริมาณ โดยมุ่งสร้างกลไก การซื้อขายไฟฟ้าระหว่างรัฐและประชาชนที่เป็นธรรม โปร่งใส และไม่ผูกขาดโควตา การเข้าถึงระบบไฟฟ้า
3. **ยุติการขยายอายุโรงไฟฟ้าฟอสซิลและเร่งเปลี่ยนผ่านโครงสร้างพื้นฐานด้านพลังงาน** ผ่านการยกเลิกมติ กพช. ครั้งที่ 2/2568 ที่ขยายอายุโรงไฟฟ้าถ่านหินแม่เมาะและโรงไฟฟ้าก๊าซน้ำพอง เพื่อป้องกันการพึ่งพาเชื้อเพลิงฟอสซิลในระยะยาว และหันไปสนับสนุนการปรับเปลี่ยนเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับพลังงานหมุนเวียนที่สะอาด เป็นธรรม และยั่งยืน
4. **จัดทำนโยบายพลังงานให้สอดคล้องกับความตกลงปารีสและเป้าหมาย 1.5°C** โดยกำหนดเป้าหมายการลดและการปลดระวางการใช้พลังงานฟอสซิลอย่างเป็นขั้นตอนควบคู่กับการคุ้มครองสิทธิแรงงานในภาคพลังงาน และกระจายผลประโยชน์จากการเปลี่ยนผ่านพลังงานอย่างเป็นธรรมต่อประชาชนทุกกลุ่ม

5. **ปรับปรุงและแก้ไขกฎหมายระเบียบการจัดหาไฟฟ้าเพื่อความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม** ผ่านการทบทวน พ.ร.บ. การประกอบกิจการพลังงาน พ.ศ. 2550 และระเบียบของคณะกรรมการกำกับกิจการพลังงาน (กกพ.) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาและรับซื้อไฟฟ้า รวมถึงการทำสัญญาในรูปแบบ Direct PPA เพื่อให้กระบวนการตัดสินใจมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างมีความหมาย
6. **ยกระดับมาตรฐานการควบคุมมลพิษจากโรงไฟฟ้าเพื่อคุ้มครองสุขภาพประชาชน** ผ่านการแก้ไขประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่องกำหนดมาตรฐานควบคุมการปล่อยทิ้งอากาศเสียจากโรงไฟฟ้า พ.ศ. 2566 โดยกำหนดค่าการปล่อย ไนโตรเจนออกไซด์ (NO_X) ไม่เกินค่ามาตราฐาน 50 ppm ตามมาตรฐานสากลที่ยอมรับทั่วไป ของสหภาพยุโรบ (EU) หรือองค์การอนามัยโลก (WHO) เพื่อป้องกันผลกระทบ ต่อสุขภาพของประชาชน

ข้อเสนอเชิงนโยบายในระดับกฎหมายสูงสุดของประเทศ

1. **ยุติกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี** ที่ผูกการพัฒนาประเทศไว้กับโครงสร้างอำนาจแบบรวมศูนย์ และเปิดกระบวนการจัดทำกติกาสูงสุดของประเทศที่มีความชอบธรรมจากประชาชน โดยมุ่งกำหนดหลักการคุ้มครองสิทธิชุมชน สิทธิในการเข้าถึงสิ่งแวดล้อมที่ดีและปลอดภัย รวมถึงการคุ้มครองสิทธิในความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศ เพื่อให้การพัฒนาและการกำหนดนโยบายของประเทศตั้งอยู่บนฐานความเป็นธรรม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการมีส่วนร่วมของประชาชน
2. **ยกระดับสิทธิในการพัฒนาให้เป็นหลักการกำกับการกำหนดแผนและนโยบายของประเทศ โดยกำหนดให้มีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Environmental Assessment: SEA)** เป็นกระบวนการมาตรฐานก่อนการกำหนดแผน นโยบาย หรือโครงการพัฒนาที่อาจมีผลกระทบในวงกว้าง เพื่อให้การพัฒนา เป็นไปอย่างรอบคอบ โปร่งใส เปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วม และสอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของพื้นที่อย่างแท้จริง
3. กำหนดหลักการคุ้มครองสิทธิของบุคคลในระดับกฎหมายสูงสุดของประเทศ โดยให้คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลตามหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อให้ครอบคลุมสิทธิในการเข้าถึง บริการพื้นฐาน เช่น สาธารณสุข ตลอดจนสิทธิในการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมายต่อโครงการ พัฒนาของรัฐและเอกชน

8.6 มลพิษจากอุตสาหกรรม ปัญหามลพิษพลาสติก ฝุ่นพิษ PM2.5 และมลพิษข้ามพรมแดน

ข้อเสนอเชิงนโยบายการจัดการขยะมลพิษพลาสติกและสารเคมีอันตราย

1. **ผลักดันเป้าหมายลดการผลิตพลาสติกตั้งแต่ต้นทางในระดับโลกและระดับประเทศ** ผ่านการสนับสนุนการกำหนดเป้าหมายลดการผลิตพลาสติกระดับโลก (Global Production Reduction Targets) ควบคู่กับการออกกฎหมายควบคุมการผลิต การแบนพลาสติกที่เป็นปัญหาไม่จำเป็น รวมถึงควบคุมการนำเข้าพลาสติกอย่างเข้มงวด โดยกำหนดนโยบายลดการผลิตพลาสติกใหม่ โดยเฉพาะพลาสติกประเภทใช้ครั้งเดียว ถือเป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการลดมลพิษพลาสติกในระยะยาว
2. **จัดทำกฎหมายบรรจุภัณฑ์อย่างยั่งยืนบนหลักความรับผิดชอบของผู้ผลิต (EPR)** โดยผลักดัน (ร่าง) พระราชบัญญัติการจัดการบรรจุภัณฑ์อย่างยั่งยืน พ.ศ. .... ให้ใช้หลักการการขยายความรับผิดชอบของผู้ผลิต (Extended Producer Responsibility: EPR) อย่างเข้มงวด โดยเน้น “การแก้ปัญหาตั้งแต่ต้นทาง” ให้ผู้ผลิตรับผิดชอบตั้งแต่ต้นทางผ่านการออกแบบและการผลิตบรรจุภัณฑ์ที่ตั้งเป้าการลดการใช้พลาสติก หลีกเลี่ยงการแก้ปัญหาที่ผิดทาง (false solution) เช่น การรีไซเคิล พร้อมกำหนดให้ผู้ผลิตหรือเจ้าของแบรนด์รับผิดชอบต่อการฟื้นฟูเยียวยาผลกระทบต่อระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม สังคม ชุมชนโดยรอบ โดยมีระบบการติดตามตรวจสอบและรายงาน (Monitoring, Reporting, Verification: MRV) ที่โปร่งใสและตรงตามมาตรฐานสากล
3. **กำหนดเป้าหมายการใช้ซ้ำขั้นต่ำและเร่งขยายระบบบรรจุภัณฑ์ใช้ซ้ำ** ผ่านการกำหนดเป้าหมายการใช้ซ้ำขั้นต่ำ (Mandatory Reuse Targets) และสัดส่วนขั้นต่ำของการใช้บรรจุภัณฑ์ที่ใช้ซ้ำได้หรือวัสดุทางเลือก สำหรับอุตสาหกรรมบางประเภทที่สร้างขยะสูง เช่น ธุรกิจฟู้ดเดลิเวอรี่ ร้านสะดวกซื้อ และเครื่องดื่ม โดยกำหนดเป้าหมายการใช้ บรรจุภัณฑ์ใช้ซ้ำอย่างมีกรอบเวลา (Timebound) ที่ชัดเจน ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการมี “วัสดุทางเลือก” ให้ลูกค้าอย่างชัดเจน เช่น เลือกใช้ภาชนะที่นำกลับมาใช้ซ้ำได้ พร้อมสนับสนุนมาตรการจูงใจ เช่น การลดหย่อนภาษี เพื่อเร่งให้เกิดการเปลี่ยนผ่าน อย่างเป็นรูปธรรม
4. **สนับสนุนการเปลี่ยนผ่านที่เป็นธรรมตลอดวงจรชีวิตของพลาสติก**โดยนำแนวคิด (Lifecycle Approach) มาใช้ในมาตรการทางกฎหมายและนโยบาย (legal and regulatory measures) โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อแรงงาน ผู้หญิง และกลุ่มผู้มีอัตลักษณ์ทับซ้อนที่ได้รับผล

กระทบจากการลดการผลิตและการบริโภคพลาสติก เพื่อบรรเทาผลกระทบเชิงลบ ลดความเหลื่อมล้ำและความยากจน

5. **รับรองการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญของผู้ได้รับผลกระทบตลอดวงจรชีวิตของ พลาสติก ผ่านการเปิดพื้นที่**ให้แรงงานทั้งนอกและในระบบ คนงานในอุตสาหกรรมพลาสติก ซาเล้ง ชาวประมงพื้นบ้าน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตลอดจนชุมชนท้องถิ่น ชนพื้นเมือง สตรี และเด็ก เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการจัดทำแผนปฏิบัติการ ระดับชาติ (National Action Plan)
6. **ควบคุมและยุติการใช้สารเคมีอันตรายในสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มอย่างเป็นระบบ**ผ่านการจัดทำหรือปรับปรุงกฎหมาย เพื่อห้ามและ/หรือควบคุมการใช้สารเคมีอันตรายในสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มอย่างเป็นระบบ โดยกำหนด “มาตรฐานกลางระดับประเทศ” สำหรับสารเคมีอันตรายที่มีความเสี่ยงสูงและมีการใช้แพร่หลายในอุตสาหกรรมสิ่งทอของไทย เช่น สารกลุ่ม PFAS, Phthalates และโลหะหนัก พร้อมยกระดับการตรวจสอบและกำกับดูแลสินค้านำเข้าอย่างเข้มงวดให้เป็นไปตามมาตรฐานด้านความปลอดภัยจากสารเคมี เพื่อป้องกันไม่ให้ประชาชนได้รับสินค้าคุณภาพต่ำหรือมีสารเคมีเกินมาตรฐาน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว
7. **ยกระดับกฎหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมให้ควบคุมสารพิษและสารเคมีอันตรายอย่างมีผลบังคับ** ผ่านแก้ไขพระราชบัญญัติมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) พ.ศ. 2511 ให้มีบทบัญญัติควบคุมสารพิษและสารเคมีอันตรายในสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม รวมถึงเป็นมาตรการบังคับ มิใช่ภาคสมัครใจ
8. **ป้องกันและควบคุมการฟอกเขียว (Greenwashing) อย่างเข้มงวด โดยผลักดันกฎหมายและมาตรการการป้องกันและปราบปรามการฟอกเขียว** (Anti-Greenwashing) อย่างเป็นระบบ กำหนดกลไกตรวจสอบเชิงรุกและบทลงโทษต่อธุรกิจ ที่ให้ข้อมูลเท็จหรือชวนเข้าใจผิดเกี่ยวกับสินค้าและบริการที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสิทธิทางด้านสุขภาพของประชาชน

ข้อเสนอเชิงนโยบายต่อปัญหามลพิษจากอุตสาหกรรม ฝุ่นพิษ PM2.5 และมลพิษข้ามพรมแดน

1. **ผลักดันกฎหมายการบริหารจัดการอากาศสะอาดบนฐานสิทธิของประชาชน** ผ่านการเร่งรัดกระบวนการออกกฎหมาย พ.ร.บ. บริหารจัดการอากาศสะอาด ที่ยืนอยู่บนหลักการสำคัญ คือ

สิทธิประชาชนผู้หายใจ สิทธิชุมชนในเขตปาที่ยังต้องพึ่งพาไฟพึ่งพาปา กลไกพร้อมจัดตั้งคณะกรรมการอากาศสะอาดที่เปิดให้ประชาชน และภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และจัดตั้งกองทุนอากาศสะอาด เพื่อสนับสนุนการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

2. **ยกระดับการเปิดเผยข้อมูลการปล่อยมลพิษเพื่อความโปร่งใสและการคุ้มครองสุขภาพ** โดยเร่งรัดกระบวนการออกกฎหมาย พ.ร.บ. ว่าด้วยการรายงานและเปิดเผยข้อมูลการปล่อยและเคลื่อนย้ายมลพิษ PRTR อย่างเร่งด่วน เพื่อสร้างกรอบมาตรฐานทางกฎหมายสนับสนุนการเปิดเผยข้อมูลของภาคธุรกิจ และเพิ่มความโปร่งใสในการตรวจสอบการปลดปล่อยมลพิษ พร้อมทั้งจัดตั้งระบบการเข้าถึงข้อมูลที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถคุ้มครองสุขภาพของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ
3. **กำหนดความรับผิดของอุตสาหกรรมเกษตรต่อมลพิษทางอากาศตลอดห่วงโซ่อุปทาน** ผ่านการผลักดันร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยภาระความรับผิดของอุตสาหกรรมเกษตรในกรณีเกี่ยวข้องกับการก่อมลพิษทางอากาศ เพื่อให้มีมาตรการบังคับใช้และเอาผิดกับผู้ประกอบการที่ละเมิดอย่างชัดเจน โดยกำหนดกลไกกำกับดูแลร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) เพื่อให้บทลงโทษมีความเหมาะสม
4. **ปรับปรุงแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาฝุ่นละอองให้เท่าทันสถานการณ์จริง** ด้วยการทบทวนและเร่งปรับปรุงแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนวาระแห่งชาติ การแก้ไขปัญหามลพิษด้านฝุ่นละอองให้เท่าทันต่อ สถานการณ์ จากการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงและเพียงพอของประชาชน
5. **สร้างระบบตรวจสอบย้อนกลับด้านมลพิษที่โปร่งใสตลอดห่วงโซ่อุปทาน** โดยกำหนดให้มีระบบตรวจสอบย้อนกลับที่เข้มงวดและโปร่งใสสำหรับอุตสาหกรรมเกษตร และเนื้อสัตว์ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ พร้อมเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ และอำนวยความสะดวกให้ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงข้อมูลการตรวจสอบย้อนกลับได้ผ่านช่องทางออนไลน์
6. **ลดพื้นที่การผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่ก่อมลพิษและขับเคลื่อนเกษตรกรรมที่ยั่งยืน**ผ่านการลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เชิงอุตสาหกรรมทั้งภายในและภายนอกประเทศ ควบคู่กับการผลักดัน**ยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ระดับภูมิภาคภายใต้กรอบการพัฒนาที่ยั่งยืนและเกษตรกรรมยั่งยืน** โดยเพิ่มทางเลือกให้กับเกษตรกรและสนับสนุนตลาดรองรับผลผลิตอย่างกว้างขวาง

9 ข้อเสนอเชิงนโยบาย โดยเครือข่ายอากาศสะอาดประเทศไทย

แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 มาตรการหรือนโยบายที่ทำระหว่างรอกฎหมายอากาศสะอาดออก ระยะที่ 2 มาตรการที่ต้องมีในกฎหมายอากาศสะอาด และระยะที่ 3 มาตรการหลังกฎหมายอากาศสะอาดมีผลบังคับใช้แล้ว

ระยะที่ 1 มาตรการหรือนโยบายที่ทำระหว่างรอกฎหมายอากาศสะอาดออก

รัฐบาลใหม่สามารถใช้อำนาจบริหารเพื่อรื้อระบบการทำงานเดิมได้ทันที โดยจัดตั้งศูนย์กลางเพื่อการจัดการปัญหามลพิษทางอากาศ ที่รวบรวมข้อมูลจากทุกหน่วยงาน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ เพื่อให้มีข้อมูลชุดเดียวในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา ต้องใช้เทคโนโลยีที่มีเพื่อติดตามพื้นที่การเผาและการตรวจจับความร้อนอย่างเป็นระบบ รวมทั้งเปิดเผยข้อมูลแหล่งกำเนิดมลพิษให้ประชาชนเข้าถึงและตรวจสอบได้ทันที (Real-time)

ด้านการบริหารจัดการงบประมาณเพื่อแก้ปัญหา ต้องมีการจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอและเหมาะสมต่อการจัดการปัญหาระดับพื้นที่ และต้องสอดคล้องกับฤดูฝุ่นและรอบการเก็บเกี่ยว เพื่อให้ท้องถิ่นและเกษตรกรสามารถจัดการเชื้อเพลิงและรับมือกับปัญหาก่อนเกิดปัญหาไฟป่า รวมไปถึงการใช้นโยบายการต่างประเทศเชิงรุกและการห้ามนำเข้าสินค้าเกษตรจากการเผาที่มีระบบตรวจสอบย้อนกลับตลอดห่วงโซ่อุปทานได้อย่างแท้จริง

ระยะที่ 2 มาตรการที่ต้องมีในกฎหมายอากาศสะอาด

รัฐบาลใหม่ ต้องช่วยผลักดันให้ประเทศไทยมีกฎหมายอากาศสะอาด โดยกฎหมายต้องมีสาระสำคัญ ดังนี้

(1) การปฏิรูปโครงสร้างการบริหารจัดการ ทลายไซโล และกระจายอำนาจอย่างมีส่วนร่วม

ปัญหาเรื้อรังของการจัดการมลพิษทางอากาศของประเทศไทย คือ การทำงานแบบแยกส่วน ขาดเอกภาพ และสั่งการจากบนลงล่าง เพื่อแก้ไขปัญหานี้ รัฐบาลชุดใหม่ต้องผลักดันให้กฎหมายมีการปฏิรูปโครงสร้างการบริหารจัดการให้เกิดการบูรณาการอย่างแท้จริง ควรมีคณะกรรมการที่รับผิดชอบใน “ระดับนโยบาย” ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางสั่งการ เพื่อกำหนดทิศทางและบูรณาการข้ามกระทรวงไม่ให้เกิดภาวะต่างคนต่างทำ มีคณะกรรมการ “ระดับกำกับดูแล” ทำหน้าที่ติดตามหน่วยงานรัฐให้ปฏิบัติตามแผน มีคณะกรรมการเฉพาะด้านทั้ง “ด้านวิชาการ” เพื่อนำองค์ความรู้ทางวิชาการและวิทยาศาสตร์มาใช้กำหนดมาตรการและเครื่องมือต่าง ๆ ให้มีมาตรฐาน และคณะกรรมการ “เครื่องมือและมาตรการทางเศรษฐศาสตร์” เพื่อออกแบบกลไกการใช้มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ให้มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม นอกจากนี้ ต้องมีองค์กรสำนักงาน ที่รับผิดชอบการจัดการปัญหาโดยตรง และกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเพื่อจัดการปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม โดยให้บทบาท "นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด" ซึ่งมาจากการเลือกตั้งและยึดโยงกับประชาชนเป็น

ประธานกรรมการการขับเคลื่อนระดับจังหวัด เพื่อให้สามารถใช้งบประมาณท้องถิ่นแก้ปัญหาได้ทันท่วงทีและต่อเนื่อง โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดทำหน้าที่กำกับดูแลในภาพรวม

(2) ปรับเปลี่ยนมุมมองการจัดการ ให้อยู่บนฐานของ “สิทธิในอากาศสะอาด”

กฎหมายต้องเปลี่ยนมุมมองจากการแก้ปัญหาที่มุ่งไปที่มลพิษทางอากาศจากแหล่งกำเนิดมลพิษ ไปเป็นการจัดการเพื่ออากาศสะอาดในฐานะที่สิทธิในอากาศสะอาดเป็นสิทธิมนุษยชน ที่มุ่งหมายว่าประชาชนมีสิทธิในอากาศสะอาดที่ปลอดภัยต่อสุขภาพซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับสิทธิในการมีชีวิต ควบคู่ไปกับสิทธิเชิงกระบวนการที่รับประกันว่าประชาชนมี "สิทธิที่จะรู้" ข้อมูลมลพิษ "สิทธิมีส่วนร่วม" ในการตัดสินใจ และ "สิทธิเข้าถึงความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม" เพื่อการฟ้องร้องเยียวยา

(3) ให้ความสำคัญกับกลุ่มเปราะบางที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษทางอากาศมากกว่าคนทั่วไป

กฎหมายต้องออกแบบเพื่อเอื้อต่อกลุ่มเปราะบางเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะเป็นเด็ก สตรีมีครรภ์ ผู้สูงอายุ รวมถึงคนที่ทำงานกลางแจ้ง เช่น ไรเดอร์ วินมอเตอร์ไซค์ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และกรรมกร ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องสัมผัสค่าฝุ่นเกินมาตรฐานสะสมอย่างต่อเนื่องและไม่มีทางเลือกในการหยุดงาน รัฐจึงต้องจัดมาตรการคุ้มครองเป็นพิเศษแก่กลุ่มเปราะบาง เช่น การสนับสนุนอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคล การตรวจสุขภาพเชิงรุก

(4) ต้องมีมาตรการจูงใจ (Carrot) ที่ควบคู่ไปกับมาตรการลงโทษ (Stick)

กฎหมายต้องไม่เน้นแต่บทลงโทษ เพราะไม่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างได้ ต้องออกแบบกฎหมายที่ผสมผสานเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ทั้งการบังคับและการจูงใจ ยึดหลัก "ผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย" อย่างเคร่งครัด ผ่านการเก็บภาษีและค่าธรรมเนียมอากาศสะอาดจากกิจกรรมที่ปล่อยมลพิษ กำหนดให้มีค่าเสียหายเชิงลงโทษในคดีแพ่งเพื่อป้องปรามผู้จงใจปล่อยมลพิษ และกำหนดความรับผิดของสถาบันการเงิน ให้ต้องตรวจสอบความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมก่อนปล่อยสินเชื่อ หากเพิกเฉยต้องร่วมรับผิดชอบความเสียหาย

กฎหมายต้องจัดตั้ง "กองทุนอากาศสะอาด" ที่มีฐานะเป็นนิติบุคคล เป็นอิสระจากระบบงบประมาณปกติ โดยแหล่งรายได้ของกองทุนมาจากการจัดเก็บค่าธรรมเนียมเพื่ออากาศสะอาดจากผู้ประกอบการอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษ ไม่ใช่มาจากภาษีของประชาชน และต้องเป็นกองทุนที่ตอบโจทย์การแก้ปัญหามลพิษทางอากาศโดยเฉพาะ ซึ่งแตกต่างจากกองทุนสิ่งแวดล้อมที่เป็นการจัดการแบบกระจายทรัพยากรไปในทุกด้านของสิ่งแวดล้อม

(5) การบริหารจัดการอากาศสะอาดโดยมีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพและทันสมัย

กฎหมายต้องมีเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพและทันสมัยที่แตกต่างจากเครื่องมือในปัจจุบัน เช่น กำหนดให้มีดัชนีคุณภาพอากาศเพื่อสุขภาพ (AQHI) และมาตรฐานคุณภาพอากาศสะอาดเพื่อสวัสดิภาพของสาธารณะระดับพื้นที่ จัดทำระบบฐานข้อมูลอากาศสะอาด ที่เปิดเผยข้อมูลแหล่งกำเนิดมลพิษให้ประชาชน

ตรวจสอบได้แบบ Real-time มีระบบเฝ้าระวังและแจ้งเตือนคุณภาพอากาศ รวมถึงผลกระทบต่อสุขภาพ ผู้ที่มีหน้าที่มีอำนาจประกาศจำแนกพื้นที่คุณภาพอากาศ และประกาศ "เขตเฝ้าระวัง" และ "เขตประสบมลพิษ" เพื่อสั่งการควบคุมได้ทันที มีกฎหมาย ป้องกันการฟ้องปิดปาก (Anti-SLAPP) เพื่อคุ้มครองประชาชนที่แจ้งเบาะแสหรือร้องเรียนเรื่องมลพิษทางอากาศโดยสุจริต ไม่ให้ถูกกลุ่มทุนฟ้องร้องดำเนินคดีกลั่นแกล้ง

สำหรับการจัดการมลพิษทางอากาศในภาคการเกษตร ควรต้องมองปัญหาให้ครบทั้งห่วงโซ่อุปทาน มีระบบห้ามโรงงานรับซื้อผลผลิตจากการเผา และต้องมีระบบตรวจสอบย้อนกลับได้จริง สำคัญที่สุด คือ เราต้องออกแบบนโยบายและกฎหมายที่ไม่ใช่เป็นเพียงการ "ฟอกเขียว" โดยต้องไม่ตัดทอนกลไกบังคับใช้เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มทุน

ระยะที่ 3 มาตรการหลังกฎหมายอากาศสะอาดมีผลบังคับใช้แล้ว

รัฐบาลต้องเร่งตรากฎหมายลำดับรองภายในกรอบเวลาที่กฎหมายแม่บทกำหนด เพื่อให้มาตรการหลักในกฎหมายแม่บทมีผลปฏิบัติได้จริง โดยเฉพาะการจัดเก็บภาษีและค่าธรรมเนียมจากผู้ก่อมลพิษ การบริหารกองทุนอากาศสะอาด การกำหนดรายละเอียดของดัชนี มาตรฐาน เครื่องมือ และมาตรการต่าง ๆ เร่งการจัดตั้งองค์กรที่มีหน้าที่ตามกฎหมาย เพื่อให้มีความคล่องตัวและสามารถแก้ปัญหาอย่างเร่งด่วนได้ รวมทั้งเร่งสรรหาและแต่งตั้งคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ตามที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้การขับเคลื่อนกฎหมายไม่ถูกล็อคหรือติดขัด

10 ข้อเสนอนโยบายความเป็นธรรมสภาพภูมิอากาศ และสิทธิของธรรมชาติ[12]

Thai Climate Justice for All สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา

คำประกาศถึงสหประชาชาติและประชาคมโลก

พวกเราคือเสียงจากชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น เกษตรกรรายย่อย ผู้หญิง ผู้สูงวัย คนรุ่นใหม่ NGOs นักวิชาการ และอีกมากมายจากประเทศไทยได้มารวมตัวกันในที่นี้ เพื่อจะประกาศเจตนารมณ์ในเวที COP28 กู้วิกฤติโลกเดือดที่ภาคประชาชนจัดขึ้น

พวกเราสรุปบทเรียนว่า ปัญหาภาวะโลกเดือด หาใช่ปัญหาใหม่ แต่คือ ผลพวงของความล้มเหลวการพัฒนาของโลกและสังคมไทยในระบบทุนนิยมเสรี ที่ทำลายนิเวศ เปลี่ยนธรรมชาติเป็นสินค้าเพื่อความมั่งคั่ง แย่งชิงทรัพยากรจากชุมชนและสังคม เกิดความเสื่อมโทรมทางนิเวศ การแตกสลายของสังคม ความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมทั้งทางนิเวศและสังคม

และแล้ววันนี้โลกได้ประจักษ์ชัดว่า การพัฒนาทุนนิยมเสรีกำลังพาประชาชนทั้งโลกไปสู่หายนะ เพียงเวลา 200 กว่าปีนับจากปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปที่ขับเคลื่อนด้วยพลังงานฟอสซิล โลกต้องเผชิญภูมิอากาศโลกที่ร้อนที่สุดในช่วง 125,000 ปี จากปริมาณคาร์บอนสูงที่สุดในรอบ 2,000,000 ปี ซึ่งส่วนมากปล่อยจากประเทศกลุ่มทุนศูนย์กลางทุนนิยมเพื่อความมั่งคั่ง แต่ประชาชนค่อนโลก โดยเฉพาะคนยากจนกว่า 3,000 ล้านคนที่มีวิถี “คาร์บอนต่ำ” กลับได้รับผลกระทบรุนแรง สะท้อนความไม่เป็นธรรมสภาพภูมิอากาศที่มีตลอดมา

คณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (IPCC) ได้เตือนมาตั้งแต่ปี 1988 แล้วว่า การเผาผลาญพลังงานฟอสซิลเพื่อป้อนอุตสาหกรรม คือสาเหตุใหญ่ของภาวะโลกเดือด แม้ประชาคมโลกจะร่วมกำหนดอนุสัญญาว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ปี 1992 จัดประชุมประเทศภาคีอนุสัญญา (COP) เรื่อยมา แต่จนในวันนี้ก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศพุ่งสูงที่สุดตลอดยุคสมัยของมนุษย์ อุณหภูมิโลกได้สูงใกล้จะถึง 1.5 องศาฯ แล้ว แต่อุตสาหกรรมฟอสซิล อุตสาหกรรมเกษตรเคมี และอื่น ๆ ยังคงเติบโตปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากขึ้น ภายใต้วาทกรรมใหม่ เช่น NET ZERO, การชดเชยคาร์บอน คาร์บอนเครดิต ซึ่งถึงปัจจุบันนี้ก็พิสูจน์แล้วว่า ไม่ได้ช่วยลดคาร์บอน แต่เป็นผลประโยชน์ธุรกิจใหม่ และการฟอกเขียวครั้งใหญ่

IPCC เสนอว่า หากโลกต้องการรักษาอุณหภูมิไม่ให้เกินขีดจำกัด 1.5 องศาเซลเซียส การปล่อยก๊าซเรือนกระจกจะต้องลดลงจากปี 2019 ให้ได้อย่างน้อย 45% ภายในปี 2030 และ 60% ภายในปี 2035 มากไปกว่านั้นตามเป้าหมายความตกลงคุณหมิง-มอนทรีออลภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดว่า ต้องเร่งเปลี่ยนสังคมโลกให้สมดุลกับธรรมชาติภายในปี 2050

[12] คำประกาศจากเวที COP 28 ภาคประชาชน, พฤศจิกายน 2566

แต่โอกาสที่โลกจะเปลี่ยนยิ่งริบหรี่ทุกวัน เมื่อปีที่ผ่านมา รัฐบาลทั่วโลกยังใช้เงินถึง 7 ล้านล้านเหรียญสหรัฐฯ อุดหนุนอุตสาหกรรมฟอสซิล แม้พลังงานหมุนเวียนจะเติบโตขึ้นก็ตาม และสามารถแทนที่พลังงานฟอสซิลได้ แต่อุตสาหกรรมพลังงานผูกขาดของโลกก็ยังไม่คงแสวงประโยชน์จากฟอสซิล

น่าเสียดายที่เวที COP ทุกครั้งที่ผ่านมารวมถึง COP 28 ที่สหประชาชาติจะจัดในสิ้นปีนี้ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่กลับปล่อยให้กลุ่มธุรกิจพลังงานมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย

ดังนั้น โลกต้องเร่งเปลี่ยนผ่านจากทุนนิยมฟอสซิลไปสู่ยุคหลังทุนนิยมที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ สร้างประชาธิปไตยในการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง

สหประชาชาติจำเป็นต้องยึดหลักความเป็นธรรมในสภาพภูมิอากาศ ความยั่งยืนของนิเวศและสังคมเป็นแกนกลาง สร้างเวทีที่มีธรรมาภาล ให้ประชาชนทั่วโลกมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง ข้อตกลงของโลกและได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังในการกู้วิกฤติโลกเดือดเพื่อเปลี่ยนผ่านสู่สังคมหลังทุนนิยมที่เกื้อกูลกับธรรมชาติให้ทันก่อนหายนะ

คำประกาศต่อรัฐไทย

แม้ประเทศไทยจะปล่อยก๊าซเรือนกระจกไม่ถึงร้อยละ 1 ของโลก แต่ก็สูงเป็นอันดับ 20 ของโลก ประเทศไทยสามารถช่วยโลกลดวิกฤติโลกเดือดได้มากกว่านี้ ในอีกด้านหนึ่ง ประเทศไทยเสี่ยงต่อผลกระทบภาวะโลกเดือดเป็นอันดับ 17 ของโลก แต่นโยบายของรัฐกลับไม่ได้สมดุลกับปัญหา รัฐเน้นหนักนโยบายลดก๊าซเรือนกระจก ด้วยการสร้างแรงจูงใจแก่ภาคเอกชนเป็นหลัก ละเลยนโยบายการสร้างภูมิคุ้มกัน ปรับตัวของประชาชนโดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ในด้านลดก๊าซเรือนกระจก รัฐมีนโยบายสวนทางกับสถานการณ์โลกเดือด เช่น กำหนดเป้าหมายลดคาร์บอนที่ขาดความจริงจัง ทั้งการบรรลุคาร์บอนเป็นกลางปี 2050 และก๊าซเรือนกระจกเป็นศูนย์สุทธิปี 2065 ซึ่งล่าช้าไปมากเมื่อเทียบกับศักยภาพที่ประเทศไทยทำได้ หรือในระยะสั้นที่จะลดก๊าซเรือนกระจกให้ได้ 40% ในปี 2030 ก็เป็นลดจากการคาดการณ์อนาคตที่ประเมินการปล่อยก๊าซสูงเกินจริง จึงไม่ได้ลดการปล่อยคาร์บอนอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่ง Carbon Tracker ประเมินว่า หากทั่วโลกยึดตามเป้าหมายที่ประเทศไทยเสนอโลกคงอุณหภูมิสูงถึง 4 องศาฯ

แทนที่จะรัฐบาลจะเร่งเปลี่ยนผ่านจากพลังงานฟอสซิล ซึ่งปล่อยคาร์บอนถึงกว่า 60 %ของทุกภาคส่วน มาสู่พลังงานหมุนเวียนโดยการจัดการของประชาชน แต่แผนพลังงานแห่งชาติ แผนกำลังผลิตไฟฟ้าของประเทศยังคงยึดพลังงานฟอสซิล ทั้งที่จริงรัฐสามารถเปลี่ยนผ่านสู่พลังงานหมุนเวียนภายในปี 2040 อันจะทำให้ประเทศบรรลุเป้าหมายก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ได้ในเวลาเดียวกัน

เมื่อภาคพลังงานและอุตสาหกรรมไม่ลดปล่อยคาร์บอนอย่างจริงจัง รัฐจึงหาทางออกด้วยการเพิ่มพื้นที่ป่าธรรมชาติ 11 ล้านไร่ ป่าเศรษฐกิจ 16 ล้านไร่ เพิ่มการดูดซับคาร์บอนจาก 90 ล้านตันไปเป็น 120 ล้านตัน ในปี 2037 ออกกฎระเบียบเอื้ออำนวยให้ภาคธุรกิจมาลงทุน อันจะเป็นการเปลี่ยนป่าเขตร้อนชื้นที่อุดมด้วยความหลากหลายชีวภาพให้เป็นป่าคาร์บอนเชิงเดี่ยว เปลี่ยนพื้นที่เกษตรให้กลายเป็นฟาร์มคาร์บอน เพื่อขายคาร์บอนเครดิตให้กลุ่มทุนไปชดเชยการปล่อยคาร์บอน ใช้อ้างความเป็น Net Zero ในการค้าระหว่างประเทศ

คาร์บอนเครดิตกลายเป็นเครื่องมือส่งเสริมการลงทุน และเป็นการฟอกเขียวครั้งใหญ่ที่ทำลายหลักการผู้ก่อมลพิษต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ทำลายนิเวศ ละเมิดสิทธิชุมชนต่อฐานทรัพยากร แม้จะมีตัวอย่างทั่วโลกที่จะสะท้อนความล้มเหลวของคาร์บอนเครดิต แต่รัฐไทยก็ไม่นำพาต่อคำเตือนเหล่านี้ ยังเดินหน้าเอาพื้นที่ป่าและประชาชนมาแลกกับคาร์บอนเครดิตต่อไป

ประชาชนได้ทักท้วงนโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่สร้างปัญหาตลอดมา แต่รัฐไม่รับฟังและให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นเป้าหมายลดก๊าซเรือนกระจก (NDC) ที่เสนอต่อสหประชาชาติ นโยบายพลังงาน ป่าไม้ เกษตร อุตสาหกรรม และอื่น ๆ อีกทั้งเวทีที่รัฐจัดขึ้นส่วนมากเป็นเวทีประชาสัมพันธ์นโยบายรัฐและผลงานภาคธุรกิจ มากกว่าจะเปิดให้ประชาชนมาถกแถลงอย่างจริงจัง ข้อเสนอของรัฐไทยที่เสนอต่อเวที COP ทุกครั้งที่ผ่านมา รวมถึงเวที COP28 ในครั้งนี้ และนโยบายชาติที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้านต่าง ๆ จึงไม่ได้มาจากเสียงของประชาชน

<u>ข้อเสนอถึงเวทีประชุมสหประชาชาติ COP 28</u>

1.**ยืนยันหลักความเป็นธรรมทางสภาพภูมิอากาศให้ชัดเจนในหลักความรับผิดชอบที่แตกต่าง** ทั้งความเป็นธรรมระหว่างประเทศพัฒนากับประเทศกำลังพัฒนา ในการใช้ทรัพยากรระหว่างกลุ่มธุรกิจกับสาธารณะ ความเป็นธรรมของประชากร ความเป็นธรรมระหว่างเพศ ความเป็นธรรมระหว่างรุ่น ความเป็นธรรมต่อชนพื้นเมือง ชุมชนท้องถิ่น ผู้หญิง คนยากจน คนเปราะบาง และความเป็นธรรมต่อนิเวศ และคัดง้างกับการแปลงธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติกลายเป็นสินค้า

2.**เอาจริงกับคำมั่นสัญญาที่ประเทศพัฒนาแล้วจะรับผิดชอบต่อภาวะโลกเดือดที่ตนเองมีส่วนก่อเป็นหลัก** ด้วยการสนับสนุนงบประมาณแบบให้เปล่าโดยไม่หาประโยชน์ทางอ้อมจากคาร์บอนเครดิตหรือผลประโยชน์อื่นใดแก่ประเทศกำลังพัฒนา ประเทศที่เปราะบาง ตามจำนวนข้อตกลง 1 แสนล้านเหรียญฯ และจัดตั้งกองทุนคุ้มครองช่วยเหลือความสูญเสียและเสียหาย (Loss and Damage) ที่ประชาชนในประเทศกำลังพัฒนาและเสี่ยงต่อภัยพิบัติเข้าถึงได้โดยตรง ให้แล้วเสร็จภายในการประชุม COP 28

3. กำหนดนโยบายการเปลี่ยนผ่านการใช้ฟอสซิลสู่การใช้พลังงานหมุนเวียนอย่างชัดเจน ให้สอดคล้องกับข้อแนะนำของ IPCC ที่ต้องลดรักษาอุณหภูมิโลกไว้ไม่ให้เกิน 1.5 องศาฯ ภายในสิ้นทศวรรษ 2100 และส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และเป็นธรรมทางสังคมให้เป็นพลังงานหลักของโลก

4.**ทบทวนมาตรา 6 ข้อตกลงปารีส เรื่องตลาดคาร์บอน การชดเชยคาร์บอน ที่ประเทศพัฒนาแล้ว และกลุ่มทุนข้ามชาตินำไปใช้ฟอกเขียว** โดยให้ยึดหลักคำแนะนำของคณะผู้เชี่ยวชาญสหประชาชาติด้าน Net Zero ภาคเอกชน ที่ให้ภาคอุตสาหกรรมยังคงประโยชนจากพลังงานฟอสซิลและทำลายนิเวศ ต้องลดก๊าซเรือนกระจก และการทำลายนิเวศจากกิจกรรมของตนเสียก่อน ไม่สามารถเอานโยบายชดเชยคาร์บอน ตลาดคาร์บอน คาร์บอนเครดิต มาเบี่ยงเบนความรับผิดชอบในการลดก๊าซเรือนกระจกของตนเอง

5. การแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ผิดพลาด ทบทวนเทคโนโลยีที่สร้างผลกระทบทางนิเวศและสังคม เช่น การดักจับกักเก็บคาร์บอน วิศวภูมิศาสตร์ รวมไปถึงโครงการที่อ้างลดโลกร้อน เช่น โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ โครงการเขื่อนผลิตไฟฟ้า และอื่น ๆ ที่สร้างผลประทบนิเวศและสังคม

6.**สร้างธรรมภิบาลในการประชุมภาคี COP** สร้างธรรมาภิบาล ขจัดผลประโยชน์ทับซ้อน สร้างการมีส่วนร่วมภาคประชาสังคมอย่างมีนัยสำคัญ

<u>ข้อเสนอต่อรัฐบาลไทย และพรรคฝ่ายค้าน</u>

<u>นโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในภาพรวม</u>

1.**สร้างความสมุดลในนโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของรัฐ** โดยเพิ่มสัดส่วนการสนับสนุนนโยบายการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของประชาชน ชุมชน เกษตรกร คนจน ให้สมดุลกับนโยบายลดก๊าซเรือนกระจก

3.**ปรับเป้าหมายการลดก๊าซเรือนกระจกของประเทศ (NDC)** จากเดิมที่กำหนดเป้าหมายคาร์บอนเป็นกลางในปี 2050 และก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ในปี 2065 โดยปรับเป็นคาร์บอนเป็นกลางในปี 2030 และก๊าซเรือนกระจกสุทธิเป็นศูนย์ในปี 2040 โดยเริ่มลดในปี 2024 ทันที ไม่ต้องรอถึงปี 2030

4.**ทิศทางหลักของการลดก๊าซเรือนกระจก ควรมุ่งลดภาคที่ปล่อยคาร์บอนเป็นหลัก** ได้แก่ ภาคพลังงานฟอสซิล อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมเกษตรและอาหารขนาดใหญ่ โดยตรง สู่ Real ZERO (ไม่ใช่ NET ZERO) โดยไม่ใช้ระบบชดเชย (offset) คาร์บอนเครดิตมาเบี่ยงเบนความรับผิดชอบดังกล่าว ซึ่งจะเป็นการหล่อเลี้ยงให้กิจกรรมปล่อยก๊าซเรือนกระจกยังเติบโตต่อไปจนเกินกว่าที่โลกจะรับได้

5.นำข้อเสนอนโยบายโดยคณะผู้เชี่ยวชาญระดับสูงแห่งสหประชาชาติ ด้านข้อตกลง Net Zero ที่เกี่ยวกับภาคเอกชน 2020 มาเป็นฐานนโยบาย ได้แก่ ห้ามไม่ให้หน่วยงานรัฐและเอกชนอ้างบรรลุ Net Zero ในขณะที่ลงทุนโครงสร้างพื้นฐานพลังงานฟอสซิล ห้ามไม่ให้เอกชนซื้อคาร์บอนเครดิตมาชดเชยการลดปล่อยคาร์บอนในกิจกรรมการผลิตของตน เป็นต้น

6.**พัฒนาร่างพระราชบัญญัติการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศขึ้นใหม่โดยประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อสร้างระบบความรับผิดชอบแก่ภาคส่วนที่ปล่อยก๊าซเรือนกระจกให้ปรับลดก๊าซเรือนกระจกจากกิจกรรมทาง**

เศรษฐกิจของตนเอง ไม่ใช้ระบบตลาดคาร์บอนที่นำมาสู่การฟอกเขียวได้ กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมศักยภาพการจัดการของชุมชน ประชาชนลดก๊าซเรือนกระจก และสร้างภูมิคุ้มกันรับมือภาวะโลกเดือด

7.บรรจุการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ไว้ในการจัดทำรายงานประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมทุกประเภท รวมไปถึงการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ (SEA)

นโยบายทบทวนคาร์บอนเครดิต

8.**ยุตินโยบายและการดำเนินงาน มาตรการคาร์บอนเครดิตภาคป่าไม้และการเกษตร** ด้วยปัญหาความไม่ชัดเจนในระบบมาตรฐาน การไม่มีระบบป้องกันการฟอกเขียว ผลกระทบทางนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ การละเมิดสิทธิชุมชนต่อทรัพยากร ความมั่นคงอาหาร และอื่น ๆ และความไม่เป็นธรรมในการแบ่งปันผลประโยชน์ ดังที่ปรากฏในบันทึกข้อตกลงระหว่างภาคเอกชนกับชุมชน กรณีโครงการปลูกป่าชายเลนเพื่อคาร์บอนเครดิตในพื้นที่ภาคใต้หลายจังหวัด

9.ทบทวนโครงสร้างและแนวทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ หมุนเวียน และสีเขียว (BCG โมเดล) ที่เอื้อผลประโยชน์ทับซ้อนและฟอกเขียวภาคทุนที่จะเอาป่าของประเทศมาอ้างคาร์บอนเครดิต

10.**กำหนดเพดานการปล่อยก๊าซเรือนกระจก** โดยเฉพาะภาคส่วนสำคัญคือ พลังงานฟอสซิล อุตสาหกรรม อุตสาหกรรมเกษตรและอาหาร เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการคุมอุณหภูมิโลกไม่เกิน 1.5 องศาฯ

11.**ใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์และการคลัง โดยเฉพาะหลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย เช่น การเก็บภาษีคาร์บอน (Carbon tax)** สำหรับผู้ปล่อยแกสเรือนกระจกและผู้ก่อมลพิษอื่นๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องต้องปรับตัว ไปใช้เทคโนโลยีที่สะอาด ในขณะเดียวกันต้องนำภาษีที่เก็บได้นำไปใช้สำหรับการปรับตัวของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

นโยบายจัดการป่าและเกษตร

12. **ทบทวนกฎหมาย กลไกนโยบายการจัดการป่าทั้งหมดให้กระจายอำนาจ และรับรองสิทธิการจัดการป่าของชุมชนและพื้นที่สีเขียวของประชาชน** โดยมีระบบสนับสนุนทั้งงบประมาณ ข้อมูล ความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชนให้ชุมชน และประชาชนจัดการป่า พื้นที่สีเขียวได้อย่างอิสระ เข้มแข็งและยั่งยืน สอดคล้องกับระบบนิเวศและวัฒนธรรม สร้างบริการทางนิเวศ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพแก่ชุมชนและสังคมได้มั่นคง อันจะทำให้ช่วยดูดซับคาร์บอน และสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนต่อภาวะโลกเดือด และไม่สร้างเงื่อนไขแลกกับการชดเชยคาร์บอน คาร์บอนเครดิต

13.**ทบทวนแนวทางบรรลุเป้าหมายการเพิ่มพื้นที่ป่าและพื้นที่สีเขียว โดยเน้นไปที่การส่งเสริมบทบาทของภาคชุมชน ประชาชนในการจัดการป่า** สร้างพื้นที่สีเขียวทั้งในพื้นที่ชุมชน พื้นที่สาธารณะ ซึ่งการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนต้องเป็นไปอย่างไม่มีเงื่อนไขการฟอกเขียว และละเมิดสิทธิชุมชน

14.**ปรับเปลี่ยนแบบแผนเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวปล่อยแกสเรือนกระจก ก่อผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้เป็นเกษตรกรรมเชิงนิเวศในรูปแบบต่างๆ ไม่ส่งเสริมรูปแบบเกษตรกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง** เช่น การทำนาเปียกสลับแห้ง (AWD) เหมือนที่เป็นอยู่ โดยใช้ตัวชี้วัดความสำเร็จที่คำนึงบริการทางนิเวศอื่น ๆ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ การลดมลพิษ เป็นต้น

15.**รัฐควรมีนโยบายส่งเสริมเกษตรนิเวศ ซึ่งเป็นระบบเกษตรที่คำนึงถึงระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ และอากาศ ความหลากหลายทางชีวภาพ** เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและเศรษฐกิจของเกษตรกรรายย่อย ชุมชนท้องถิ่น และระดับประเทศ การปรับเปลี่ยนการผลิตสู่เกษตรนิเวศ การพัฒนาพันธุกรรมเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ การเข้าถึงแหล่งน้ำของเกษตรกรรายย่อยและชุมชน การจัดการลุ่มน้ำที่มีส่วนร่วมและเป็นธรรม

<u>นโยบายด้านพลังงาน</u>

16.**เปลี่ยนผ่านพลังงานฟอสซิลไปสู่พลังงานหมุนเวียนทั้งหมดภายในปี 2040** เริ่มจากเร่งปลดระวางถ่านหินให้หมดภายในปี 2027

17.**ปฏิรูปโครงสร้างระบบพลังงานไฟฟ้า** หยุดลงนามสัญญารับซื้อไฟฟ้า (PPA) จากโครงการขนาดใหญ่แห่งใหม่ทั้งโรงไฟฟ้าก๊าซธรรมชาติ โรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดใหญ่จากประเทศเพื่อนบ้าน และโรงไฟฟ้าถ่านหิน จนกว่าไฟฟ้าสำรองจะลดลงสู่มาตรฐาน ส่งเสริมพลังงานหมุนเวียนอย่างเสรีและเป็นธรรม เร่งเดินหน้านโยบาย Net-metering หรือระบบหักลบหน่วยไฟฟ้า พัฒนาระบบซื้อ-ขายส่งไฟฟ้าที่เป็นธรรม เจรจาลดภาระที่ไม่เป็นธรรมในสัญญาโรงไฟฟ้าต่าง ๆ ที่มีอยู่

18.**ทบทวนการพัฒนาอุตสาหกรรมและโครงการขนาดใหญ่ทั้งหมดที่ทำลายนิเวศ สร้างก๊าซเรือนกระจก** ได้แก่ เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ระเบียงเศรษฐกิจในแต่ละภาค การพัฒนาอุตสาหกรรมภาคใต้ โครงการแลนบริดจ์ โครงการสร้างเขื่อน โครงการโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ โดยไม่ทำลายระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่แย่งชิงทรัพยากรชุมชน และไม่สร้างก๊าซเรือนกระจกไปมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเปลี่ยนให้เป็นอุตสาหกรรมคาร์บอนต่ำที่ไม่กระทบต่อขีดจำกัดนิเวศในแต่ละพื้นที่ และไม่ละเมิดสิทธิชุมชนในการดำรงชีพ

นโยบายการคุ้มครองสิทธิชุมชน ผู้หญิง และกลุ่มเปราะบาง

19.**ให้รัฐดำเนินนโยบายคุ้มครองสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง สิทธิชุมชน** ตามข้อตกลงปารีสด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2015 และข้อตกลงคุณหมิง มอนทรีออลว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ 2022 โดยครอบคลุมถึงเยาวชน สตรี คนพิการ และผู้รู้ภูมิปัญญาชนเผ่าพื้นเมือง ทั้งทางวัฒนธรรม การดำรงชีพ การจัดการทรัพยากร การผลิตตามวิถีประเพณี โดยชนพื้นเมือง ชุมชนต้องได้รับรู้ข้อมูล บอกแจ้งล่วงหน้า และเป็นอิสระเกี่ยวกับนโยบาย โครงการด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความหลากหลายทางชีวภาพ และให้ชนเผ่าพื้นเมือง ชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างกลไกทางการเงินที่เกี่ยวข้องได้ เช่น กองทุนภูมิอากาศสีเขียว (Green Climate Fund-GCF) เป็นต้น

20.**มีนโยบายการบูรณาการมิติเความเสมอภาคระหว่างเพศ** ยกระดับผู้หญิงให้อยู่ในสถานะผู้นำความเปลี่ยนแปลงสู่สังคม ส่งเสริมภาวะผู้นำให้ผู้หญิงได้ส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบาย วางแผนปฏิบัติการ สร้างทางออกที่สอดคล้องกับปัญหาความต้องการของประชาชนหญิงและชาย ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ

นโยบายการส่งเสริมการปรับตัวสร้างภูมิคุ้มกันประชาชน

21. **พัฒนาระบบการเงินเรื่องโลกร้อนที่มุ่งส่งเสริมชุมชนและประชาชนในการสร้างระบบภูมิคุ้มกัน ปรับตัวและมีบทบาทลดก๊าซเรือนกระจก** เช่น กองทุนปรับตัวเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ กองทุน GCF กองทุนลดความสูญเสียและเสียหาย เพื่อให้ชุมชนได้ใช้เทคโนโลยี ทุน ความรู้เพื่อให้เกิดการปรับตัวในระยะยาว ลดความสำคัญการใช้กลไกลตลาด การซื้อขายคาร์บอน

22. **มีนโยบาย มาตรการคุ้มครอง ฟื้นฟู ชดเชยความสูญเสีย เสียหายของประชาชนต่อผลกระทบภาวะโลกเดือด** มีกองทุนเพื่อการปรับตัวของเกษตรกรและชุมชนเพื่อปรับเปลี่ยนระบบเกษตรกรรมสู่เกษตรนิเวศ ได้แก่ กองทุนเพื่อรับมือกับความเสียหาย กองทุนสนับสนุนการปรับตัวไปสู่ระบบเกษตรนิเวศ

23.**รัฐต้องพัฒนาให้เกิดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารการพยากรณ์อากาศที่แม่นยำ** เพื่อเกษตรกรโดยได้วางแผนการเพาะปลูกให้เหมาะสม รับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ เช่น น้ำท่วม แล้ง ฝน เป็นต้น

POLICY FORUM
ความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อม
POLICY WATCH
สถานการณ์ และ ปัญหา
นโยบาย ปกป้องคนทุกคนจริงหรือ
กลไกทางการตลาด
รัฐ + ทุน ไม่ทำหน้าที่
นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เน้นอุตสาหกรรม + บริโภคนิยมแบบ
ระบบผลักภาระ ให้คน + ประชาชน
สิทธิ การเข้าถึง + การจัดการสิ่งแวดล้อม
ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ สวนทางเศรษฐกิจ ไม่เป็นธรรม ทุนนิยม! ทั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน
POLICY WATCH CONNECT 2026
วิสัยทัศน์ + เจตจำนงของผู้บริหารประเทศ มองเห็นอนาคต!
GOOD GOVERNANCE
สิทธิ + อำนาจตัดสินใจ
กระจายอำนาจ
ส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มคน
มองคนให้เป็นคน
สังคมไทยรู้เท่าทัน
พื้นที่ที่คนทุกรุ่นมีส่วนร่วม
สิทธิของเยาวชน + ธรรมชาติ
สมดุลนโยบายเป็นธรรมกับทุกฝ่าย
เปิดเผย!
CLIMATE MITIGATION
การบรรเทาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
ปลดการล็อกนโยบายออกจากแผนยุทธศาสตร์ 20 ปี
ผลกระทบข้ามพรมแดน
ป้องกันการฉ้อฉล + GREEN WASHING
สิ่งแวดล้อมไม่ใช่เรื่องปลายเหตุ แต่ข้องเกี่ยว
กับชีวิต + สุขภาพ + อนาคตของผู้คน
สิ่งแวดล้อม = วิถีชีวิต
เปลี่ยนโครงสร้างระบบเศรษฐกิจที่ยั่งยืน
นอกจาก EIA, EHIA ควรทำระบบประเมินสิ่งแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ SEA
ลดอิทธิพลกลุ่มทุนผูกขาด
ระบบโควต้า!
HUMAN RIGHTS
ปฏิรูป
จัดโครงสร้างอำนาจใหม่
รัฐ
กฎหมายที่เป็นธรรม
โครงสร้าง
องคาพยพ
ANTI SLAPP
ต้องสมดุลไม่บิดเบี้ยว
ทุน
ประชาชน
ระบบ + PLATFORM
บังคับใช้จริง
ที่ดิน + ป่าทรัพยากรทั้งถึง + เป็นธรรม
มองคนตัวเล็กคนพื้นบ้าน
การปฏิรูปการศึกษา
เตรียมเยาวชนให้พร้อม
เพื่อเข้าใจ + เข้าถึงการจัดการสิ่งแวดล้อม & สร้างนิสัยเคารพกฎ
คณะนิติฯ บังคับการศึกษาวิชากฎหมาย + ความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อม
POLICY INNOVATION
การศึกษาที่ให้เยาวชนปกป้องสิทธิ
เยาวชนรวมเรี่ยไรฟ้องดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม รัฐ + เอกชน
CASE STUDY
ข้อเสนอ ปลดล็อกปัญหา!
ไม่เห็นชอบ!
รัฐธรรมนูญเป็นสิทธิของทุกคนได้จริง
พ.ร.บ. อากาศสะอาด
PRTR
พ.ร.บ โรงงาน
กฎหมาย พ.ร.บ. ฟื้นฟู
เปลี่ยนภาคสมัครใจเป็นภาคบังคับ
ความยุติธรรมระหว่างรุ่น
โปร่งใส
บทบาทของรัฐ + รัฐธรรมนูญ
เปิดให้ชุมชนร่วมจัดการ
บทบาทกรรมาธิการร่วม
ผู้ก่อมลพิษ PPP ต้องเป็นผู้จ่าย
ชาติพันธุ์
พื้นบ้าน
คน
+ จัดการเรื่อง มลภาวะ
POLLUTOR PAYS PRINCIPLE
Thai PBS เลือกตั้ง 69

POLICY WATCH CONNECT 2026
POLICY FORUM
14 มกราคม 2569
13.00 - 16.00 น
ความเป็นธรรม
สิ่งแวดล้อม
มนูญ วงษ์มะเซาะห์
นักสื่อสารงานรณรงค์ด้านการเปลี่ยนแปลง
สภาพภูมิอากาศ กรีนพีช ประเทศไทย
วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ
เลขาธิการมูลนิธิชีววิถี
ปรกชล อู๋ทรัพย์
เครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช
เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง
ผู้อำนวยการมูลนิธิบูรณะนิเวศ
สาคร สงมา
ประธานสมัชชาองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม
และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
ประยงค์ ดอกลำใย
ที่ปรึกษาขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม
พรพนา ก๊วยเจริญ
ผู้อำนวยการเครือข่ายภาคประชาสังคมเพื่อการปฏิรูปที่ดิน
และการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน (Land Watch Thai)
ปิยะ เทศแย้ม
นายกสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย
ณัฐธิดา รัตนสวัสดิ์
ผู้ประสานงานเครือข่ายเยาวชน
(Youth Climate Justice Advocates-YCJA)
นันท์นภัส พงศ์วิฑูรย์
ผู้ประสานงานเครือข่ายเยาวชนระดับโลก
ด้านความหลากหลายทางชีวภาพประจำประเทศไทย
(GYBN Thailand)
รศ.คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม
สมาคมเครือข่ายอากาศสะอาดเพื่อสุขภาพ
ดำเนินรายการ
กฤษฎา บุญชัย
วิภาพร วัฒนวิทย์
ร่วมแสดงความเห็นโดย
วีรยุทธ สร้อยทอง
สมาชิกวุฒิสภาและประธานคณะอนุกรรมาธิการพัฒนาการเมือง
และการมีส่วนร่วมของประชาชน สิทธิมนุษยชน สิทธิ เสรีภาพ
และการคุ้มครองผู้บริโภค
LIVE
Thai PBS, The Active,
Policy Watch และ วุฒิสภา
สถานที่
ห้องประชุมริมแม่น้ำเจ้าพระยา 102-104
สัปปายะสภาสถาน (อาคารรัฐสภา)

บันทึกการเสวนา Policy Forum

“ความเป็นธรรมสิ่งแวดล้อม”

ในงาน Policy Watch Connect 2026

วันที่ 14 มกราคม 2569

ณ ห้องประชุมริมแม่น้ำเจ้าพระยา 102 – 104 ชั้น 1 อาคารรัฐสภา

ผู้ร่วมสนทนาโดย
มนูญ วงษ์มะเซาะห์ นักสื่อสารงานรณรงค์ด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ กรีนพีช ประเทศไทย
วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ เลขาธิการมูลนิธิชีววิถี
ปรกชล อู่ทรัพย์ เครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช
เพ็ญโฉม แซ่ตั้ง ผู้ อำนวยการมูลนิธิบูรณะนิเวศ
สาคร สงมา ประธานสมัชชาองค์กรเอกชนด้านการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
ประยงค์ ดอกลำใย ที่ปรึกษาขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม
พรพนา ก๊วยเจริญ ผู้อำนวยการเครือข่ายภาคประชาสังคมเพื่อการปฏิรูปที่ดินและการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน
(Land Watch Thai)
ปิยะ เทศแย้ม นายกสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย
ณัฐธิดา รัตนสวัสดิ์ ผู้ประสานงานเครือข่ายเยาวชน Youth Climate Justice Advocates (YCJA)
นันท์นภัส พงศ์วิฑูรย์ ผู้ประสานงานเครือข่ายเยาวชนระดับโลกด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ประจำประเทศไทย (GYBN Thailand)
รศ.คนึงนิจ ศรีบัวเอี่ยม สมาคมเครือข่ายอากาศสะอาดเพื่อสุขภาพ
ร่วมแสดงความเห็นโดย
วีรยุทธ สร้อยทอง สมาชิกวุฒิสภาและประธานคณะอนุกรรมาธิการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน สิทธิมนุษยชน สิทธิ เสรีภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค
ดำเนินรายการโดย
ดร.กฤษฎา บุญชัย เลขาธิการสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
วิภาพร วัฒนวิทย์ ผู้ดำเนินรายการ Thai PBS

วิภาพร : ความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อมคืออะไร

กฤษฎา : ทุกวันนี้คนฝั่งหนึ่งสูญเสียทรัพยากร ยากจน ไม่มีความมั่นคงทางอาหาร แต่อีกฝั่งมีความมั่งคั่งและสิ่งแวดล้อมดี การแก้ปัญหาจึงต้องเป็นธรรม คำนึงถึงอนาคตของคนรุ่นต่อไปด้วยกัน มิฉะนั้นก็จะเกิดโลกที่แบ่งแยกและขัดแย้ง ทุกคนก็ไม่ได้ปล่อยมลพิษเท่ากันแต่เดือดร้อนด้วยกันทั้งหมด และยังไม่ได้พูดถึงความเป็นธรรมทางธรรมชาติเลย เรามุ่งถึงการเติบโตของมนุษย์บนความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและชีวิตผู้คน อุตสาหกรรมพลังงานและอาหารมีพื้นที่ให้คนตัวเล็กตัวน้อย ท้องถิ่น กลุ่มชาติพันธุ์หรือไม่ จะไปได้ไกลกว่าทุนนิยมไหม เราอยากเห็นจินตนาการของพรรคการเมืองที่ไปไกลกว่านี้ ควรคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมใหม่ว่าเราจะอยู่ตรงไหน ไม่ใช่แค่แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมแต่ต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ทุกสรรพชีวิตควรอยู่ร่วมกันโดยไม่ทำร้ายกันแต่รับผิดชอบร่วมกัน มนุษย์ทุกคนและธรรมชาติต้องได้รับความคุ้มครอง

แล้วอะไรคือแก่นหรือคอขวดของปัญหานโยบายสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

คนึงนิจ : เราไม่ได้มีเจตนาที่แท้จริงที่มองว่าเป็นปัญหา อย่างอื่นจึงไม่ต้องพูดถึง

เพ็ญโฉม : ตนติดตามเรื่องนี้มานานและเน้นเรื่องผลกระทบ นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจไทยเน้นการเติบโต จนมองไม่เห็นเรื่องสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และสังคม แม้ช่วงหลัง ๆ จะพูดมากขึ้นแต่ก็ยังไม่เพียงพอ ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในหลายมิติ ถ้าจะให้เป็นธรรมต้องเห็นความสมดุลในการพัฒนาประเทศ เห็นเจตจำนงทางการเมือง เราคาดหวังลึก ๆ ว่ารัฐบาลก่อนหน้านี้ รัฐบาลต่อไป และนักการเมืองมีวิสัยทัศน์ ไม่ได้เน้นเรื่องเศรษฐกิจอย่างเดียวแต่เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมด้วย เพราะถ้าสิ่งแวดล้อมเสียหายและสุขภาพคนเสื่อมถอยก็จะทำลายเศรษฐกิจด้วย

สาคร : รากของปัญหาคือความไม่เป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อม เกิดความไม่เป็นธรรมมาตั้งแต่ในอดีต และความพยายามแก้ไขปัญหาก็ทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมมากขึ้นอีก พยายามแก้ไขปัญหาโลกร้อนด้วยกลไกทางการตลาดซึ่งจะส่งผลกระทบเพิ่ม เช่นเดียวกับการผันน้ำไปลงทุ่ง ซึ่งเพิ่มปัญหาให้คนจนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งไม่มีเสียง ต้องมีทางออกที่แหลมคมในอนาคต

มนูญ : กลไกที่อยุติธรรมเป็นตัวก่อปัญหา แม้ในปัจจุบันก็ยังมีการเสนอโครงการขนาดใหญ่ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างแลนด์บริดจ์และท่าเรือน้ำลึก คนรุ่นปัจจุบันใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง จะเหลือให้คนรุ่นต่อไปหรือไม่

ปรกชล : ที่ผ่านมาเราดูนโยบายไม่กี่จุดแต่ไม่ได้ดูโครงสร้างความเสี่ยง

ณัฐธิดา : เราไม่ได้คลุกคลีกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาแต่ก่อนทำให้ทำไม่เป็น การสร้างคนก็ต้องใช้เวลานาน จึงต้องปฏิรูปการศึกษาให้คนเข้าถึงสิ่งแวดล้อม แล้วคนจะเข้าถึงนโยบายตามมา

พรพนา : ปัญหาเกิดจากรัฐบาล คสช. ที่มีคำสั่ง 4/2559 ละเว้นผังเมืองให้สร้างบ่อขยะได้ จึงต้องมี รธน. ใหม่ที่มีประชาธิปไตย

ปิยะ : รากฐานความไม่เป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อมคือการไม่ทำตามกฎกติกา ละเมิดจนเคยชินและเป็นปัญหา ตั้งแต่กฎจราจรจนถึงความสะอาด เราไม่ได้ปลูกฝังเรื่องความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมร่วมกันตั้งแต่ต้น

นันท์นภัส : รากของปัญหาคือการเข้าไม่ถึงสิทธิต่าง ๆ ของประชาชนและเยาวชน และเป็นมาตั้งแต่ในอดีต ทำให้ส่งผลถึงความไม่เป็นธรรมจนปัจจุบัน

กฤษฎา : รธน. เยอรมนีเขียนเรื่องสิทธิของคนรุ่นอนาคตไม่ให้ถูกคนรุ่นปัจจุบันละเมิด แต่ของไทยยังไม่คุ้มครองสิทธิของคนรุ่นปัจจุบันเลย

วิฑูรย์ : ปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่งเกิดในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมและระบบทุนนิยมขยายไปทั่วโลก ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมรุนแรงขึ้น ปัญหาฝุ่น PM 2.5 ในไทยเพิ่งมีในปี 2540 เพราะการปลูกปาล์มน้ำมันและเยื่อกระดาษในอินโดนีเซีย ปี 2550 เราเพิ่งพูดกันเรื่องฝุ่นพิษภาคเหนือ ปัญหาเกิดจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ขยายตัว แทนที่รัฐจะทำหน้าที่แต่รัฐก็ไม่ทำ และแย่ลงเพราะรัฐวางระเบียบและหลักการไว้ รธน. 2540 และ 2550 ให้ประชาชนทำงานร่วมกับรัฐ แต่ภายหลังก็รวบอำนาจให้รัฐ รัฐก็ไม่ทำงาน สิทธิของประชาชนก็หายไป ผู้เล่นใหญ่อยู่นอกกติกาที่รัฐควบคุมได้ เผลอ ๆ รัฐก็ร่วมมือกับนายทุนใหญ่ ปัญหาไม่ได้เกิดจากคนทิ้งขยะ

ประยงค์ : ความไม่เป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อมเกิดจากความไม่เป็นธรรมทางสังคม คนกลุ่มใหญ่ไร้สิทธิ ขณะที่คนกลุ่มใหญ่มีสิทธิทุกอย่าง หากผู้มีอำนาจมองเห็นเหมือนกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะไม่เกิดปัญหานี้ ประเทศไทยไม่ได้ขาดแคลนที่ดิน หากบริหารจัดการที่ดินอย่างเป็นธรรมทุกคนจะมีสิทธิในที่ดิน 2 ไร่ครึ่ง แต่ปัจจุบันนี้คนตระกูลเดียวถือครอง 3 แสนไร่เท่ากับ จ.อ่างทอง อีก 80 ตระกูลก็ไปแบ่งกัน ที่ดินทุกแห่งในประเทศนี้เคยเป็นป่ามาก่อน แต่พี่น้องบนดอยที่รักษาป่ากลับไม่มีใครเห็นคุณค่าและพยายามนำตัวลงมา การบังคับใช้กฎหมายไม่เป็นธรรม ประกาศพื้นที่ป่าทับชุมชนและให้อยู่ต่อแค่ 20 ปีซึ่งไม่เป็นธรรม หากจะสร้างความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อมก็ต้องสร้างความเป็นธรรมทางสังคม มองคนเท่ากันและมีกฎหมายที่เป็นธรรมตั้งแต่ระดับ รธน.

มนูญ : ประชาชนไม่ได้เขียนนโยบาย จึงไม่มีประชาชนอยู่ในนั้น กรอบแนวคิดการพัฒนา รธน. 2560 ก็มุ่งไปที่เศรษฐกิจมากกว่าระบบนิเวศ บังคับให้พัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีซึ่งทำให้เกิดการแย่งยึดที่ดิน พี่น้องก็ไม่มีโอกาสได้เข้ามาเขียน รธน. คนเขียนและกำหนดนโยบาย รวมถึงฉีกนโยบายก็คือคนส่วนกลาง

กฤษฎา : การมองไม่เห็นคนเท่ากันทำให้ผลักภาระให้คนชั้นล่าง ขณะที่คนอีกกลุ่มได้อภิสิทธิ์ ไปไม่ถึงชีวิตของกลุ่มเปราะบางซึ่งขาดโอกาสและการมีส่วนร่วม นโยบายสิ่งแวดล้อมจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่นโยบายแต่ต้องไปถึงกรอบใหญ่สุด คือ รธน. ด้วย แต่ก็ถูกจำกัดโดยทุนนิยม

วิภาพร : จะต้องเปลี่ยนอะไร

วิฑูรย์ : ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการเจริญเติบโต การบริโภค และการกระจุกตัวในบริษัทขนาดใหญ่ หากไม่จัดการจุดนี้ก็ลำบาก ต้องทำให้เศรษฐกิจและการพัฒนายั่งยืน ซึ่งแม้จะเป็นวิสัยทัศน์ของโลกแต่ก็ไม่เกิดขึ้นจริง รัฐต้องบริหารบ้านเมืองโดยมีประชาชนอยู่ภายใน ต้องสร้างระบบเศรษฐกิจและการผลิตที่ยั่งยืน รธน. 2560 ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมมากขึ้นขณะที่ รธน. 2540 ให้ชุมชนถ่วงดุลรัฐ มีเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ ขณะที่ รธน. 2550 ก็ลงรายละเอียดมากขึ้น มีองค์กรอิสระทางสิ่งแวดล้อม มีประชาพิจารณ์ ความตกลงระหว่างประเทศต้องนำเสนอต่อสภาก่อน แต่ รธน. 2560 กลับตัดออกไปหมดและเน้นเศรษฐกิจเสรี พัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ บทบาทของชุชนและสังคมในการตรวจสอบไม่มี ถ้ามีก็ต้องตามกฎหมายกำหนด จึงต้องแก้ รธน. ให้ชุมชนและสังคมเข้ามากำกับบริษัท สมัยก่อนเมื่อเกิดปัญหาปลาในแม่น้ำเจ้าพระยาตายก็มี 6 หน่วยงานมาฟ้อง แต่ตอนนี้ไม่มีใครทำหน้าที่ ชาวบ้านต้องทำเอง ซ้ำหน่วยงานที่ทำหน้าที่ก็ถูกฟ้องเสียเอง

เพ็ญโฉม : อิทธิพลจากภาคธุรกิจทำให้กติการะหว่างประเทศหลายอย่างไปไม่ถึงเป้าที่ตั้งไว้ไม่ว่าจะเรื่องโลกร้อนหรือลดการใช้พลาสติก หากเขียนกฎได้ก็จะอ่อนลง ของไทยก็ยังมีทุนเทาด้วย ข้อมูลจากกลุ่มทุนส่งผลมากต่อการออกคำสั่ง คสช. ทุนมีส่วนครอบงำการตัดสินใจของรัฐบาลโดยไม่สนใจคนเล็กคนน้อย สังคมไทยจึงต้องรู้เท่าทันและมีส่วนในการแก้ไข เราผ่านพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เพราะภาคชนบทช่วยให้สังคมไทยไม่ล่มสลาย จึงต้องส่งเสริมชุมชนและภาคประชาชนให้เข้มแข็ง ซึ่งก็เชื่อมโยงกับการแก้ รธน. 2560 ด้วย รธน. 2540 ทำให้ภาคประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ เข้มแข็งแต่ รธน. 2560 ทำให้อ่อนแอลง

กฤษฎา : อยากให้พูดถึง พรบ. อากาศสะอาด

คนึงนิจ : ประเทศไทยมีความสัมพันธ์ 3 เส้าระหว่างรัฐ ทุน และประชาชน ซึ่งอาจแยกเป็นบุคคลและชุมชน ภาครัฐก็ไม่ใช่แค่ฝ่ายบริหาร แต่ยังมีนิติบัญญัติและตุลาการด้วย ซึ่งต้องตรวจสอบกันและกันได้ แต่ความเป็นจริงอำนาจถูกควบรวมเข้าด้วยกันเป็นเผด็จการรัฐสภา และยังมีอำนาจอื่นเพิ่มเข้ามากระชับอำนาจทั้งสามอีก ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่าง 3 เส้าบิดเบี้ยว ไม่สมดุลอย่างที่ควรจะเป็น มีทั้งสีเทา สีเขียว เทาฟอก

เขียว และดำ ทำให้ความสัมพันธ์ 3 เส้าประหลาดผิดธรรมชาติจนคนเคยชิน ทั้ง ๆ ที่สมัยก่อนต่อสู้กันมานาน หากเครื่องมือดี เช่น รธน. 2540 ก็ต่อสู้ได้ผล แต่ถ้าเครื่องมือไม่ได้ผู้ต่อสู้เพื่อสิ่งแวดล้อมก็จะกลายเป็นเหยื่อถูกฟ้องปิดปาก รัฐก็ไม่ได้สู้เพื่อสิ่งแวดล้อม กลายเป็นประชาชนต้องสู้แทน พรบ. อากาศสะอาดเป็นเรื่องเล็ก เราไม่สามารถออกแบบทั้งระบบได้จึงทำในขนาดเล็กเป็นตัวอย่างไปก่อนแต่ก็ยังถูกรุมโจมตีมากมาย แต่ก็อุดช่องว่างในหลายเรื่อง บูรณาการหน่วยงานรัฐที่แยกกัน สถาปนาสิทธิในอากาศสะอาดขึ้นก่อน ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสิทธิในสิ่งแวดล้อมเท่านั้น

กฤษฎา : เยาวชนอยากเห็นทิศทางเป็นอย่างไรในอนาคต

นันท์นภัส : เยาวชนอยากได้สิทธิมีส่วนร่วม ไม่ใช่แค่เชิญไปพูดเป็นไม้ประดับแล้วจบไป เราอยากมีพื้นที่ให้ได้พิสูจน์ศักยภาพมากพอจะนำเสนอนโยบาย อยากให้เสียงของเราเป็นหนึ่งในนโยบายของผู้ใหญ่ เยาวชนไทยอยู่ระหว่างการเปลี่ยนผ่าน ไม่อยากให้ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยหรือสู้แล้วแพ้ เราไม่อยากเอาชนะใคร แต่อยากทำงานร่วมกันข้ามรุ่น รวมทุกคนที่แตกต่างกันเข้ามา ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

ณัฐธิดา : เยาวชนในพื้นที่ที่ออกมาพูดเรื่องสิ่งแวดล้อมก็เสี่ยงถูกฟ้องร้อง จึงต้องมีการคุ้มครองและให้พื้นที่ปลอดภัย

วีรยุทธ : ที่เบลเยียมเยาวชนรวมตัวกันฟ้องรัฐบาลเรื่องโลกร้อนต่อศาลได้

นันท์นภัส : ที่เกาหลีใต้ก็มีแล้วเช่นกัน ไม่ใช่เรื่องใหม่ของเอเชีย แล้วเยาวชนในพื้นที่อุษาคเนย์จะทำไหม

มนูญ : เยาวชนฟิลิปปินส์เพิ่งฟ้องศาลไปเรื่องความยุติธรรมในการใช้ทรัพยากรระหว่างรุ่น ซึ่งศาลก็คุ้มครองสิทธิของเยาวชน ตนอยากให้มีศาลคดีสิ่งแวดล้อมเพราะตอนนี้มีคดีเยอะมาก ต้องใช้เวลานานมากกว่าคดีจะตัดสิน และสุดท้ายก็เอาภาษีประชาชนมาจ่ายค่าชดเชย

คนึงนิจ : ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมมีทั้งในรุ่นเดียวกันและระหว่างรุ่น เยาวชนเป็นโซ่ข้อกลางที่เชื่อมระหว่างคนรุ่นปัจจุบันและอนาคตจึงมีความชอบธรรมที่จะพูดเรื่องความยุติธรรมระหว่างรุ่น การมีศาลสิ่งแวดล้อมอาจไม่สร้างความยุติธรรมเสมอไปหากไม่มีการสอนกฎหมายสิ่งแวดล้อมเป็นวิชาบังคับในทุกคณะนิติศาสตร์ เพราะตอนนี้เป็นเพียงวิชาเลือกและคนสนใจน้อยเพราะยาก ถ้าตั้งศาลสิ่งแวดล้อมแล้วจะได้ผู้พิพากษาที่มีความรู้หรือไม่

พรพนา : พื้นที่นารอบเหมืองโปแตชด่านขุนทดกลายเป็นนาเกลือโดยที่ชาวบ้านเรียกร้องอะไรไม่ได้ เพราะหลักการป้องกันไว้ก่อนไม่มีในกฎหมาย กลไกประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรือการประเมินผลการศึกษาก็ทำอะไรไม่ได้ ชุมชนไม่สามารถทำให้ทบทวนหรือยกเลิกโครงการได้เลย

กฤษฎา : ภาระการพิสูจน์ถูกผลักไปให้ประชาชนแทนที่จะเป็นรัฐหรือเอกชนเจ้าของโครงการ

สาคร : ปัจจุบันคนตื่นตัวทางสิ่งแวดล้อมสูงมาก แต่กลับกลายเป็นการซ้ำเติมปัญหา เพราะกลุ่มคนเดิม ๆ ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมกลับเข้ามาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านการค้าขายเพื่อผลกำไร บังคับให้ชาวนาปรับตัวและใช้เครื่องมือของนายทุน หรือแม้แต่การเปลี่ยนผ่านพลังงาน เจ้าของพลังงานสะอาดก็คือนายทุน ไม่ใช่ชาวบ้าน ประชาชนไม่น่าต้องรับผิดชอบกับเรื่องโลกร้อนขนาดนั้น แต่คนที่ทำให้โลกร้อนจริงกลับไม่ต้อง

รับผิดชอบ ต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังไม่ใช่แค่ให้ไปรับรอง กฎหมายและนโยบายต้องไม่เอื้อกลุ่มทุนผูกขาดเดิมที่จะกลายเป็นกลุ่มทุนผูกขาดใหม่

กฤษฎา : ผู้ก่อมลพิษควรถูกกำกับ ไม่ใช่กลายเป็นส่วนหนึ่งของผู้กำกับเสียเอง อย่างที่พยายามแก้เพื่อใส่ไว้ใน พรบ. อากาศสะอาดหรือ พรบ. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ประยงค์ : เรื่องความเป็นธรรมทางที่ดินอาจไม่ใช่แค่การนำที่ดินไปหารตามจำนวนประชากร แต่ถ้าคนร้อยละ 1 ครอบครองที่ดินทั้งหมดแล้วคนอื่น ๆ จะอยู่อย่างไร สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเคยมีประกาศจำกัดการถือครองที่ดิน แต่หลังรัฐประหารแล้วในปี 2502 ก็ถูกยกเลิกไป ควรมีการทำธนาคารที่ดินให้เกษตรกร ซึ่งยังไม่เห็นมีพรรคไหนทำ แต่ยังมีการจะเปลี่ยนที่ดิน ส.ป.ก. 4-01 เป็นโฉนดอีก แล้วโฉนดนี้จะกลายเป็นของใคร คนจนจะยิ่งลำบากมากขึ้น

ปิยะ : เรือประมงพื้นบ้านมี 5 หมื่นลำเป็นร้อยละ 80 แต่จับปลาเพียงร้อยละ 20 ส่วนที่เหลือเป็นประมงพาณิชย์ที่จับปลาตามระบบโควตา กฎหมายมีแต่ไม่ได้บังคับใช้ นำไปสู่การทุจริต ทะเลเต็มไปด้วยขยะและความ อยุติธรรม ประมงพื้นบ้านไม่ได้ยากจนเพราะเรือเล็กแต่เพราะไม่มีทรัพยากร โควตาไปอยู่ที่เรือใหญ่หมด ทรัพยากรดินคิดเป็นไร่ส่วนทรัพยากรในทะเลคิดเป็น กก. แต่ประมงพาณิชย์ร้อยละ 20 เอาไป 1.2 จาก 1.5 ล้านตัน ให้ประมงพื้นบ้าน 5 หมื่นลำไปแย่งส่วนที่เหลือเอาเอง ไม่ต่างจากการถือครองที่ดิน อยากฝากคนรุ่นใหม่และพรรค ปชป. และ ปชน. ที่มาฟังให้สร้างความเท่าเทียมด้วย

คนึงนิจ : งานนี้พูดเรื่องความเป็นธรรมแต่จริง ๆ พูดแต่เรื่องความไม่เป็นธรรม ฝ่ายนิติบัญญัติมีทั้ง สส. และ สว. อยากฝากว่าให้คิดเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนด้วย รัฐต้องไม่ใกล้ชิดกับทุนเกินไป

ปรกชล : อยากให้มีเรื่องสิทธิในการรับรู้ข้อมูล เราไม่ถึงข้อมูลโดยอ้างว่าเป็นความลับในการค้า ที่สหรัฐฯ ประชาชนเข้าถึงข้อมูลได้ระดับอีเมล ทำให้รัฐกับทุนใกล้ชิดกันมากไม่ได้

กฤษฎา : เศรษฐกิจสีเขียวจะเกิดไม่ได้ถ้ายังเป็นระบบทุนนิยม จึงต้องมีการเปลี่ยนผ่านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ต้องแก้ รธน. เพิ่มอำนาจให้คนตัวเล็กตัวน้อย สร้างธรรมาภิบาล ไม่ให้ผู้มีส่วนได้เสียมากำหนดนโยบาย ซึ่งพบในหลายธุรกิจ ยาฆ่าแมลงก็มี

วิภาพร : นโยบายสิ่งแวดล้อมของแต่ละพรรคในการเลือกตั้งครั้งนี้เป็นอย่างไร

กฤษฎา : ภจท. ไม่มีนโยบายสิ่งแวดล้อมโดยตรงแต่ไปอยู่ในนโยบายอื่น ๆ ซ้ำยังมีนโยบายที่สุ่มเสี่ยง เช่น แลนด์บริดจ์ พท. มีเรื่องอากาศสะอาด แต่ไม่มีเรื่องความเป็นธรรม พูดเพียงเสี้ยว ๆ ปชป. มีเรื่องอากาศสะอาด ธุรกิจสีเขียว การพัฒนาที่ยั่งอื่น กธ. ก็ไม่ชัดเจน มีแต่การจัดการน้ำ ไม่มีเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน สิทธิชุมชน และความยั่งยืน ขณะที่ ปชน. มีนโยบายครอบคลุมหลากหลายรอบด้านที่สุด ทั้งเรื่องความมั่นคงทางชีวภาพ ขยะ แต่จะเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจอย่างไร ต้องฝากภาคการเมืองด้วย

ตัวแทนพรรค ปชป. : หลาย ๆ คนมีแนวคิดและความอึดอัดที่ได้ระบายออกมา ตนได้รับฟังแล้ว คนรุ่นตนได้ปล้นอนาคตของคนรุ่นใหม่มา เราเป็นเจ้าของธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นเจ้าของเรา หรือเราอยู่ร่วมกัน เราไม่มีทางอยู่นานกว่าธรรมชาติ แต่มีกลุ่มทุนเข้ามาแย่งทรัพยากรผ่านกลไกทางกฎหมายหรือการร่างนโยบาย ทำให้ภาคประชาชนไม่มีส่วนร่วม วันนี้ตนได้ยินเสียงของทุกคนและเห็นด้วย ตนเข้าใจความเดือดร้อนของภาค

ประมงและภาคเกษตร ปัญหาสารพิษตกค้าง อนาคตจะไม่มีแผ่นดินเหลือให้ทำการเกษตร แม้นักท่องเที่ยวก็ทำลายธรรมชาติ ต้องให้การศึกษาแก่เยาวชนแล้วจะไม่ต้องออกนโยบายอะไรเพิ่ม

ณัฐธิดา : ตนเห็นด้วยว่าต้องให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม โดยลดการเรียนในห้องเรียนและให้เยาวชนไปสัมผัสสิ่งแวดล้อมจริง ๆ เพื่อให้เกิดความสนใจ

นันท์นภัส : เราได้เข้าไปร่วมเขียนหลักสูตรและคู่มือครูด้วย น่าเสียดายที่อยู่ในแค่ รร. นำร่องเท่านั้น อยากให้เข้าถึง รร. ทุกแห่งในไทยด้วย เพื่อให้เด็กไทยมีความรับรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย

คนึงนิจ : กฎหมายสิ่งแวดล้อมไม่ใช่สิ่งแวดล้อมศึกษา เรื่องแรกซับซ้อนในระดับปริญญาตรีนิติศาสตร์ แต่เรื่องหลังตนสนับสนุนให้สอนเด็ก

กฤษฎา : นโยบายของพรรคจะให้เกิดความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร

ตัวแทนพรรค ปชป. : การออกกฎหมายต้องใช้เวลา ระหว่างกฎหมายยังไม่ออกและไม่บังคับใช้ก็จะคุ้มครองเป็นการชั่วคราวจนกว่าจะออก ไม่มีใครจะออกกฎหมายเผื่ออนาคตได้ จะต้องออกเมื่อเกิดปัญหาแล้วจึงจะมาฟังข้อเสนอของคนที่นี่ การกระทำที่กระทบสิ่งแวดล้อมและชุมชนถือเป็นอาชญากรรมทางสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่ง ประชาชนจึงมีสิทธิฟ้องผู้รับผิดชอบด้วย

ตัวแทนพรรค ปชน. : พรรค ปชน. ขับเคลื่อนความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอดตั้งแต่ปี 2566 ตนเองก็ทำงานด้านนี้มาตลอด ร่างกฎหมายใด ๆ ที่พรรคร่างขึ้นไม่ว่าจะอากาศสะอาดหรือขยะ เราเอาเรื่องผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่ายมาใส่มาตลอด เอาสัดส่วนภาคประชาสังคม กลุ่มเปราะบาง เด็กและเยาวชน เข้ามาเป็นผู้ร่วมตัดสินใจ นอกจากเรื่องกฎหมายแล้วก็จะมีเครื่องมือต่าง ๆ เช่น EIA ที่มีปัญหาเป็นเพียงพิธีกรรม จึงจะมีการทบทวนการทำ EIA ใหม่ ให้หน่วยงานอื่นที่ไม่ได้มีส่วนได้เสียมาเป็นผู้ประเมินเพื่อไม่ให้ผ่านตลอด เรื่องที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติก็ได้ขับเคลื่อนมานานเช่นกันผ่าน กมธ. ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม พรรค ปชน. มีนโยบายกว่า 200 นโยบาย พยายามให้ครอบคลุม เพราะไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่างในนโยบายเดียว จึงต้องออกนโยบายเป็นกลุ่ม ๆ เรื่องที่ดิน ส.ป.ก. ที่กังวลเราได้ปรึกษากับนักวิชาการแล้ว แต่มีรายละเอียดมากจึงเขียนลงในเว็บไซต์ไม่หมด วันที่ 24 นี้เราจะนำเสนอนโยบายสิ่งแวดล้อมที่สมาคมผู้สื่อข่าวต่างประเทศแห่งประเทศไทย (FCCT) ขอเชิญให้มาร่วมงานได้ จะนำเสนอทางเพจก้าว Green ต่อไป

มนูญ : ขอบคุณที่มีนโยบายมากมาย แต่ตนยังไม่เห็นแนวทางการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง เช่น นโยบายพลังงานที่เขียนโดยคนกลุ่มเล็ก ๆ ไม่ได้มีภาคประชาชน แล้วจะแก้อย่างไร บางนโยบายภาคประชาชนก็กังวลเพราะอาจเป็นทางออกลวง เช่น คาร์บอนเครดิต จะทำอย่างไรให้การนับไม่ผิดพลาดซ้ำซ้อน รวมถึงการติดตามตรวจสอบ เพราะตอนนี้เกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นแล้ว จึงต้องไม่เอาเศรษฐกิจหรือกลไกตลาดมาฟอก ชุมชนเองก็จะไม่มีโอกาสเข้าถึง อยากให้ทบทวนด้วยเพราะจะกลายเป็นความเสี่ยง

สาคร : มีนักการเมืองไม่กี่คนที่รู้เรื่องโลกร้อน พรรคนี้ก็เป็นพรรคหนึ่ง แต่ทำอย่างไรที่จะไม่ใช้กลไกตลาดเกินไป ไม่ควรให้คนที่ก่อโลกร้อนเข้ามาแก้ปัญหาโลกร้อน

คนึงนิจ : มีความกังวลเรื่องการบิดเบือนในภาคประชาสังคมและภาควิชาการโดยตลอด อย่าเปิดประตูรับโจรเข้าบ้าน ใน พรบ. อากาศสะอาดมีทั้งรางวัลและการลงโทษซึ่งไม่ควรนำมาปนกัน

ตัวแทนพรรค ปชน. : ขอบคุณทุกข้อเสนอ ตนเป็นคนดูนโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งพรรคจะเน้นลดต้นตอผู้ก่อมลพิษคือภาคพลังงานก่อน หากลดไม่ได้ค่อยไปชดเชยในภายหลัง ไม่ใช่ยึดคาร์บอนเครดิตเป็นนโยบายหลัก พรบ. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศก็จะจำกัดการปล่อยคาร์บอนก่อน เก็บภาษีคาร์บอนตาม แล้วค่อยคาร์บอนเครดิตท้ายสุด ตนเป็นคนพูดเรื่องการฟอกเขียวในสภามาก่อน ขอบคุณที่แนะนำ เราก็พยายามอุดช่องโหว่ จะทบทวนร่าง พรบ. ที่เข้าสภาและตกไปเพราะยุบสภา หากสมัยหน้าเราได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลและหลาย ๆ พรรคเห็นตรงกันว่าเป็นประโยชน์ก็จะนำมาเสนอในสภาต่อไป

วีรยุทธ : ความเป็นธรรมทางสิ่งแวดล้อมคือใครจะได้ประโยชน์และใครจะรับภาระ ความเหลื่อมล้ำเกิดที่โครงสร้างตั้งแต่ รธน. ซึ่งไม่ให้อำนาจประชาชนตัดสินใจอย่างเท่าเทียม รัฐบาลสนใจแต่ตัวเลขทางเศรษฐกิจ ไม่สนใจสิ่งแวดล้อมจนเกิดปัญหาตามมา มีความเหลื่อมล้ำทางชาติพันธุ์ ตระกูลหนึ่งครองที่ดิน 3 แสนไร่ เป็นได้อย่างไร ซ้ำยังมีความเหลื่อมล้ำทางองค์ความรู้ซึ่งเกิดจากการไม่เปิดเผยข้อมูลและการบิดเบือนข้อมูลของรัฐ ซึ่งต้องแก้ทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ เริ่มตั้งแต่การจัดการขยะและการจัดการมลพิษข้ามแดน อยากให้ไปสังเคราะห์ทำแผนออกมา ฝ่ายนิติบัญญัติรวมทั้ง สว. ก็ต้องไปผลักดันกฎหมาย ปฏิรูป EIA/EHIA การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอ่อนแอก็ต้องไปปรับปรุง พรบ. ชุมนุมสาธารณะฯ และ พรบ. การมีส่วนร่วม ต้องนำปัญหาไปกำหนดเป็นดัชนีชี้วัดและให้เกิดผลลัพธ์จริง

มณีรัฐ : ทุกคนมีสิทธิเข้าถึงสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่ก็มีความเหลื่อมล้ำอยู่ ที่ จ.เชียงรายเจอทั้งปัญหาน้ำและอากาศ อยากให้ผู้ใช้ทรัพยากรต้องรับผิดชอบเข้ามาเยียวยาให้ผู้ได้รับผลกระทบ นโยบายต้องผลักดันให้เป็นกฎหมายที่บังคับได้จริง

นรเศรษฐ์ : ความเป็นธรรมและประชาธิปไตยทางสิ่งแวดล้อมจะทำได้ก็ต้องเข้าถึงข้อมูล แต่รัฐไทยก็เป็นข้อจำกัด ทำตัวเป็น “คุณพ่อรู้ดี” เสมอ ไม่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมเพราะคิดว่าประชาชนไม่มีความรู้ หลายนโยบายสิ่งแวดล้อมที่ริเริ่มโดยประชาชนไม่มีส่วนร่วมและสร้างปัญหา เช่น ปัญหามลพิษแม่น้ำกกรัฐก็คิดจะสร้างฝายตกตะกอนซึ่งอาจสร้างมลพิษตามมา กฎหมายก็ถูกบิดเบือน การทำ EIA/EHIA ก็เป็นเพียงสัญลักษณ์ ต้องเปลี่ยนความคิดของคนออกนโยบาย ใส่เรื่องสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่ดีลงใน รธน. ซึ่งจะทำประชามติในเดือนหน้า

ศุภโชค : ตนอยู่ในกลุ่มคนรักแม่กลอง ทำงานเรื่องปัญหาประมง คนที่ใช้ทรัพยากรมากควรจ่ายมาก คนที่ใช้น้อยก็ควรจ่ายน้อย ประมงก็เช่นกัน ทุกคนมีหน้าที่จ่ายภาษี จึงควรเก็บภาษีเข้ามาเพื่อพัฒนาประเทศก่อนจะมี รธน. ฉบับใหม่ประชาชนต้องอ่าน ม.43 50 57 ซึ่งเป็นสิทธิที่ประชาชนดูแลสิ่งแวดล้อม ประชาชนทุกคนจึงควรมีส่วนร่วมเริ่มจากตนเอง ตนอยากเห็นพรรคการเมืองเป็นผู้นำ นำประชาชนมาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม หากภาคประชาชนเข้มแข็งสิ่งแวดล้อมก็จะดี ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของทุกคนและเริ่มจากตัวเรา

? : ต้องปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมให้ฟ้องร้องทางสิ่งแวดล้อมได้ ต้องปฏิรูประบบอำนาจรัฐ ระบบเศรษฐกิจ และองค์ความรู้เรื่องระบบนิเวศและทรัพยากร สร้างวัฒนธรรมนิเวศนิยมสู้กับทุนนิยมและบริโภคนิยม

สมิธ นักวิชาการอิสระ : สิ่งสำคัญคือการบริหารทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและคน

นัฐวุฒิ กาเซ็ม มูลนิธิความยุติธรรมสิ่งแวดล้อม (EJF) : เรื่องนี้ต้องทำต่อไปหลังเลือกตั้งแล้ว ไม่จบแค่นี้

เตือนใจ : อย่าลืมเรื่องผลกระทบข้ามพรมแดนด้วย ทั้งแม่น้ำกก ควันพิษจากการปลูกเข้าโพดเลี้ยงสัตว์

? : ต้องรณรงค์ให้ประชาชนรับรู้ตั้งแต่เด็กเหมือน “ตาวิเศษ” ในอดีต การจะสู้กับทุนนิยมต้องร่วมใจกันไม่ซื้อสินค้าของผู้ก่อมลพิษ พรรคการเมืองต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมด้วย

กฤษฎา : มีข้อเสนออะไรต่อพรรคการเมืองในช่วง 100 วันหลังได้เป็นรัฐบาล

วิฑูรย์ : พรรคการเมืองต้องบอกให้ชัดเจนว่าจะทำอย่างไรกับกฎหมายสิ่งแวดล้อมที่ค้างอยู่ เมื่อได้รับเลือกตั้งแล้วขอให้นำกลับมาพิจารณาอีกครั้ง ต้องแสดงจุดยืนว่าใส่เรื่องสิ่งแวดล้อมใน รธน. ใหม่อย่างไร รวมถึงเรื่องฟ้องปิดปาก ปลาหมอคางดำ ซึ่งมีแต่พรรค ปชน. ที่บอกจะจัดการ ฝุ่นพิษข้ามแดน บางครั้งหาเสียงไว้แต่ตอนเป็นรัฐบาลก็ไม่ยอมทำ บางพรรคก็เปิดช่องให้รับรองตนเองได้ว่าเป็นข้าวโพดปลอดการเผา

มนูญ : ปัญหาทั้งหมดเกิดจาก รธน. จึงอยากให้รณรงค์เห็นชอบให้แก้ไข รธน. ยกเลิกยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีที่กำหนดกรอบการพัฒนาที่แคบและไม่ได้มาจากประชาชน นอกจาก EIA/HIA แล้วต้องส่งเสริมการประเมินสิ่งแวดล้อมระดับยุทธศาสตร์ (SEA) ด้วย ต้องมีกฎหมายส่งเสริมการตรวจสอบสิทธิมนุษยชนอย่างรอบด้าน (Human Rights Due Diligence – HRDD) ด้วย ไม่ใช่แค่ภาคสมัครใจแบบเดิมซึ่งไม่ได้ผล ไม่ควรส่งเสริมคาร์บอนเครดิตหรือกลไกตลาดซึ่งให้คนรวยปล่อยมลพิษได้ต่อไป พลังงานสะอาดต้องไม่ผูกขาดกับคนกลุ่มเดียว แต่ต้องมีความเป็นธรรมด้วย

เพ็ญโฉม : ต้องแก้ รธน. อย่าสนใจแต่เศรษฐกิจ แต่ต้องสนใจสาธารณสุข สุขภาพ สังคมปลอดภัย คุณภาพชีวิตดี จัดการมลพิษให้ได้ มีแหล่งน้ำสะอาดและปลอดภัยสำหรับประชาชน

ประยงค์ : อยากให้รัฐบาลคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ ทบทวนเนื้อหา พรบ. ชาติพันธุ์ฯ ซึ่งยังมีปัญหาอยู่ ทบทวนนโยบายป่าไม้และที่ดินให้เป็นธรรม โดยเฉพาะการถือครองที่ดิน การคุ้มครองพื้นที่เกษตรกร เพื่อให้สิ่งแวดล้อมดี นโยบายป่าไม้เป็นตัววัดคุณภาพชีวิตคน แต่คนอยู่ในป่ากลับถูกคุกคาม ปัจจุบันเรามีป่าเพียงร้อยละ 31 แล้วที่จะเพิ่มพื้นที่ป่าเป็นร้อยละ 40 จะมาจากไหนถ้าไม่ใช่ละเมิดสิทธิชุมชนและปล้นพื้นที่ประชาชน แล้วทำไม่ต้องเป็นร้อยละ 40 บางจังหวัดก็ไม่มีป่าเหลือแล้ว นโยบายนี้ไม่เป็นธรรม ทำไมต้องไปเพิ่มพื้นที่ป่าในบางจังหวัด จะให้ทุกจังหวัดมีป่าร้อยละ 40 ทั้งหมดได้ไหม

พรพนา : อยากให้ไปอ่านรายงานของ กมธ. ต่าง ๆ ที่ทำไว้ดีมากจะได้ไม่ต้องเริ่มใหม่ ทำงานให้ต่อเนื่อง

ปิยะ : อยากให้กำหนดขนาดอวนจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก เพราะเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร ดูเรื่องระบบโควตาให้เป็น กก. ไม่ใช่ให้เป็นวันเพราะจะไปกินสัตว์น้ำในอนาคต ทุกคนเป็นชาวประมงได้แต่ไม่มีสิทธิทำลายอนาคต

ณัฐธิดา : อยากให้พรรคการเมืองมีอุดมการณ์มากขึ้น วางรากฐานความเป็นธรรมไปถึงอนาคต สร้างความเป็นธรรมในระบบนิเวศ ใช้นวัตกรรมทางนโยบาย ทำลายโครงสร้างอำนาจเดิม ให้เยาชนมีพื้นที่และส่วนร่วมออกแบบอนาคตได้มากขึ้น มองถึงความเป็นธรรมให้โลกด้วย วางยุทธศาสตร์ในอนาคต

นันท์นภัส : อยากให้สภาเยาวชนด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งต้องสร้างเสริมการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ของเยาวชน รวมทั้งให้ทรัพยากรด้วย

ปรกชล : อยากให้ใส่เรื่องความมั่นคงทางอาหารลงใน รธน. รวมถึงมีนโยบายอาหารปลอดภัย สร้างความเป็นธรรมให้เกษตรกรรายย่อย

คนึงนิจ : อะไรทำได้ก็ทำเลย อยากให้ สส. ทุกคนสามัคคีกันในเรื่องสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นเรื่องสุขภาพและเรื่องของประชาชนด้วย อยากให้ให้เกียรติ พรบ. อากาศสะอาดฉบับประชาชน และเนื่องจาก สว. ไม่มีตัวแทนของประชาชนจึงอยากให้ สส. คุยกับ สว. อย่าให้แก้ พรบ. มากเกินไป และอยากให้ฟังเสียงคัดค้านร่างแก้ไขของภาคประชาชนแล้วแก้กลับไปอีกครั้ง

ตัวแทนพรรค ปชป. : ผู้ประกอบการและเกษตรกรส่วนใหญ่ขอไม่รับมาตรฐานสินค้าเกษตรทั้ง ๆ ที่ควรเป็นภาคบังคับ แบบนี้พรรคการเมืองและรัฐบาลก็ทำงานลำบาก

ปรกชล : อาหารปลอดภัยเป็นสิทธิพื้นฐาน ไม่ใช่แค่มาตรฐาน